

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

İlköğretim Ana Bilim Dalı

Okul Öncesi Eğitimi Programı

3-6 YAŞ ÇOCUKLARININ EBEVEYNLERİNE BAĞLANMA STİLLERİ: TEK VE
EVLİ EBEVEYNLERİN KARŞILAŞTIRILMASI

Şerife ERASLAN

Doktora Tezi

Ankara, 2020

Liderlik, araştırma, inovasyon, kaliteli eğitim ve değişim ile

Daha ileriye ... En İyiyeye ...

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ

İlköğretim Ana Bilim Dalı

Okul Öncesi Eğitimi Programı

3-6 YAŞ ÇOCUKLARININ EBEVEYNLERİNE BAĞLANMA STİLLERİ: TEK VE
EVLİ EBEVEYNLERİN KARŞILAŞTIRILMASI

ATTACHMENT STYLES OF 3-6 YEAR-OLD CHILDREN TO THEIR PARENTS: A
COMPARİSON BETWEEN SİNGLE AND MARRİED PARENTS

Şerife ERASLAN

Doktora Tezi

Ankara, 2020

Kabul ve Onay

Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğüne,

Şerife ERASLAN 'nın hazırladığı “3-6 Yaş Çocuklarının Ebevyenlerine Bağlanma Stilleri: Tek ve Evli Ebeveynlerin Karşılaştırılması” başlıklı bu çalışma jürimiz tarafından **İlköğretim Ana Bilim Dalı, Okul Öncesi Eğitimi Bilim Dalında Doktora Tezi** olarak kabul edilmiştir.

Jüri Başkanı Prof.Dr. Mübeccel GÖNEN İmza

Jüri Üyesi (Danışman) Doç. Dr. Aysel ÇOBAN İmza

Jüri Üyesi Prof. Dr. Neslihan AVCI İmza

Jüri Üyesi Doç.Dr. Ege AKGÜN İmza

Jüri Üyesi Dr. Öğr. Üyesi Arif YILMAZ İmza

İkinci Tez Danışmanı Doç. Dr. Neslihan KARAMAN Enstitü Yönetim Kurulunun .../.../2020 Tarihli ve sayılı kararı.

Bu tez Hacettepe Üniversitesi Lisansüstü Eğitim, Öğretim ve Sınav Yönetmeliği'nin ilgili maddeleri uyarınca yukarıdaki jüri üyeleri tarafından 29 / 06 / 2020 tarihinde uygun görülmüş ve Enstitü Yönetim Kurulunca / / tarihi itibarıyla kabul edilmiştir.

Prof. Dr. Ali Ekber ŞAHİN
Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürü

Öz

Bu araştırma, ebeveyni tek ve evli olan 3-6 yaş okul öncesi dönem çocuklarının bağlanma stilleri ile bu çocukların ebeveynlerinin kendi ebeveynlerine bağlanma stilleri arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla yapılmıştır. Karma araştırma yöntemlerinden yakınsayan paralel desenin kullanıldığı araştırmada Oyuncak Öykü Tamamlama Testi, Ana-Babaya Bağlanma Ölçeği, İlişki Ölçeği Anketi, ebeveyn görüşme formu ve demografik bilgi formu kullanılmıştır. Araştırmanın örneklem grubu, Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı resmi anaokullarında eğitim gören, ebeveyni evli olan 40 çocuk ve bu çocukların anne ve babaları ile ebeveyni tek olan 40 çocuk ve bu çocukların annelerinden oluşmaktadır. Araştırmada nicel verilerin analizinde; t-testi, ki-kare testi ve Mann Whitney U testi kullanılmıştır. Tek ve evli olan annelerin hem kendi ebeveynleriyle hem de çocuklarıyla olan bağlanma stilleri arasındaki ilişki, Spearman's Rho analizi ile incelenmiştir. Nitel verilerin analizinde ise içerik analizi kullanılmıştır. Araştırmaya katılan ebeveyni evli olan çocukların %48'inin güvenli, %53'ünün ise güvensiz bağlandıkları görülmüştür. Ebeveyni tek olan çocukların ise %70'inin güvenli, %30'unun güvensiz bağlanma stili geliştirdikleri görülmüştür. Ebeveyni tek ve evli olan çocukların bağlanma stillerine göre cinsiyet, çocuğa bakan kişi, ebeveynin boşanma ve evlilik süresi arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür. Araştırmada çocukların bağlanma stilleri ile ebeveynin medeni durumu arasında anlamlı bir ilişki varken, annelerin bağlanma stilleri arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı görülmüştür. Araştırmada, evli olan annelerin güvenli bağlanması ile anne ilgi/kontrolü arasında orta düzeyde, negatif yönde ve anlamlı, tek olan annelerin güvenli bağlanması ile anne ilgi/kontrolü arasında ise orta düzeyde, pozitif yönde anlamlı bir ilişkinin olduğunu göstermiştir.

Anahtar sözcükler: bağlanma, boşanma, okul öncesi dönem, 3-6 yaş çocuklar, annenin kendi annesine bağlanması.

Abstract

The aim of this research is to investigate the relationship between attachment styles of 3-6 year-old preschool children with single and married parents, and of these parents to their own parents. The materials of this study using convergent parallel design among mixed research designs are Doll Story Completion Task, Parental Bonding Instrument, Relationship Scales Questionnaire, parental interview, and demographic information forms. The study sample, which is from official kindergartens under The Ministry of National Education, is 40 children whose parents are married and their parents, 40 children whose parents are single and their mothers. The quantitative data is analyzed using t-test, chi-square test and Mann Whitney U test. The relationship between single and married mothers' attachment styles to their parents and children are observed using Spearman's Rho. The qualitative data is analyzed using content analysis. It was observed that among children with married parents, 48% developed secure attachment, while 53% had insecure. 70% of children with single parents had secure attachment when 30% of them had insecure. There was no significant difference between attachment styles of children with married and single parents and gender, caregiver, and duration of divorce and marriage. There was a significant relationship between children's attachment styles and the marital status of the parents, while the relationship was not significant between the mother's and child's attachment styles. There was a moderate, significant, negative relationship between the secure attachment of married mothers and their perceived attention/control behavior, while this relationship was moderate, significant and positive among single mothers.

Keywords: attachment, divorce, preschool period, 3-6 year-old children, mother's parental attachment.

Teşekkür

Öncelikle tez hazırlama sürecimde bana her zaman destek olan, değerli fikirleriyle bana yol gösteren, motive eden ve tezimin her aşamasında mesleki bilgi ve becerisini esirgemeyen değerli hocam, tez danışmanım Doç. Dr. Aysel Çoban'a saygılarımı sunar teşekkür ederim.

Doktora eğitim sürecimde ve tezimin her aşamasında her türlü desteğini benden hiç esirgemeyen, bana her daim yol gösteren, büyük bir sabırla emek veren ve hem akademik başarılarını hem de yaşamdaki duruşunu, azmini ve disiplinini örnek aldığım çok değerli eş danışmanım, Doç. Dr. Neslihan Güney Karaman'a sonsuz teşekkürlerimi sunarım.

Tezin izleme komitesinde yer alan değerli hocalarım Prof. Dr. Mübeccel Gönen ve Doç. Dr. Ege Akgün'e tezime olan katkılarından ve değerli önerilerinden dolayı ayrı ayrı teşekkür ederim.

Sayın Prof. Dr. Neslihan Avcı'ya ve Dr. Ögt. Üyesi Arif Yılmaz'a tezimin savunma jürisinde yer almayı kabul etmelerinden ve tezime önerileriyle yeni eklemeler yapmamı sağlamalarından ötürü kendilerine çok teşekkür ederim. Ayrıca Doç. Dr. Deniz Gülleroğlu'na da tezime verdiği değerli görüşler ve öneriler için çok teşekkür ederim.

Hayatım boyunca varlıklarını hep yanımda hissettiğim, sabır, hoşgörü ve başaracağıma dair inançlarıyla hedeflerime gitmemde beni destekleyen, yüreklendiren, sevgilerini ve güvenlerini her zaman hissettiren, arkamda olan hayatım boyunca maddi manevi destekleyen ve koşulsuz sevgileriyle bugünlere gelmemde sonsuz emekleri olan başta canım babam Eren ERASLAN'a ve annem Emine Eraslan'a minnettarım. Yaşamım boyunca her zaman yanımda olan ve bu zorlu tez çalışmam sırasında da sürekli yanımda olduklarını hissettiren, varlıklarıyla bana moral, sevgi ve mutluluk veren canım kardeşlerim Metin Eraslan'a, Tunahan Eraslan'a ve Elanur Eraslan'a teşekkür ederim. Ayrıca çalışmamın tüm aşamalarında yaşadığım sıkıntı ve mutlulukları benimle paylaşan tüm arkadaşlarıma verdikleri destekten dolayı teşekkür ederim.

İçindekiler

Öz	ii
Abstract.....	iii
Teşekkür	iv
Tablolar Dizini	viii
Şekiller Dizini	x
Simgeler ve Kısaltmalar Dizini	xi
Bölüm 1 Giriş	1
Problem Durumu	5
Araştırmanın Amacı ve Önemi	9
Araştırma Problemi.....	11
Sayıtlar	11
Sınırlılıklar	12
Tanımlar	12
Bölüm 2.....	14
Araştırmanın Kuramsal Temeli ve İlgili Araştırmalar	14
Aile ve Çocuk Gelişimi.....	14
Aile Türleri	14
Aile Kuramları.....	18
Aile İçi İletişim.....	22
Boşanma	26
Etolojik Kuram	34
Bağlanma	37
Bağlanma Kuramı.....	41
Bağlanma Stilleri	44
Bebeklikte Bağlanma.....	48
Yetişkin Bağlanması	49
Bağlanmanın Kuşaklar Arası Aktarımı.....	53
Türkiye’de Yapılmış Çalışmalar.....	55
Yurtdışında Yapılmış Çalışmalar	60
Bölüm 3 Yöntem	64

Araştırma Modeli	64
Araştırmanın Çalışma Grubu.....	65
Veri Toplama Süreci.....	67
Veri Toplama Araçları.....	68
Verilerin Analizi.....	72
Bölüm 4 Bulgular ve Yorumlar	76
Nicel Verilerden Elde Edilen Bulguların Analizi	76
Nitel Verilerden Elde Edilen Bulgular.....	86
Bölüm 5.....	102
Tartışma.....	102
Nicel Verilere İlişkin Tartışma	102
Nitel Verilere İlişkin Tartışma.....	111
Bölüm 6.....	117
Sonuç	117
Bölüm 7.....	121
Öneriler.....	121
Araştırmacılara yönelik öneriler.....	121
Ebeveynlere yönelik öneriler	121
Kaynakça.....	123
EK-A: Bilgilendirilmiş Gönüllü Onam Formu	149
EK-B: Görüşme Soruları	150
EK-C: Demografik Bilgi Formu.....	151
EK-Ç: Oyuncak Öykü Tamamlama Testi Kullanım İzni.....	152
EK-D: Ana-Babaya Bağlanma Ölçeği Kullanım İzni.....	153
EK- E: İlişki Ölçeği Anketi Kullanım İzni.....	154
EK-F: Oyuncak Öykü Tamamlama Testi Uygulama Görüntüleri.....	155
EK-G: Etik Komisyon İzni.....	156
EK-I: Etik Beyanı.....	158
EK-İ: Doktora Tez Çalışması Orijinallik Raporu	159

EK-J: Thesis/Dissertation Originality Report.....	160
EK-K: Yayımlama ve Fikrî Mülkiyet Hakları Beyanı	161

Tablolar Dizini

Tablo 1	<i>Dörtlü Bağlanma Modeli.....</i>	51
Tablo 2	<i>Çocuklara Ait Demografik Bilgiler.....</i>	66
Tablo 3	<i>Ana-Babaya Bağlanma Ölçeği, İlişki Ölçekleri Anketi ve Alt Ölçeklerden Elde Edilen Puanlara Ait Betimsel İstatistikler.....</i>	73
Tablo 4	<i>Çocukların Bağlanma Stillerini Belirlemeye İlişkin Oyuncak Öykü Tamamlama Testi Sonuçları</i>	76
Tablo 5	<i>Ebeveyni Evli Olan Çocukların Bağlanma Stillerinin Cinsiyet, Yaş ve Çocuğa Bakan Kişi Değişkenlerine Göre Ki -Kare Testi Sonuçları.....</i>	77
Tablo 6	<i>Ebeveyni Tek Olan Çocukların Bağlanma Stillerinin Cinsiyet, Yaş ve Çocuğa Bakan Kişi Değişkenlerine Göre Ki -Kare Testi Sonuçları.....</i>	78
Tablo 7	<i>Evli Olan Annelerin Bağlanma Stili ile Kendi Ebeveynine Bağlanma Stilleri Arasındaki İlişkiye Yönelik Spearman's- Rho Korelasyon Sonuçları.....</i>	79
Tablo 8	<i>Evli Olan Babaların Bağlanma Stili ile Kendi Ebeveynine Bağlanma Stilleri Arasındaki İlişkiye Yönelik Spearman's- Rho Korelasyon Sonuçları.....</i>	80
Tablo 9	<i>Tek Olan Annelerin Bağlanma Stili ile Kendi Ebeveynine Bağlanma Stilleri Arasındaki İlişkiye Yönelik Spearman- Brown Korelasyon Sonuçları.....</i>	81
Tablo 10	<i>Ebeveynin Tek ve Evli Olma Durumunun (Medeni Durumu) Çocukların Bağlanmasına Göre Ki-Kare Testi Sonuçları</i>	83
Tablo 11	<i>Tek Olan Annelerin Boşanma Süresinin Çocuğun Bağlanmasına Göre t-Testi Sonuçları.....</i>	83
Tablo 12	<i>Evli Olan Annelerin Evlilik Süresinin Çocukların Bağlanmasına Göre Mann-Whitney U Testi Sonuçları.....</i>	84

Tablo 13	<i>Evli Olan Annelerin Bağlanma Stili ile Çocukların Bağlanma Stili Arasındaki İlişkiye Yönelik Spearman's- Rho Korelasyon Sonuçları</i>	85
Tablo 14	<i>Tek Olan Annelerin Bağlanma Stili ile Çocukların Bağlanma Stili Arasındaki İlişkiye Yönelik Spearman's Rho Korelasyon Sonuçları</i>	85
Tablo 15	<i>Tek ve Evli olan Annelerin Çocuk Sahibi Olmaya İlişkin Hissettikleri Duygularına İlişkin Bulgular</i>	86

Şekiller Dizini

Şekil 1	İçsel Çalışan Modeller.....	43
Şekil 2.	Yakınsayan paralel karma yöntem deseni	65
Şekil 3	Veri toplama prosedürü ve zaman çizelgesi.....	67
Şekil 4	Evli olan anne-babaların ve tek olan annelerin çocuk sahibi olacaklarını öğrendikleri zaman hissettikleri ilk duygularına ilişkin temalar ve kodlamalar.....	87
Şekil 5	Evli olan anne-babaların ve tek olan annelerin çocuklarıyla nasıl vakit geçirdiklerine yönelik temalar ve kodlamalar	91

Simgeler ve Kısaltmalar Dizini

ABBÖ	: Ana-babaya Bağlanma Ölçeği
AÇEV	: Anne Çocuk Eğitim Vakfı
ASGEM	: Aile ve Sosyal politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Müdürlüğü
BASAGEM	: Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü
İÖA	: İlişki Ölçeği Anketi
OÖTT	: Oyuncak Öykü Tamamlama Testi
TDK	: Türk Dil Kurumu
TÜİK	: Türkiye İstatistik Kurumu

Bölüm 1

Giriş

Çocukların fiziksel, bilişsel, sosyal-duygusal ve dil gelişiminin en hızlı olduğu ve kişilik temellerinin atıldığı okul öncesi dönem, hassas ve kritik bir dönemdir. Çocuğun bu dönemde kurduğu ilişkilerin özellikleri ve kazandığı davranışların çoğu, çocuğun yetişkinlikteki kişiliğini, tutum ve davranışlarını, inançlarını, değerlerini ve yetişkinlikte kuracağı ilişkilerin niteliğini de belirlemektedir (Şahin, 2005; Collins ve Read, 1990). Bu nedenle çocuğun bu dönemi yaşına ve gelişimine uygun olarak geçirebilmesi onun ileriki yaşamında büyük bir rol oynamaktadır.

Okul öncesi dönemde çocukların sağlıklı gelişimlerini etkileyen birçok faktör bulunmaktadır. Gelişimi etkileyen faktörlerin en başında *aile* gelmektedir. Aile çocuğun ilk sosyal davranışlarını edindiği ve deneyimlediği yerdir. Çocuk, aile bireyleriyle kurduğu iletişim ve etkileşim sayesinde edindiği deneyimleri içselleştirerek kendi kişiliğinin ve duygusal yapısının temellerini oluşturmaktadır. Bu nedenle aile, özellikle okul öncesi dönemde çocuğun sosyal ve duygusal gelişiminde en belirleyici etkindir (Yağmurlu ve Kodalak, 2010; Kandır ve Alpan, 2008). Çocuğun sosyal ve duygusal açıdan gelişmesi anne-babasıyla kurduğu olumlu iletişime, çevresiyle kurduğu uyumlu ilişkilerine ve ailenin çocuğa sağladığı deneyim ve fırsatlara bağlı olmaktadır. Çocuklarla kurulan sağlıklı iletişim çocukta temelde güven duygusunun gelişmesine ve çocuğun kendine güvenen, duygularını kontrol edebilen ve çevresiyle olumlu etkileşim kurabilen bir birey olarak yetişmesini sağlamaktadır (Meadows, 2010; Kandır ve Alpan, 2008; Williams ve Fromberg, 1992).

Bowlby (1988) çocuğun sosyal-duygusal gelişiminin temelini, ebeveynin çocuğu ile arasındaki bağlanma ilişkisine bağlı olduğunu savunmaktadır. Ona göre, çocuklar doğar doğmaz kendisiyle ilgilenen ve kendisine bakım veren ebeveyniyle iletişim kurar ve aralarında güçlü bir duygusal bağ oluşur. Bu duygusal bağ, çocuğun temel güven duygusunun gelişmesini sağlamaktadır. Bowlby (1982) yaptığı birçok araştırmasında çocukların küçük yaşlarda ebeveyniyle ve özellikle anneleriyle kurdukları sıcak, güvenilir ve sevgi dolu iletişimin çocukların ruhsal sağlıklarını ve duygusal dünyalarını olumlu yönde etkilediğini belirtmiştir. Bebeklik döneminden başlayarak çocuğun sıcak ve sevgi dolu aile ortamında büyümesi ve tüm

ihtiyaçlarının ebeveyni tarafından zamanında karşılanması çocuğun hem ebeveynine güvenli bağlanması hem de duygusal açıdan rahatlamasını sağlamaktadır (şahin, 2010). Ainsworth ve arkadaşları Uganda'daki çocuklarla yaptıkları araştırmada, çocukların bağlanma stillerini güvenli, güvensiz-kaçınan ve güvensiz-kaygılı/kararsız olmak üzere üç temel gruba ayırmışlardır. Araştırmanın sonucunda, yaşamın erken yıllarında anneleriyle güvenli bağ kuran çocukların ileriki yıllarda kendilerine güvenen, mutlu, işbirlikçi, yaratıcı ve akademik olarak daha başarılı oldukları vurgulanmıştır (Ainsworth, Blehar, Waters ve Wall, 2015). Denham (1994) ocuklar ve anneleriyle yaptığı araştırmasında, anneleriyle sıcak ve duygusal bağ kuran çocukların daha güvenli bağlandıklarını, arkadaşları tarafından daha samimi ve duyarlı olarak algılandıklarını tespit etmiştir. Sıcak, sevgi dolu aile ortamında büyümeyen ebeveyni tarafından ilgi görmeyen ve ihtiyaçları karşılanmayan çocuklar ise hem ebeveynine hem de çevrelerine karşı güven problemi yaşamaktadırlar. Ebeveynine güvensiz bağlanan çocuklar duygusal soğukluk, sosyal ilişkiler kurmakta zorlanma, dikkatini toplayamama ve başkalarını anlamakta sorun yaşama gibi problemler yaşamaktadırlar (Cori, 2019).

Yaşamın erken yıllarında biçimlenen bağlanma stilleri, bireyin gelecekteki hayatında da önemli bir rol oynamakta ve etkisini yetişkinlikte de sürdürmektedir. Alanyazında annenin bağlanma stiline kuşaklar arası nasıl aktarıldığı konusunda farklı tartışmalar yeralmaktadır. Bağlanma kuramcılara göre çocuklukta ve yetişkinlikteki bağlanma biçimleri birbirleriyle benzerlik göstermekte ve devamlılığını kuşaklar arası sürdürmektedir (Cozolino, 2014; Ruppert, 2011; Main,1995; Benoit ve Parker, 1994; Lieberman,1979; Bowlby, 1973; Ainsworth, 1963). Bowlby'e göre ebeveynler bebeklikte ve erken çocuklukta kendi anne- babalarıyla ilişkilerinde oluşturdukları içsel çalışma modelini aynı şekilde kendi çocuklarına aktarmaktadır. Böylece bağlanma stili de büyük oranda aynı kalarak, kuşaktan kuşağa iletilmektedir. Van Ijzendoorn (1995) bağlanmanın kuşaklar arası aktarımını incelemek için 854 ebeveyn-ocuk ile yapmış olduğu meta-analiz araştırmasında, ebeveyn-ocuk bağlanma stillerinin (güvenli ve güvensiz) %75 oranında aktarıldığını tespit etmiştir. Fonagy, Steele ve Steele'nin (1991) anne ve bebekleri üzerine yaptıkları araştırmalarında, güvenli bağlanan annelerin çocuklarının %75'nin güvenli bağlanma stiline sahip olurken, kaçınmalı bağlanan annelerin çocuklarının ise %73'ünün güvensiz bağlanma stiline sahip oldukları görülmüştür.

Ülkemizde yapılan çalışmalarda İlaslan (2009) ve Yıldız (2006) annelerin bağlanma stilleri ile çocuklarının bağlanma stilleri arasında anlamlı bir ilişki bulur iken; Görgü (2015) Algan ve Şendil (2013), Güner (2011) ve Uluç (2005) ise anlamlı bir ilişki bulmamıştır.

Sağlıklı ilişkilerin kurulduğu, mutlu, huzurlu ve sıcak aile ortamı çocuğun gelişimi için ihtiyaç duyduğu en önemli temel unsurdur. Ancak huzursuz aile ortamı ve anne-baba arasında yaşanan yoğun anlaşmazlıklar ve çatışmalar en çok da çocukları derinden etkilemektedir. Ebeveynler arasında uzun süreli anlaşmazlıklar ve çatışmalar, ailenin parçalanmasına ve boşanmalara sebep olmaktadır (Öngider, 2013). Boşanma öncesinde, sırasında ve boşanma sonrasında ebeveynler arasında yaşanan tartışmalar ebeveynleri olduğu kadar çocukları da olumsuz etkilemektedir. Benedek ve Brown'a (1997) göre, çocukların boşanmaya verdikleri tepkilerin büyüklüğü, ebeveynler arasındaki çatışmanın ve kavganın devam etmesine bağlı olarak değişmektedir. Tepkinin büyüklüğü ile sürekli kavga eden ve çatışma halinde olan ebeveynlerin çocuklar üzerinde olumsuz etkileri, boşanmanın çocuklar üzerinde yarattığı olumsuz etkiler kadar fazladır ve çocuklara zarar vermektedir. Çatışma ve tartışmalar olan bir ortamda büyümek yerine boşanmış bir ailede büyümek çocuklar açısından daha olumlu olmaktadır. Yılmaz (2011) 7-12 yaş aralığındaki çocuklarla yaptığı araştırma sonucunda, evli ama çatışmanın yaşandığı ailelerin çocuklarının, boşanmış ailelerin çocuklarına göre kaygı düzeylerinin daha yüksek, benlik algılarının daha düşük olduğu; boşanmış ailelerin çocuklarının ise uyumlu ailelerin çocuklarına göre benlik algılarının daha düşük, kaygı düzeylerinin daha yüksek olduğunu tespit etmiştir.

Amota ve Keith'de (1991) yaptıkları meta- analiz çalışması sonucunda, eşler arasında fazlaca çatışmanın olduğu birlikte yaşayan ailelerin çocuklarının psikolojik uyumlarının ve benlik saygılarının hem boşanmış ailelerin çocuklarına hem de uyumlu evlilikleri olan ailelerin çocuklarına göre daha düşük olduğunu tespit etmişlerdir. Bu ve buna benzer araştırmalar, boşanmanın kendisinin mi yoksa boşanma sürecinden önce ve sonrasında ebeveynlerin yaşadıkları çatışmaların mı çocuklar üzerinde olumsuz etkiler yarattığı üzerinde durmaktadır.

Boşanma süreci ebeveynleri olduğu kadar çocukları da derinden etkileyen zor ve stresli bir durumdur. Evlilikte yaşanan anlaşmazlıklar anne-çocuk arasındaki duygusal bağ kadar baba-çocuk arasındaki duygusal bağları da olumsuz

etkilemektedir (Amato ve Sobolewski, 2001). Boşanma sonrasında çocuğun ebeveynlerinin birinden ayrı kalmak zorunda olması ve yeni yaşamına uyum sağlamada yaşadığı problemler, çocukların ruhsal çöküntü, depresyon, düşük benlik algısı, içe kapanıklık gibi psikolojik ve duygusal (Kasuto, 2017; Uzun, 2013; Şentürk, 2006); şiddet, suça eğilim ve saldırgan davranışlar gibi davranışsal ve okul başarısızlığı gibi akademik problemler yaşamasına neden olmaktadır (Kasuto, 2017; Amato, Kane ve James, 2011; Şentürk, 2006; Tezcan, 1996). Boşanma sonrasında özellikle çocuklarda korku, öfke, üzüntü, güvensizlik, kendini değersiz hissetme, suçluluk, yalnızlık, uyku problemi, kıskanma, özlem, utanma, okula uyum sorunu gibi birtakım problemlerin ortaya çıktığı görülmektedir (Güler, 2014; Öngider, 2013; Büyükşahin, 2009; Türkaslan, 2007; Öztürk, 2005; Amato ve Keith, 1991).

Çocuklar boşanmaya ve boşanmanın yarattığı olaylara karşı tepkilerini gelişimsel düzeylerine göre vermektedir. Bağlanma kuramcılarına göre, bebeklik döneminde çocuğun birincil bakım veren bağlanma figüründen ayrılmadığı durumda boşanma çocuğu olumsuz etkilememektedir (Emery, 2012). Ancak okul öncesi dönemdeki bazı çocuklar için boşanma, sadece anne- babanın fiziksel olarak ayrılmasıdır. Çocuklar olup bitenleri yaşları gereği anlamlandıramaz. Çocuk ebeveyninin kendisi yüzünden gittiğine inanır ve evden ayrılan ebeveyninin tekrar döneceğini hayal eder. Bazı çocuklar için ise boşanma suçluluk duygusu yaşamasına sebep olabilir. Boşanma sonrasında bu çocuklar daha çok korku, kaygı ve şaşkınlık duygularını yoğun şekilde hissederler (Büyükşahin, 2009; Öztürk, 2005; Marta, 1996).

Boşanma, çocuk için acı verici ve stresli bir süreçtir. Özellikle boşanma sonrasında çocukların bağlanma figüründen ayrı kalması, ebeveynine karşı güven duygusunu zedelemektedir. 3-6 yaş arası boşanmış ve boşanmamış çocukların bağlanma stilleri üzerine yapılan bir araştırmada, boşanmış ailelerden gelen çocukların, boşanmamış ailelerden gelen çocuklara kıyasla güvenli bağlanma düzeylerinin daha düşük olduğu ve ebeveynlerine daha güvensiz bağlandıkları saptanmıştır (Nair ve Murray, 2005).

Bu araştırmada, daha önceki çalışmalar da göz önünde bulundurularak okul öncesi dönem çocuklarının bağlanma stilleri ile bu çocukların ebeveynlerinin bağlanma stilleri arasındaki ilişki ve boşanma ile çocukların bağlanması arasındaki ilişkinin araştırılması amaçlanmıştır.

Problem Durumu

Son yıllarda psikoloji alanında yaygın olarak çalışılan bağlanma konusu özellikle erken çocukluk döneminde, çocukların sosyal ve duygusal gelişimine olan katkısından dolayı önemli bir konu olarak karşımıza çıkmaktadır. Yaşamın erken yıllarında çocuk ve ona bakım veren arasında oluşan ilişkinin niteliği, çocuğun gelecekteki tüm yaşam sürecine etki etmektedir (Bowlby, 2012).

Anne-çocuk arasındaki ilişkiler üzerine ilk kuramsal incelemeler Sigmund Freud tarafından yapılmıştır (Miller, 2017). Freud'a göre "oral" dönemde bebeğin yeme, emme gibi temel ihtiyaçları annesi tarafından karşılandığında, bebeğin annesiyle arasında duygusal bir bağ gerçekleştiğini savunmaktadır. Freud'e göre, bu dönemde anne ile bebek arasında oluşan ilişkinin niteliği, bebeğin daha sonraki duygusal ilişkilerine de örnek bir model olmaktadır (Fogany, 2001; Miller, 1993). Oral dönemde bebeğin oral tatminden yoksun bırakılması veya oral bakımdan çok fazla tatmin olma isteği, onda ileride güvensiz bir bağlanmaya sebep olacaktır. Güvensiz bağlanma çocuklarda aşırı iyimserlik, bağımlılık, pasiflik, benmerkezcilik, tatmin olmayan bir içgüdüsel ihtiyacın farklı şekilde tatmin edilmesi, sabırsızlık ve açgözlülük gibi kişilik özelliklerinin gelişmesine yol açmaktadır (Yörük, 2015). Oral döneminde özellikle anne ile bebek arasında güvenli bir bağlanmanın oluşmasında tutarlılık, süreklilik ve bebeğin duygusal, fiziksel ihtiyaçlarının giderilmesi de önemli bir etkiye sahiptir. Freud ve Bowlby 'nin anne-bebek arasında erken yıllarda kurulan ilk ilişki deneyiminin ve bağın, bireyin gelecekteki bütün hayatını etkilediği ve diğerleriyle kuracağı ilişkiler için de bir model oluşturduğu konusunda aynı düşüncede olduğu görülmektedir (Waters ve Beauchain, 2003). Erikson ise, geliştirdiği psiko-sosyal gelişim kuramında yaşamın erken yıllarında anne-bebek arasında kurulan ilişkinin niteliğinin, çocuğun gelecekteki kişilik gelişimini ve çevresiyle olan uyumunu büyük ölçüde etkilediğini belirtmiştir. Ona göre, annelerin bebeklerinin ihtiyaçlarını duyarlı ve tutarlı bir şekilde, mizaçlarına uygun olarak karşıladıklarında çocuklar hem anne-babalarına hem de kendilerine ve çevrelerine karşı temel güven duygusu oluşturmaktadır. Bebeklerde temel güven duygusu gelişim için özellikle ilk yıl çok önemlidir. Anneleri tarafından ihtiyaçlarına duyarlı ve tutarlı bir şekilde yanıt alamayan çocuklar ise, temel güvensizlik duygusu geliştirir ve çevresinde diğer bireylerle kurduğu ilişkilerinde de güvensizlik yaşamaktadır (Erikson, 1993). Yine Mahler de özellikle yaşamın ilk üç yılının önemi üzerinde

durmuş ve bu yılları ayrılma- bireyselleşme olarak tanımlamıştır. Ona göre, üç yaşına kadar oluşan içselleştirilmiş anne imajı ve duygusal bağ, çocuğun hem kendisini hem de hayatındaki diğer bireyleri anlamasında bir model oluşturmaktadır (Tüzün ve Sayar, 2006).

John Bowlby, Freud tarafından geliştirilen kişilik kuramından ve nesne ilişkileri teorisyenleri olarak bilinen Melani Klein, M. Mahler ve H. Kohut gibi kişilerin düşünce akımlarından etkilenecek bağlanma kuramını ortaya koymuştur. Bowlby geliştirdiği bağlanma kuramında anne ile bebek arasındaki duygusal bağlanmayı, gerçek ilişkinin doğasına bağlı olarak gelişen bir biçimlenme süreci olarak belirtmektedir (Bowlby, 1988). Ona göre bağlanma, *“çocuk ile bakım veren arasında gelişen ve çocuğun bakım verene karşı yakınlık arayışı ile kendini gösteren, özellikle stresli durumlarda ortaya çıkan, tutarlılığı ve sürekliliği olan duygusal bir bağ kurma”* durumudur (Bowlby, 2003). Bağlanma kuramına göre yaşamın ilk yıllarında çocuk ile ona bakım veren kişi arasındaki bu duygusal bağ, çocuğun gelecekteki psikolojik gelişimine ve çevresiyle kuracağı ilişkilerine bir temel oluşturmaktadır (Sümer, Sayıl ve Berument, 2016; Bowlby, 2012; Collins ve Read, 1990; Bowlby, 1982). Çocukların güvenli bağlanmasındaki temel ön koşul, ebeveynin (özellikle annenin) çocuğa karşı sıcak, sevgi dolu ve duyarlı bir şekilde yaklaşmasıdır (Sümer ve ark., 2016; Caldera ve Hart, 2004; Perris ve Anderson, 2000). Yaşamın ilk yıllarında ebeveyni tarafından sevilen, ilgi gören, değerli olduğu hissettirilen ve ihtiyaçları zamanında karşılanan çocuklar ebeveyniyle güvenli bir bağ kurarken, ebeveyni tarafından ihtiyaçları karşılanmayan, gerekli ilgi ve sevgi görmeyen çocuklar ise ebeveynine karşı güvensiz bir bağlanma geliştirmektedir (Bowlby, 2012; Solmuş, 2010). Güvenli bağlanan çocuklar gelecekte özgüveni yüksek, kendine ve çevresine karşı olumlu duygular geliştiren bireyler olurken (Collins ve Read, 1990), güvensiz bağlanan çocukların ise özgüveni düşük, utangaç, insanlarla yakın ve sıcak ilişki kurmakta problem yaşayan bireyler oldukları görülmüştür (Ainsworth, 1978). Erken çocukluk yıllarında gerçekleşen güvenli bağlanma, çocuğun çevresindeki diğer kişilerle olumlu ilişkiler kurmasına ve bu ilişkiler sonucunda olumlu bağların gerçekleşmesine büyük katkı sağlamaktadır. Böylece çocuk ve ona bakım veren arasında kurulan güvenli bağ, çocuğun diğerleriyle daha yapıcı ve olumlu sosyal davranışlar kazanmasında da etkili olmaktadır (Thomson, 2006). Bağlanmayla ilgili yapılan birçok çalışmada, güvenli bağlanmanın sağlıklı bir gelişim için temel

oluştururken, güvensiz bağlanmanın kişilik gelişimine ve psikopatolojiye olumsuz etkilerinin olduğu belirtilmiştir (Sümer ve Şendağ, 2009; Bowlby, 1979). Yaşamın erken yıllarında çocuk ve ona bakım veren arasında oluşan bağlanma davranışı (güvenli ya da güvensiz), çocuğun daha sonraki yaşantılarına ve yetişkinlikte kuracağı ilişkilerine yansımaktadır (Bowlby, 1980).

Okul öncesi dönem, çocuğun güvenli ve güvensiz bağlanması açısından kritik bir dönem olarak görülmektedir. Çünkü çocuğun bu dönemde kurduğu ilişkilerin özellikleri ve kazandığı davranışların çoğu onun gelecekteki kişiliğini, davranışlarını, inançlarını, değerlerini ve çevresiyle kuracağı ilişkilerin niteliğini belirlemektedir (Collins ve Read, 1990). Okul öncesi dönemde güvenli bağlanan çocuklar; meraklı, empatik, esnek, özgüveni yüksek, daha bağımsız çocuklardır. Bu çocuklar anne-babalarıyla, arkadaşlarıyla ve öğretmenleriyle daha olumlu iletişim kurar, problemlerini daha iyi çözebilirler ve sadece ihtiyaç duyduklarında öğretmenlerinden yardım isterler (Papalia, Olds ve Feldman, 2004). Tompson'da (2006) güvenli bağlanan çocukların daha alıcı, kabullenici, işbirlikçi ve sosyalleşme isteğinin daha fazla olduğunu belirtmiştir. Güvensiz bağlanan çocukların ise, özgüveni düşük, iletişim ve sosyal becerileri zayıf, saldırgan, depresif, sorumluluklarının daha az farkında olan, uyum problemi yaşayan çocuklar oldukları görülmüştür (Collins ve Read, 1990).

Çocuğun güvenli ve güvensiz bağlanması, ebeveynin kendi ebeveyniyle kurduğu bağlanma biçiminden de etkilenmektedir. Ebeveynin sahip olduğu bağlanma biçimi, çocukluktan edindiği şemalardan oluşur ve bu şemalar aracılığıyla kendi çocuğunun ihtiyaçlarını karşılar (Algan ve Şendil, 2013). Bowlby, Ainsworth, Cassidy, Main, Kaplan, Cassidy, Bartholomew ve Horowitz gibi bağlanma kuramcıları çocukluktaki ve yetişkinlikteki bağlanma biçimlerinin benzerlik gösterdiğini ve çocuğun ailesinde önemli bir değişiklik olmadığı sürece bağlanma biçiminin aynı olacağını savunmaktadır (Bowlby, 2012). Bağlanmanın kuşaklar arası aktarımıyla ilgili ilk çalışmaları yapan Main ve Cassidy (1985), anne ve çocuk arasındaki bağlanma biçiminin %75 oranında istikrar gösterdiğini tespit etmiştir. Benoit ve Parker'in (1994) bağlanmanın üç nesil arasındaki aktarımını incelediği araştırmasında, anne ve çocuk bağlanmasının kuşaklar arasında aktarıldığı ve büyük annelerin bağlanma biçiminin kızları ve torunları üzerinde de etkisinin olduğu ortaya çıkmıştır.

İyi bir eş ve iyi bir ebeveyn olmak için ebeveynin de güvenli bağlanmaya sahip olması gerekmektedir (Ainsworth,1989). Konu ile ilgili yapılan araştırmalarda, güvenli bağlanmaya sahip ebeveynlerin çocuklarına karşı daha sıcak, yakın ve olumlu davranışlar sergiledikleri görülmüştür (Soysal,1999; Zeanah, Beroit, Hirsberg ve Lisitt, 1993; Cohn, Cowan, Cowan ve Pearson, 1992).

Orhan (2010) yapmış olduğu çalışmasında annelerin çocuklarından ayrılma ve bir araya gelmeleri sırasındaki tepkileriyle bağlanma biçimleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırmasında, ebeveynine güvenli bağlanan annelerin çocuklarıyla ayrılma ve bir araya gelme durumunda çocuklarına karşı sıcak, uyumlu ve ilgili oldukları; güvensiz bağlanan annelerin ise öfkeli, ilgisiz ve mesafeli oldukları görülmüştür. Konuyla ilgili yapılan bu araştırmalar, ebeveynin daha çok annenin kendi bağlanma biçiminin, çocuğun bağlanma biçimi üzerinde belirleyici bir etkiye sahip olduğunu göstermektedir.

Çocuğun sağlıklı ruhsal gelişiminde güvenli, huzurlu ve destekleyici bir aile ortamı önemli bir unsurdur (Bowbly,1988). Aile içi yaşanan geçimsizlik, şiddet ve anne-babanın sürekli tartışma ve çatışma halinde olması aile birliğinin dağılmasına ve boşanmalara neden olmaktadır. Boşanma öncesinde, sırasında ve sonrasında yaşanan çatışmalar özellikle çocukları ve ergenleri duygusal açıdan olumsuz olarak etkilemektedir. Boşanma sonrasında özellikle çocukların ebeveynine karşı güven duyguları zedelenmekte ve yaşama uyum sağlamakta sorunlar yaşamaktadırlar. Bu çocuklar anne ve babası tarafından sevilmediklerini, baştan savılmak istendiğini düşünürler ve kendilerine olan güvenlerini ve öz saygılarını yitirmeye başlarlar (Gander ve Gandiner, 2015; Türkaslan, 2007; Cüceloğlu, 1998).

Boşanma öncesinde ve sonrasında yaşananlar çocuklar için oldukça zor ve stresli bir dönemdir. Bowlby'e göre boşanmada yaşanan stres ile baş etme ya da baş edememe durumunda çocuğun bağlanma niteliğinin önemi ortaya çıkmaktadır. Nair ve Murray (2005) boşanmanın okul öncesi 3-6 yaş aralığındaki çocukların bağlanma güvenliği üzerindeki etkisini incelemişlerdir. Araştırmalarında, boşanmış aileden gelen çocukların güvenli bağlanma düzeylerinin, boşanmamış ailelerden gelen çocuklarınkine kıyasla daha düşük olduğu görülmüştür. Sardoğan, Karahan, Dicle ve Menteş'de (2007) ebeveynine güvenli ve güvensiz bağlanan 12 yaşındaki çocukların ebeveynleri arasındaki çatışmayı algılayış biçimleri ve bağlanma düzeyleri arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmasında, ebeveynine güvensiz

bağlanan çocukların, ebeveynine güvenli bağlanan çocuklara göre evlilik çatışmasını daha tehdit edici algıladıkları, kendilerini suçlu buldukları ve çatışmaları olumsuz algıladıkları görülmüştür. Ayrıca ebeveyni boşanmış çocukların bağlanma düzeylerinin, ebeveyni boşanmamış çocuklara kıyasla daha düşük olduğu ve güvensiz bağlanma geliştirdikleri tespit edilmiştir.

Çocukların bağlanma biçiminin özellikle erken çocukluk yıllarında oluşması ve oluşan bağlanma biçiminin aynı kalarak nesilden nesille aktarılması bağlanma ile ilgili daha fazla çalışmanın yapılması gerekliliğini ortaya koymaktadır. Bununla birlikte, Bowlby'nin vurguladığı ayrılma ve stres durumlarında bağlanmanın niteliğinin baş etmede önemli olması, çocuğun kişilik gelişiminde ve yaşam becerilerinin başarılı bir şekilde gerçekleşmesinde büyük bir rol oynaması, bağlanma ile ilgili çalışmaların ne kadar gerekli ve önemli olduğunu ortaya koymaktadır. Ayrıca yapılan çalışmalar bağlanmanın kuşaklar arası aktarımından bahsetmektedir. Özellikle annenin kendi annesiyle güvenli ya da güvensiz bağlanmasının, çocuğu ile bağlanmasında etkili olduğunu belirten çalışmalar da bulunmaktadır. Literatür incelendiğinde Türkiye'de boşanmanın okul öncesi dönemdeki çocukların bağlanma stilleri arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmaların az ve sınırlı olması da bu çalışmanın yapılacak yeni çalışmalara öncülük edeceği düşünülmektedir.

Bu araştırmada amaç, ebeveyni tek ve evli olan 3-6 yaş okul öncesi dönem çocukların bağlanma stilleri ile bu çocukların ebeveynlerinin kendi ebeveynlerine bağlanma stilleri arasındaki ilişkiyi incelemektir.

Araştırmanın Amacı ve Önemi

Okul öncesi dönem çocukta gelişmenin (fiziksel, bilişsel, duygusal ve sosyal) ve büyümenin en hızlı olduğu dönemdir. Bu dönemde çocuğun yaşamla ilgili edindiği ilk deneyimler, onun ileriki yaşamı için temel oluşturmaktadır. Çocuğun bu dönemde anne ve babasıyla kurduğu iletişim ve iletişimin niteliği onun fiziksel, sosyal ve duygusal gelişiminde büyük rol oynamaktadır.

Erken yıllarda ebeveyn ile çocuk arasında kurulan sağlıklı iletişim ve buna bağlı gelişen duygusal bağ, çocuğun temel güven duygusunu oluşturmaktadır. Çocukta oluşan bu güven duygusu, onun ileriki yıllarda kendine güvenen, duygularını kontrol edebilen ve çevresiyle olumlu iletişim kurabilen bir birey olarak

yetişmesini sağlamaktadır (Bowbly, 1973). Fiziksel ve duygusal ihtiyaçlarının karşılandığı bir aile ortamında büyüyen çocuklar, ailelerine ve çevrelerine güvenli bağlanırken, fiziksel ve duygusal ihtiyaçları karşılanmayan çocuklar ise güvensiz bağlanmaktadır. Çocuğun güvenli ya da güvensiz bağlanması, ruhsal ve duygusal gelişimini etkilemektedir. Özellikle küçük çocukların anneleriyle sıcak ve samimi ilişkiler kurmasının, çocukların ruh sağlığını olumlu yönde etkilediğine vurgu yapılmaktadır (Bowbly, 1982).

Ebeveyn-ocuk arasındaki güvenli bağlanma, erken yıllarda kritik bir dönemde meydana gelmektedir. Bu dönemde, çocuğun bağlanma figüründen ayrı kalması ya da mahrum bırakılması, onun güvenli bir bağ kurmasına engel olmaktadır. Erken yaşta zorunlu ayrılık, çocuğun bağlanma davranışını zayıflatmaktadır (Bowby, 1969). Bağlanmanın zayıflaması çocuğun sonraki yaşamında güven verici ilişkiler kurmasına engel olmakta, ruhsal ve duygusal bozukluklara zemin hazırlamaktadır (Tüzün ve Sayar, 2006). Aile içinde yaşanan ayrılık ve boşanmalar da ocuk ile ebeveyn arasındaki ilişkinin zayıflamasına, aralarındaki güven duygusunun kopmasına ve birtakım sosyal ve duygusal problemlerin yaşanmasına sebep olmaktadır. Eagan (2004) boşanmanın ebeveyn-ocuk arasındaki bağlanma ilişkisinin niteliğini etkilediğini belirtmiştir.

Günümüzde boşanmaların artması ve çocuklar üzerindeki fiziksel, sosyal ve duygusal gelişimlerinin üzerinde olumsuz etkilerinin kanıtlarla ortaya konulması, boşanmayı araştırılması gereken bir konu haline getirmiştir. Alanyazında, ebeveyni boşanmış çocukların bağlanma stillerine ilişkin birçok çalışma vardır (Öztürk, 2019; Canatan, 2018; Kotan, 2016; Yıldız, 2016; Ünlü, 2015; Cebeci, 2009) ancak çalışmaların çoğunluğu büyük yaş grubundaki ocuk, ergen ve yetişkinleri kapsamaktadır. Bu nedenle; bu araştırmanın, 3-6 yaş çocuklarının bağlanma stiliyle ilgili alandaki boşluğu dolduracağı ve bağlanma problemi olan çocukların tespiti ve erken müdahale açısından alanda çalışan psikolojik danışman, ocuk gelişimi uzmanı, öğretmen ve ebeveynlere önemli bir bakış açısı sunacağı ve yol göstereceği düşünülmektedir.

Bu araştırmanın amacı, ebeveyni tek ve evli olan 3-6 yaş çocukların ve bu çocukların ebeveynlerinin kendi ebeveynlerine bağlanma stilleri arasındaki ilişkiyi incelemektir.

Araştırma Problemi

Ebeveyni tek ve evli olan 3-6 yaş okul öncesi dönem çocukların ve bu çocukların ebeveynlerinin kendi ebeveynleriyle olan bağlanma stilleri arasında ilişki var mıdır?

Alt problemler. Probleme ilişkin alt problemler aşağıda verilmiştir.

1. Ebeveyni tek ve evli olan çocukların bağlanma stilleri nasıldır?
2. Ebeveyni tek ve evli olan çocukların bağlanma stillerinde cinsiyete göre anlamlı bir fark var mıdır?
3. Ebeveyni tek ve evli olan çocukların bağlanma stillerinde yaşa göre anlamlı bir fark var mıdır?
4. Ebeveyni tek ve evli olan çocukların bağlanma stillerinde çocuğa bakan kişiye göre anlamlı bir fark var mıdır?
5. Tek ya da evli olan ebeveynlerin bağlanma stilleri ile kendi ebeveynlerine bağlanma stilleri arasında anlamlı bir ilişki var mıdır?
6. Ebeveynin tek ve evli olma durumu (medeni durumu) ile çocuğun bağlanma stilleri arasında bir ilişki var mıdır?
7. Ebeveyni tek olan çocukların bağlanma stili anne ve babasının boşanma süresine göre farklılık göstermekte midir?
8. Evli olan ebeveynin evlilik süresi ile bağlanma stilleri arasında bir ilişki var mıdır?
9. Tek ve evli olan annelerin bağlanma stilleri ile çocuklarının bağlanma stilleri arasında bir ilişki var mıdır?
10. Tek ve evli olan ebeveynlerin çocuk sahibi olmaya ilişkin duyguları nasıldır?

Sayıtlılar

Bu araştırmada kullanılan ölçekler (Oyuncak Öykü Tamamlama Testi, İlişki Ölçeği Anketi ve Ana-Babaya Bağlanma Ölçeği) çocukların ve ebeveynlerin bağlanma stillerini değerlendirmek için yeterli ve uygundur. Ayrıca, araştırmaya

katılan anne ve babaların görüşme sorularına ve ölçek sorularına doğru ve içtenlikle yanıt verdikleri varsayılmıştır.

Sınırlılıklar

Bu araştırmanın çalışma grubu 2018-2019 eğitim öğretim yılı bahar döneminde Ankara ilinde Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı resmi okul öncesi eğitim kurumlarında bulunan 3-6 yaş aralığındaki çocuklar ve onların anne-babalarıyla sınırlıdır. Araştırma kapsamında tek olan babaların araştırmaya katılımı konusunda sorunlar yaşanmış ve araştırmaya katılımı oldukça sınırlı olmuştur. Bu yüzden araştırmada tek olan babalar dışarıda bırakarak tek olan annelerle çalışılmıştır. Babaların araştırmada yer almamalarına ilişkin yaşanan sorunlar şunlardır:

- Boşanma sonrasında velayetin daha çok anneye verilmesi,
- Ebeveyni boşanmış çocukların bir kısmının anneleri tarafından babalarıyla görüşmelerinin istenilmemesi ya da engellenmesi,
- Boşanma süreci sonrasında annelerin babalara göre daha duygusal ve hassas olmaları,
- Boşanmış ebeveynlerin, çocukların bu araştırma uygulamasından dolayı duygusal açıdan zarar göreceği endişe ve kaygısı,
- Boşanma sonrasında eşler arasında çatışmaların ve anlaşmazlıkların devam etmesi,
- Boşanmış babaların il dışında yaşaması ya da il dışında çalışmasından kaynaklanan sebeplerden dolayı babalara ulaşmada ve babalardan veri toplamada sorunlar yaşanmıştır. Bu nedenle boşanmış babalar bu araştırmanın çalışma grubunda yer almamıştır.

Tanımlar

Boşanma: Yasalar karşısında gerçekleştirilen evliliğin, yine yasalar karşısında sona erdirilmesi ve tarafların başkalarıyla yeniden evlenmelerine imkan sağlayan hukuki bir süreç olarak tanılanmaktadır (Arıkan, 1996).

Bağlanma: Belirli bir figüre karşı yakınlık arama ve sürdürme davranışlarıyla kendini gösteren, özellikle stres durumlarında ortaya çıkan “*sürekli duygusal bir bağ kurma*” olarak tanımlamaktadır (Bowlby, 2012).

Ebeveynin tek olması: Ebeveynleri boşanmış çocukların tek bir ebeveyniyle (anne ya da babasıyla) yaşaması.

Ebeveynin evli olması: Ebeveynlerin evli olması ve çocukların her iki ebeveyniyle beraber yaşaması.

Bölüm 2

Araştırmanın Kuramsal Temeli ve İlgili Araştırmalar

Bu bölümde araştırmanın kuramsallar temellerini oluşturan kavramlara ve alanyazında bulunan ilgili çalışmalara yer verilmiştir.

Aile ve Çocuk Gelişimi

Aile kavramı, farklı disiplinlerce çeşitli şekillerde ele alınarak tanımlanmıştır. Türk Dil Kurumuna göre aile, *“evlilik ve kan bağına dayanan karı, koca, çocuklar ve kardeşler arasındaki ilişkilerin oluşturduğu toplum içindeki en küçük birlik”* tir (TDK, 2019). Alanyazında ise aile, sosyal yaşamın temel birimlerinden biri olarak kabul edilmekte olup *“sosyal bir grup, örgüt ve sosyal bir kurum”* şeklinde tanımlanmaktadır (Metintaş, Aktaş, Toprak ve ark., 2007; Çakıcı, 2006; Giddens, 2000; Özgüven, 2000; Erkal, 1999; Nirun, 1994). Bir başka şekilde ise aile, biyolojik ilişkiler sonucu insan neslinin devamını sağlayan, sosyalleşme sürecinin ilk ortaya çıktığı ve bireylerin ekonomik, sosyal ve duygusal ihtiyaçlarının karşılıksız olarak karşılandığı bir kurum olarak ele alınmaktadır (Sayın, 1994). Yapılan tanımların ortak özelliği sosyal bir kurum olan ailenin, toplumun en temel yapısı olmasıdır.

Birey üzerindeki etkileri doğumla başlayan ve yaşamının sonuna kadar devam eden aile, bireyin sadece fizyolojik değil duygusal, sosyal, bilişsel ve ruhsal gelişiminde de büyük rol oynamaktadır (Erkan, 2015; Şentürk, 2008). Aile, özellikle çocuğun okul öncesi dönemde yaşamla ilgili ilk deneyimleri edindiği, temel davranış biçimlerini geliştirdiği ve sosyalleştiği yerdir. Bu dönemde çocuklar, kendilerini hayata hazırlayacak becerileri ve davranışları ailede kazanmaktadırlar (Kara, 2017). Bu nedenle aile, çocuğu içinde yaşadığı toplumsal çevreye hazırlamada önemli bir rol oynamaktadır.

Aile Türleri

Toplumun en temel kurumlarından biri olan aile, geçmişten günümüze varlığını sürdürerek toplumdaki yerini ve önemini hiçbir zaman kaybetmemiştir. Aile kavramı toplumların kendine özgü sosyal, kültürel, ekonomik ve fiziksel özellikleri dikkate alınarak farklı şekillerde sınıflandırılmıştır. Gökçe (1976) Türkiye’deki aile türlerini büyük aile (geleneksel geniş aile), küçük aile (çekirdek aile, parçalanmış

aile, tamamlanmamış aile) ve geçiş aile şeklinde sınıflandırmıştır. Günümüzde ise daha çok kabul gören aile sınıflandırması, hanede yaşıyan kişi sayısına göre yapılmaktadır. Hanede yaşıyan kişi sayısına göre aile türleri; geniş aile, çekirdek aile, tek ebeveynli aile, çocuksuz aile ve geçiş aile şeklinde sınıflandırılmaktadır (Doğan, 2000).

Geniş aile. Sanayileşme ncesi toplumlarda yaygın olarak görülen ve günümüzde daha çok kırsal kesimde yaşıyanların oluşturduğu bir aile tipidir. Geniş aile; anne, baba, çocuklar ile büyükanne, büyükbaba ve yakın akrabaların aynı çatı altında yaşamasıyla oluşmaktadır (Bahar, 2009; Doğan, 2000). Bu aile türünde bireyler, sıkı bir dayanışma ve bir bütünlük içerisinde yaşarlar. Geniş ailelerde alınması gereken karar ve sorumluluklar daha çok ailenin büyükleri ya da erkekleri tarafından verilmektedir (Arıkan, 2018; Gökçe, 2011). Ayrıca bu ailelerde deneyimlerin, kültürel değerlerin ve mesleki bilgilerin nesilden nesile aktarılması büyük önem taşımaktadır (Avcı-Aydın, 2015; Doğan, 2000). Toplumun gelenek ve göreneklerine bağlı olarak yaşamak, geniş ailelerde en temel kuraldır (Özkalp,1986).

Günümüzde sanayileşmeyle birlikte bireyler, iş amacıyla kentlere göç etmişler ve böylece geniş aileler yerini çekirdek ailelere bırakmaya başlamıştır (Bahar, 2009).

Çekirdek aile. Çekirdek aile genel anlamıyla anne, baba ve evlenmemiş çocuklardan oluşan aile tipi olarak tanımlanmaktadır (Arıkan, 2018; Bahar, 2009; TK, 2006). Bir başka tanımda ise ebeveynlerin en az birinin çalışma hayatının olduğu, akraba bağlarının azaldığı, aile üyelerinin ortaklaşa kararlar aldığı, gelenek ve göreneklerin öneminin eskiye göre azaldığı bir aile tipi olarak betimlenmektedir (Arıkan, 2018; Avcı, 2015; şentürk, 2006). Çekirdek aileler, sanayi devriminin sonucunda ortaya çıkan kent toplumunun oluşturduğu biçimdir. Kırsal kesimden ayrılarak sanayileşmenin ve modernleşmenin olduğu kentlere göç eden aileler, bu kentlerin sosyal, kültürel ve ekonomik özelliklerinden etkilenmişlerdir. Bireyselleşme, uzlaşma, rasyonelleşme ve iş birliği gibi kente özgü yaşam tarzları kendini en çok çekirdek ailelerde göstermektedir (Arıkan, 2018; Gökçe, 2011; şentürk, 2006).

Çekirdek aile, psikolojik ve biyolojik işlevler açısından geniş aileye göre daha sınırlı bir yapıdadır. Bireyselleşmenin daha çok ön planda olduğu çekirdek ailelerde üremede daha sınırlıdır. Her ne kadar toplumsallaştırma ve koruyuculuk işlevleri geniş ailedeki kadar olmasa da bu işlevini çekirdek ailede de sürdürmektedir (Çağan, 2011; Tezcan,1991).

Tek ebeveynli aile. Toplumun en küçük sosyal kurumu olan aile, zaman içerisinde sosyo- ekonomik ve kültürel değişimlerden etkilenmiştir. Bu değişim, aile bireylerinin karşılıklı konumlarında ve ailenin işlevinde de farklılıklar meydana getirmiştir. Modern toplumlarda yaygın olan çekirdek aile tipi, toplumsal değişim sürecinden etkilenmiş ve tek ebeveynli aile türünün ortaya çıkmasına sebep olmuştur (Koç, İzgören ve Şirin, 2010; Walczak ve Burns, 2004). Ülkemizde de 1960 'lardan itibaren çekirdek ve tek ebeveynli aile sayısı artmakta ve geniş aile sayısı gün geçtikçe azalmaktadır (Koç ve ark, 2010).

Tek ebeveynli aile, bir ebeveyn ile yaşayan çocuk ya da çocuklardan oluşan aile olarak tanımlanmaktadır. Tek ebeveynli ailenin ortaya çıkmasında, boşanma oranlarındaki artış, bir ebeveynin ölümü ya da bireylerin şahsi tercihi gibi durumların sebep olduğu görülmektedir (Arıkan, 2018; Kalaycı, 2011). Bununla birlikte evlenme yaşının uzaması, kadının iş hayatına aktif katılımı ve sosyo-ekonomik olarak bağımsız hale gelmesi, doğurganlığın azalması, göç ve kentleşme süreci gibi sosyolojik faktörler de günümüzde tek ebeveynli aile sayısının artmasında büyük bir etkiye sahiptir çünkü bu sosyolojik faktörler aynı zamanda boşanmaların artma nedenlerindendir (Turan, 2011; BASAGM, 2010).

Tek ebeveynli aile yapısı boşanmaların da artmasıyla birlikte birçok ülkede yaygınlaşmıştır. OECD ülkelerinde çocukların %15'i tek ebeveyniyle birlikte yaşamaktadır. Ayrıca bu ülkelerde boşanmış ailelerin büyük oranı çocuk sahibidir (OECD, 2011). Tek ebeveynli aile sayısı, tüm dünya ülkelerinde olduğu gibi ülkemizde de yıllar içinde artmıştır ve artmaya devam etmektedir. TÜİK (2018) verilerine göre 2004 yılında tek ebeveynli aile oranı %7,6 iken, 2017 yılında bu oran %8,5'e yükselmiştir. Tek ebeveyn olan ailelerin %6,7 anne ve çocuklardan, %1,8'i ise baba ve çocuklardan oluşmaktadır. Yani tek ebeveyn olan annelerin sayısının, tek ebeveyn olan babalara göre daha fazladır. Tek ebeveynli ailelerin büyük bir kısmının anne ve çocuklardan oluşması, annelerin çocuğunu tek başına yetiştirmekle ilgili kaygılar ve birtakım sosyo- ekonomik sıkıntılar yaşamalarına

neden olmaktadır. Ayrıca tek ebeveynli anneler karşılaştıkları sorunlar karşısında kendilerini yalnız ve mutsuz hissederek çocuklarına tek ebeveynli olmayı nasıl açıklayacaklarına dair büyük endişeler yaşamaktadır (Feyzioğlu ve Kuşçuoğlu, 2011). Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın tek ebeveynli ailelerin karşılaştıkları problemleri belirlemek amacıyla yaptığı çalışmasında, tek ebeveynli ailelerin karşılaştıkları en büyük problemin ekonomik sıkıntı olduğu görülmüştür. Bu ekonomik sıkıntılarının daha çok çocuklarla ilişkili konularda (eğitim masrafları, diğer ihtiyaç ve isteklerini karşılayamama gibi) olduğu tespit edilmiştir (ASAGEM, 2011).

Tek ebeveynli aileler ekonomik sıkıntıların yanı sıra toplum tarafından onaylanmama ve dışlanmayla da karşı karşıya kalmaktadır. Ülkemizde tek ebeveynli anneler, özellikle eşlerinden ayrıldıktan ya da eşleri vefat ettikten sonra iş ve aile yaşamına uyum sağlamakta zorlanarak toplumun dul ve boşanmış kadınlara yönelik olumsuz tepkilerine maruz kalmaktadır (Ünal, 2014).

Tek ebeveynli ailelerde yaşayan çocuklar, yaşadıkları yaşam tarzından dolayı çeşitli sorunlarla karşılaşmaktadır. Özellikle, çocuklar tek ebeveynli olarak yaşamaya devam ettikleri ilk zamanlar evden ayrılan ya da vefat eden ebeveyne yönelik büyük bir üzüntü ve özlem duyar. Ebeveyni vefat etmiş çocuklar bir süre sonra tek ebeveynli olmayı kabul ederken, özellikle ebeveyni boşanmış küçük çocuklar anne ve babalarının tekrar bir araya gelmesi umuduyla durumu kabullenmek istemezler ve süreci zorlaştırırlar. Ailede tartışmalara ve çatışmalara sebep olan ebeveynin evden ayrılması çocukların hem sürece uyumunu kolaylaştırmakta hem de ailede yeniden huzurlu ve mutlu bir ortamın oluşmasına zemin hazırlamaktadır (Feyzioğlu ve Kuşçuoğlu, 2011).

Sağlıklı toplumlar ancak sağlıklı ailelerden oluşmaktadır. Bu yüzden tek ebeveynli ailelerin ve özellikle çocukların daha az zarar görmesini sağlamak ve karşılaştıkları problemleri çözmek amacıyla yeni sosyal politikalar geliştirilmeli ve gerekli önlemler alınmalıdır.

Çocuksuz aile. Çocuksuз aile, sadece karı-kocadan oluşan aile tipidir. Çeşitli yaşam geçmişi olan ve herhangi bir sebeple çocuk sahibi olamayan aileler olarak tanımlanmaktadır. Çocuk yetiştirmenin zorlukları, çocuk sahibi olmaya hazır olmama ve biyolojik nedenlerden bu aileler çocuk sahibi olmayı tercih etmemektedir (Steel ve Kidd, 2001). Ailelerin bir kısmının çocuk yetiştirmeyi, sosyo – ekonomik ve

kültürel bir zorluk olarak da görebilmektedirler. Aynı zamanda çiftler kendilerine zaman ayıramamaktan, mesleki kariyerlerinde ilerleyememekten ve çocuk sahibi olmanın zamanını iyi ayarlayamamaktan kaynaklanan kaygılarından dolayı da çocuk sahibi olmayı ertelemektedir. Bazı çiftlerin ise mesleki kariyerlerinde ilerleme isteğinden ötürü zamanlarının büyük çoğunluğunu eğitim ve araştırmayla geçirmektedirler. Bu durum da çocuk sahibi olmalarında diğer bir engel olarak görülmektedir (Şentürk, 2008).

Geçiş ailesi. En genel anlamıyla geçiş ailesi, çekirdek aile ve geleneksel geniş ailenin özelliklerini bir arada bulunduran aile tipidir. Geçiş ailesi, sanayi toplumuna geçiş sürecinde yaşanan hızlı değişimlerden etkilenecek meydana gelmiştir (Gökçe, 2011). Kırsal kesimdeki ekonomik olumsuzluklar nedeniyle sanayileşen, büyük şehirlerin kenar mahallelerine göç eden bireylerin oluşturdukları aile tipidir (Yıldız-Güler, 2017; Merter, 1990). Geleneksel toplumdan modern topluma geçiş yapan bu aile tipi, hem kentlerde hâkim olan çekirdek ailenin hem de kırsalda yaygın olan geniş ailenin özelliklerini barındırmaktadır. Bu ailelerin kırsaldaki alışkanlıkları ile tutum ve değer yargılarını sürdürmeye çalışmaları, yeni yerleşim yerlerine tam anlamıyla uyum sağlamalarını engellemekte ve kuşaklar arası çatışmalara sebep olmaktadır (Gökçe, 2011; Çakıcı, 2006; Şentürk, 2006).

Aile Kuramları

Aile kavramı, toplumsal değişim ile birlikte farklı perspektiflerde incelenerek farklı yaklaşımlar ortaya çıkmıştır.

Yapısal işlevsel yaklaşım. Yapısal işlevsel yaklaşım, toplumun temel kurumları arasındaki karşılıklı dayanışmanın oluşturduğu dengeyle ilgilidir (Karraker ve Grochowski, 2012). Buna göre toplum, alt sistemlerden ve parçalardan meydana gelmektedir. Her alt sistemin kendine özgü işlevi ve parçalar arasında karşılıklı bir bağlılığın ve etkileşimin olduğu kabul edilir. Yapısal işlevsel yaklaşım, toplumu oluşturan alt sistemlerdeki değişimin toplumda değişim ve dönüşüme yol açacağını ve bu yüzden alt sistemlerin işlevlerine uygun olarak hizmet etmesi gerektiğini savunmaktadır. Parsons, toplumun koruyucu, bütünleştirici, yönlendirici ve uygulayıcı alt sistemlerden oluştuğunu ve bu sistemlerin birbirlerine bağlı parçalar olduğunu savunmaktadır. Bu bağlamda aile, toplumun bütünlüğünü sağlayan alt sistemlerden biridir (Kasapoğlu, 2011; Berkey ve Hanson, 1991).

Yapısal İşlevsel kurama göre, aile bireylerinin ailenin işlevini yerine getirmesinde görev ve sorumlulukları vardır. Person'a (1955) göre aile içinde kadın ve erkeğin rolleri farklıdır. Aile içinde kadın duygusallık, sıcaklık ve hassasiyet gibi duygusal rolleri üstlenirken, erkek ise aile dışında rekabet ve kendine güven gibi roller üstlenmiştir (Karraker ve Grochowski, 2012).

Yapısal işlevsel yaklaşım, *“Ailenin işlevleri nelerdir? Diğer sosyal sistemlerde aile arasındaki işlevsel ilişkiler nelerdir? ve Aile üyelerine karşı ne gibi işlevleri yerine getirmelidir?”* gibi sorulara cevap aramaktadır (Ertürk-Kara, 2017). Aile, birçok alt sistemin bir araya gelmesiyle oluşmaktadır. Bir bütün olarak aile, parçalarından daha büyüktür. Aile üyelerindeki değişim tüm aileyi etkiler. Aile, değişim ve durgunluk arasında bir denge kurabilir. Aileyi oluşturan alt sistemin kendine özgü bir işlevi ve bireylere yüklediği sorumluluklar vardır (Berkey ve Hanson, 1991). Ailede 3 temel alt sistem vardır. Bunlar;

- Karı kocanın oluşturduğu eş alt sistemi,
- Anne babanın oluşturduğu ebeveyn alt sistemi,
- Çocukların oluşturduğu kardeşler alt sistemi. Aile üyeleri birkaç farklı alt sisteme dahil olabilir (Anne, eş, teyze, kız vb). Bazen bu roller çatışabilir (Er, 2020). Aile, toplum içerisindeki varlığını sürdürebilmek için toplumun belirli ihtiyaçlarını karşılamalı ve belirli işlevlerini yerine getirmelidir. İşlevselcilerin odak noktası, ailenin toplumun diğer alt sistemlerle olan ilişkisidir. Bu yüzden daha çok ailenin, toplumun refah ve mutluluğuna yaptığı katkıyla ilgilenir. Aile, bütün toplumlarda evrenseldir ve toplumun huzuru için gerekli olan en temel ihtiyaçları karşılamalıdır. Bunlar; çocuk yetiştirme, ekonomik destek, duygusal destek, hasta ve yaşlı bakımı, eğlenme ve üremedir. Bu ihtiyaçların karşılanması için her toplumda aile vardır ve aile çocuğun toplum hakkında ilk fikirler edindiği yerdir (Er, 2020; Karraker ve Grochowski, 2012; Kasapoğlu, 2011). Çocuğun sosyalleşmesi ve sağlıklı kişilik geliştirmesi ancak bilinçli ebeveynlerin çocuklarına toplumun kültürel değer yargılarını aktarmasıyla gerçekleşebilecektir (Karraker ve Grochowski, 2012).

Sembolik etkileşimci yaklaşım. Sosyal etkileşimci yaklaşım, insanların öncelikle karşısındakinin davranışlarını yorumladıklarını ve daha sonra eyleme geçtiklerini savunmuştur. Yaklaşımına göre, insan yorumlama ve anlamlandırma yapmadan eyleme geçmez. Bu sürecinde birtakım işaretler ve semboller kullanılır

(Kasapoğlu, 2011). Yaklaşım daha çok aile bireylerinin birbirleriyle nasıl etkileşim kurduklarına ve bu etkileşimden nasıl anlamlar çıkardıklarına odaklanmaktadır (Arıkan, 2018). Yaklaşım, aile ilişkilerinin toplumsal değişimle birlikte değiştiğini ve aile tanımının yeniden yapılması gerektiğini vurgulamaktadır. Yaklaşım, aile birliğinin bir kez kurulduğunu ve yaşam boyu devam ettirilmesi gerektiğini savunmaktadır. Bu yüzden yaklaşıma göre boşanmalar, ahlak açısından olumsuz karşılanmaktadır çünkü toplumun değer ve yargılarına karşı gelmektedir. Aile içindeki geleneksel birçok tutum ve değer zaman içerisinde değişerek aile konusundaki bazı sembol ve değerlerin de değişmesine neden olmuştur. Sembolik etkileşimci yaklaşım, evliliklerin boşanmayla sonuçlanmasının ve boşanma sayılarının artmasının sebebini; insanların boşanmaya yönelik düşüncelerinin zaman içerisinde değişmesi, evlilikten tatmin olmanın azalması, aşka verilen değer değişmesi, çocuk, anne-baba ve karı-koca rollerindeki farklılıklar olarak açıklamaktadır (Kasapoğlu, 2011).

Sembolik etkileşimci yaklaşım daha çok aile içi iletişim ve roller, eş seçimi, karar verme ve güç dağılımı gibi konular üzerinde durmaktadır (Berkey ve Hanson,1991). Hopper (2001) sembolik etkileşimci yaklaşım temelinde boşanmış 40 kişiyle yapmış olduğu araştırmasında, eşlerin “*sembolik uygunluk*” problemleri yaşadıklarını yani birbirlerinin davranışlarını kötü bir şekilde algıladıklarını ve yorumladıklarını belirtmiştir (Ertürk-Kara, 2017).

Tannen (1990) kadın ve erkeklerin sosyalleşmesi bakımından farklılıklar gösterdiğini ve eşler aralarındaki iletişim kurmanın kültürler arası iletişim kurmak gibi olduğunu belirtmiştir. Bununla birlikte kadın ve erkeklerin aynı durum için kullandıkları dilde de farklılıklar olduğunu vurgulamıştır. Sembolik etkileşimciler, aynı zamanda bireylerin benlik algısını eşleriyle kullandıkları dil, hareket ve sosyal etkileşim üzerinden kendilerini ait oldukları gruplarla karşılaştırarak oluşturduklarını savunmuşlar (Karraker ve Grochowski, 2012).

Aile içinde bireylerin birbirleriyle olan iletişimi ve etkileşimi hem ailenin niteliğini hem de bireylerin benlik algısını oluşturmasında büyük rol oynamaktadır. Özellikle çocukların özgüveninin yüksek ya da düşük olması veya akademik olarak başarılı ya da başarısız olması, onların aile bireylerinin iletişim ve etkileşimlerine bağlı olarak etkilenmektedir. Çünkü çocuklar aile bireyleriyle iletişime ve etkileşime girerek düşünme, yorumlama ve anlamlandırma yoluyla kendi benliklerini

oluştururlar. Bu yüzden Sembolik etkileşimci yaklaşım ailenin toplumun değil, bireylerinin toplumun bir parçası olduğunu savunmaktadır (Arıkan, 2018).

Sembolik etkileşimci yaklaşım daha çok bireysel anlama ve yorumlamaya odaklanmaktadır ve davranışı bir sonuç olarak görmektedir. Yaklaşım, örneğin bir çocuk olumsuz davranış sergilediğinde çocuğun davranışından çok o davranışının altında yatan inanç ve değerlere bakmak gerektiğini vurgulamaktadır. Yaklaşım göre çocuğun olumsuz davranışı karşısında sergilenen bu tutum, ebeveynlerin çocukla daha sağlıklı etkileşim kurmasına aracılık etmektedir (Er, 2020).

Sembolik etkileşimci yaklaşım ailenin okul, akraba ilişkileri gibi sosyal alanlarla olan ilişkisini engellediği için de eleştirilmiştir (İçli, 1997). Bununla birlikte yaklaşım aile bireyleri arasındaki güç dağılımını dikkate almaması, bireylerin kişisel özelliklerinin etkileşimdeki etkisini görmezden gelmesi ve aileyi toplumdan soyutlayarak incelemesi açısından da eleştirilmektedir (Arıkan, 2018).

Sosyal/çatışmacı yaklaşım. Sosyal çatışmacı yaklaşım, bireyler, gruplar ve sınıflar arasındaki sosyal, siyasi ve maddi eşitsizlikler üzerinde durmaktadır (Er, 2020; Arıkan, 2018; Kasapoğlu, 2011) ve var olan “sosyo-politik sistemi” eleştirmektedir (Arıkan, 2018). Bu yaklaşım temelinde “Sosyal düzen nasıl mümkün olur?” sorusuna yanıt aramaktadır. Çatışmacı yaklaşım, toplumu oluşturan farklı sistemleri rekabet, çatışma, otorite ve itaat gibi karşılıklı güç mücadelelerinin önemini vurgulamaktadır (Ertürk-Kara, 2017). Sosyal Çatışmacı Kuram bireysel baskılardan çok, cinsiyetçi, ırkçı, homofobik veya bir grubu başka bir gruptan üstün gören tüm diğer sosyal yapılanmaların gerekçe olarak gösterdiği ideolojinin gücüne odaklanmıştır (Karraker ve Grochowski, 2012).

Sosyal çatışmacı yaklaşım, toplumun sürekli bir değişme ve akış içerisinde olduğunu, toplumdaki çatışma ile aile içindeki çatışmanın ise eşdeğer olduğunu savunmaktadır (Arıkan, 2018; Karraker ve Grochowski, 2012). Yaklaşım daha çok evlilikte eşler arasında karar verme, şiddet, evlilik sistemi, boşanma gibi ailedeki çatışma ve rekabet konuları üzerinde durmaktadır (Er, 2020; İçli, 1997).

Sosyal çatışmacı yaklaşım, aile içi eşitsizlik ve özellikle kadının erkek egemenliğindeki pozisyonuna yönelmiştir. Çünkü bu yaklaşıma göre kadın, erkeklerin egemenliği altında istismar edilmektedir. Bu bağlamda sosyal

çatışmacılar, evliliği toplumdaki “eşitsiz erkek egemen ilişkinin muhafazasını temin eden bir araç” olarak görürler (Kasapoğlu, 2011).

Sosyal çatışmacılara göre, güç dağılımındaki eşitsizlik aile içerisinde iş bölümüne, ev işlerine ve karar almaya katılımını olumsuz etkilemektedir. Ayrıca aile içerisindeki bu eşitsizlik, ihmal ve istismarı da tetiklemektedir. Sosyal çatışma yaklaşımına göre, ailede güçlü olanlar güçsüz olanlara karşı çoğu zaman daha avantajlıdır. Ailede kadının erkekten fazla gelir elde etmesi ve daha iyi bir kariyere sahip olması da ailedeki çatışma nedenlerinden biri olarak görülmektedir (Ertürk-Kara, 2017).

Aile İçi İletişim

Sosyal bir varlık olan insanoğlu, varoluşundan itibaren duygu ve düşüncelerini çeşitli kanallar aracılığıyla sürekli olarak çevresine aktarmayı istemiştir. Bu süreçte çevresiyle sürekli etkileşim halinde bulunarak iletişim olgusunu geliştirmiştir. İletişim, insanı insan yapan bir olgudur (Karadağ, 2015). İletişim kavramı farklı alanlara ve farklı perspektiflere göre birçok şekilde tanımlanmıştır. Laswell (1948) iletişimi, “*insanlar arasındaki mesaj değiş tokuşu*” olarak tanımlamıştır ve iletişimin; gönderici, mesaj, araç, alıcı, etki, gürültü, belirsizlik ve geri-besleme gibi unsurlardan oluştuğunu belirtmiştir.

Güler (1990) ise iletişimi, “*Duyusal, fiziksel, düşünsel davranışların ve toplumsal kişiliğin, belirli araçlar kullanılarak (sözlü, sözsüz) kişi ya da kişilere, toplumlara aktarılması, kişi ya da kişilerin, toplumların da kişilik özelliklerini ya da toplumsal kişiliklerini aynı biçimde alması ve yansımaları süreci*” olarak tanımlamıştır. Yine benzer şekilde Tutar’a (2003) göre iletişim “*Duygu, düşünce, fikir, bilgi ve kültürü kapsayan anlamların semboller yardımıyla aktarıldığı bir süreçtir*”.

MacKay ve arkadaşları (2012) ise farklı bir bakış açısıyla iletişimi, insanlığın varlığını sürdürmesi için gerekli olan en temel yaşam becerilerinden biri olarak tanımlamaktadır. Bireylerin iletişim kurma becerileri ile mutlulukları arasında bir ilişkinin olduğunu belirtmektedirler. Yani iletişim kurma becerisi ne kadar iyi ise birey de o kadar mutludur, iletişim kurma becerileri ne kadar eksik ise bireyler yaşamının farklı kısımlarında eksiklikler vardır.

Aile, bireyin yaşamla ilgili ilk sosyal deneyimler edindiği ve birbirleriyle ilk iletişim kurmayı öğrendiği yerdir. Aile içerisinde bireylerin kişisel ihtiyaçlarını karşılayabilmesi, hedeflerine ulaşabilmesi ve ailenin işlevlerini yerine getirebilmesi için “iletişim” gerekmektedir (Tezel, 2004). Ailede eşler arasındaki ilişki, ebeveyn-çocuk ilişkisi ve kardeşler arasındaki ilişki iletişimin kendisini oluşturarak aile içi iletişim olarak tanımlanmaktadır (Görgün, 2004). Aile içi iletişim, bireyler arasındaki uyumun sağlanmasında, çatışmaların çözülmesinde ve ilişkilerin düzenlenmesinde büyük rol oynamaktadır. Sağlıklı ve güçlü aile ilişkileri, aile bireylerinin iletişim ve etkileşimlerinin niteliğine bağlı olarak değişiklik göstermektedir. Aile ilişkilerinin daha sağlıklı kurulduğu ailelerde bireyler birbirlerine karşı daha açık ve nettir. Bu yüzden birbirleriyle doğrudan iletişime geçerler ve duygularını, düşüncelerini, hayallerini, korkularını, üzüntülerini, sevinçlerini, deneyimlerini ve ihtiyaçlarını paylaşırlar (Canel, 2012; Nazlı, 2001). Sağlıklı iletişimin kurulduğu ailelerde tek bir güç ve otorite yoktur. Kararlar aile bireyleriyle birlikte alınır ve hatalara toleransla karşılık verilir. Sağlıklı iletişimin var olduğu ailelerde daha çok sevgi hakimdir. Bu yüzden bu ailelerde bireyler, sorunları ve zorlukları paylaşarak daha kolay üstesinden gelmektedir (Tezel, 2004).

Aile içi iletişim çocukların özellikle duygusal gelişimi ve ruhsal sağlıkları için önemlidir. Aile içerisinde güvenli bir ortamında büyüyen ve ailenin diğer bireyleri tarafından sevilen, saygı duyulan ve değer gören çocuklar olumlu bir benlik algısı geliştirmektedir (Şahin ve Aral, 2012; Yavuzer, 1992). Ebeveynin çocuklarıyla iletişim kurarken, onları da bir birey olarak kabul etmesi ve “*söylediklerin, duygu ve düşüncelerin*” benim için değerlidir mesajını vermesi, çocukların daha uyumlu davranışlar sergilemesine destek olmaktadır (Kandır ve Alpan, 2008). Cüceloğlu’da (2002) çocukluğunda ailesinden değerli olduğu mesajını alan çocukların, kendilerinin de değerli olduklarına inandıklarını belirtmiştir. Aile içi ilişkilerde ebeveynin çocuğuyla beden dilini kullanarak iletişime geçmesi ve özellikle çocuğun duygu ve düşüncelerini özgür bir şekilde ifade etmesine fırsat vermesi, çocuğun olumlu bir benlik algısını geliştirmesine katkı sağlamaktadır (Önder, 2003).

Campbell (1991) ailede özellikle küçük çocuklarla sağlıklı iletişim kurabilmek ve onları geleceğe hazırlayabilmek için dört temel iletişim yöntemini önermektedir. Bunlar: göz kontağı, fiziksel temas, odaklaştırılmış ilgi ve sevildiğini hissettirmektir. Aile içerisinde ilgi ve sevgi gören, davranışları için eleştirilmeyen, duygu ve

düşünceleri önemsenen aile ortamında yetişen çocuklar kendine güvenen, saygı duyan ve sosyal ilişkilerinde daha başarılı bireyler olarak yetişmektedir. Bunun aksine ailede ilgi ve sevgi görmeyen, davranışları eleştirilenler ile duygu ve düşünceleri önemsenmeyen çocuklar ise kendine güvenmeyen, özgüveni düşük bireyler olarak yetişmektedir (Tezel, 2004; Yavuzer, 1992).

Sağlıklı aile iletişimin sürdürülmesinde eşler arasındaki karı- koca ilişkisinin niteliği de bir diğer önemli değişkendir. Eşlerin, evliliğin getirdiği hak ve sorumluluklar çerçevesinde birbirlerinin bireysel alanlarına saygı duyması ve özgürlük tanınması eşler arasında sağlıklı iletişimin kurulmasında büyük rol oynamaktadır (Görgün, 2004). Birbirine değerli olduğunu hissettiren, eşini olduğu gibi kabul eden ve karşılıklı olarak açık ve doğrudan iletişim kurabilen eşler sağlıklı karı-koca ilişkisine sahip olabilmektedirler. Böyle bir aile ortamında büyüyen çocuklar da kendi benliklerini keşfedebilmek için fırsatlara sahip olmakta ve tecrübeler edinmektedir. Tam aksine, tartışma ve çatışmaların yaşandığı ailelerde ise çocuklar, anne- babaların aralarında kalarak kendi benliklerini geliştirmeleri için fırsatlara sahip olamamaktadırlar (Demiray, 2007). Ailede anne-babanın birbirleriyle olan iletişimi çocuğu, çocuğun anneye olan iletişimi babayı, babanın çocuğuyla olan iletişimi ise anneyi etkilemektedir. Anne-baba arasında kurulan sağlıklı ve sıcak iletişim, onların çocuklarına karşı daha tutarlı, kabul edici ve sevgi dolu bir tutum geliştirmelerine destek olmaktadır (Çağdaş, 2008). Dönmezer (1999) çocuklarına sert ve ilgisiz davranan annelerin eşiyle problem yaşadığını ve eşi tarafından yeterince ilgi ve sevgi görmediğini belirtmiştir. Eşiyle iletişim problemi yaşayan ya da mutsuz olan anneler, çocuğuna karşı ya aşırı sevgi göstermekte ya da aksine saldırgan bir tutum sergilemektedir (Yavuzer,1992).

Ebeveynin benimsediği tutum ve davranışlar aile içi ilişkileri etkilemektedir. Gelişimi boyunca ebeveyni model alan çocuklar, taklit ederek iyi ve kötü olan davranışları öğrenerek benimserler. Ebeveyni iyi model olarak alan çocuklar, gelecekte anne babalarına benzer roller üstleneceklerdir. Bu yüzden ailedeki bireyler ilişkilerine özen göstermeli ve sorumlu davranışları önemlidir (Görgün, 2004). Ebeveynin çocuklarıyla sağlıklı bir iletişim ve etkileşim kurabilmesi için öncelikle kendine güvenen ve onlara karşı saygılı, duyarlı, işbirlikçi ve paylaşımcı olması gerekmektedir. Bunun aksi tutumlar sergileyen ebeveynlerin çocuklarıyla sağlıklı iletişim kurmaları zordur (Çağdaş, 2004). Dönmezer (1999) sağlıklı ilişkilerin

kurulduğu, mutlu aile ortamında büyüyen çocukların anne-babalarının, çocuklarına karşı daha yapıcı ve sevecen tutum sergilediklerini belirtmiştir.

Doğan ve Doğan (2011) sağlıklı aile içi iletişiminin gerçekleşmesi için yedi unsurdan bahsetmektedir; bunlar: empati, saygı, şeffaflık, somutluk, hoşgörü, mutabakat (ortaklık bilinci) ve müşterekliktir. Bununla birlikte aile bireyleri arasında sevgi, saygı, kendini ifade edebilme, takdir edilme ve özgür olabilme de aile içi iletişimin sağlıklı bir şekilde kurulmasında önemli bir rol oynamaktadır.

Görgün (2004) de sağlıklı iletişimin kurulmasında dikkate alınması gereken unsurları şu şekilde bahsetmiştir;

- Eşlerin birbirleriyle açık iletişim kurması,
- Anne-babaların çocukları için rol model olduklarını unutmayarak davranışlarına dikkat etmesi,
- Olumlu davranışların takdir edilmesi ve ödüllendirilmesi,
- Eşlerin birbirlerinin özel alanlarına müdahale etmemeleri,
- Eşlerin hak ve sorumluluklarının farkında olmaları,
- Çocukları yetiştirirken, özerklik gelişiminin bilincinde olmaları,
- Eşlerin birbirlerine sevgi saygı göstermesi ve çocukların sevgi ve ilgi ortamında büyümeleri,
- Eşlerin birbirleriyle uzlaşmacı, eşitlikçi ve paylaşımcı olması ve bunların çocuklara aktarılması,
- Anne-babaların çocuklarıyla arkadaş gibi olabilmesi,
- Aile bireylerinin birbirleriyle empati kurabilmesidir.

Sağlıklı aile içi ilişkiler çocukların gelişimleri ve ruhsal sağlıkları için büyük önem taşımaktadır. Aile içi iletişimde çocuğun özellikle bir birey olarak dikkate alınması, duygu ve düşüncelerinin önemsenmesi, sevilmesi ve değer görmesi çocuğun kendine ve çevresine karşı güven duymasına ve olumlu benlik algısı geliştirmesine katkı sağlamaktadır. Bunun yanı sıra eşler arasındaki iletişimin sağlıklı olması ve örnek teşkil etmesi de ebeveynini model alan çocuklar üzerinde oldukça etkilidir. Çünkü çocuk, ailesinde gördüğü tutum ve davranışları benimsemekte ve sosyal hayatına da bunları yansıtmaktadır.

Toplumun temelini oluşturan ailenin, toplumda varlığını sürdürebilmesi için birtakım görev ve sorumlulukları vardır. Bu görev ve sorumluluklar başta çocuğun

fiziksel ve ruhsal olarak sağlıklı gelişmesi ile sosyalleşmesini sağlamaktır. Bununla birlikte aile bireylerinin birbirlerine karşı sevgi, saygı, paylaşma gibi görev ve sorumlulukları da vardır. Bu görev ve sorumluluklar yerine getirilmediğinde aile birliğinde problemler ve hatta yıkılmalar meydana gelmektedir. Bu durum aile bireylerini ve özellikle çocukları derinden sarsmaktadır. Çünkü ailede meydana gelen değişiklikler bütün aile bireylerini etkilemektedir. Yapısal işlevsel yaklaşımının bu bakış açısı çerçevesinde bu çalışmada, ebeveynin evli ve tek olma durumlarının çocuğun ruhsal gelişimi için önemli olan bağlanma üzerindeki etkileri açıklanmaya çalışılmıştır.

Boşanma

Boşanma, yasalara göre gerçekleştirilen evliliğin yine yasalar önünde sona erdirilmesi ve tarafların başkalarıyla yeniden evlenmelerine imkân veren hukuki bir süreçtir (Arıkan, 1996). Özkalp'e (2013) göre boşanma, eşlerden birisinin veya ikisinin isteği sonucu hakimin evliliğe son vermesidir. Boşanmanın başka bir tanımı ise, eşlerin evliliklerini mahkeme kararıyla yasal olarak sonlandırılmasıdır (Akıntürk, 2002; Özgüven, 2001).

Eşler boşanma sürecine kısa sürede veya bir anda gelmezler. Evli kalınan süre boyunca aile içinde yaşanan sorunların çözülmemesi ve çatışmaların her geçen gün artması, aile birliğinin yıkılmasına neden olmaktadır. Bunun yanı sıra eşlerin birbirlerinin beklentilerini karşılayamaması, iletişim sorunları, sevgi ve saygının azalması, kültürel farklılıklar, kötü alışkanlıklar, cinsel sorunlar ve ruhsal acıdan sağlıklı olmama gibi durumlar evliliklerin boşanmayla sonuçlanmasına neden olmaktadır (Şentürk, 2008; Özgüven, 2001).

Henslin (1992) *"dünyada artan boşanmaları birbirine uymayan cinsiyet rolleri, cinsiyet dünyalarının ayrılığı, farklı yaşam beklentileri, evlilik yaşantısının rutinleşmesi, aile ve evlilik fonksiyonlarındaki değişim, aile içi iletişimini azalması, boşanan insanlara kurumsal ve sosyal desteğin artması, değişen kocalık ve kadınlık rolleri, şehirleşmenin ve sanayileşmenin ortaya çıkardığı toplumsal değişim gibi sebeplere"* bağlamaktadır (Aktaş, 2011).

Ülkemizde boşanmalar daha çok eşler arasındaki şiddetli geçimsizlikten ve uyuşmazlıktan meydana gelmektedir (Arıkan, 1996). Arıkan (1992) yoksulluk, evlilikte geçimsizlik ve boşanma üzerine yapmış olduğu araştırmasında, evlilikte

geçimsizliğe sebep olan nedenleri; kocanın karısını dövmesi, kocanın içki ve kumar alışkanlığı, kocanın evlilik dışı ilişkisi, kocanın kıskançlığı, cinsel sorunlar ve kocanın çocuk bakımı ve yetiştirilmesindeki ilgisizliği şeklinde sınıflandırmıştır. Ayrıca kadının iş hayatına atılması, eşler arasındaki gelir ve eğitim düzeyi farkı, işsizlik, ırk, din, dil, etnik köken gibi kültürel farklılıklar ile eşler arası yaş farkı gibi pek çok neden de boşanmaya sebep olabilmektedir (Erkan, 2017; Öngören, 2017; Keskin, 2007; Arıkan,1992).

Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı'nın 2014 yılında yürüttüğü *"Türkiye 'de Boşanma Nedenleri Araştırması'nda"* en sık rastlanan boşanma nedeninin aile bireylerinin evliliğe müdahale etmesi (%40) ile duygusal ilişkinin (%38) sona ermesi ve aldatma (%35) olduğu görülmüştür. Bunu %34 ile ekonomik sorunlar ve şiddet takip etmektedir.

Meclis Araştırma Komisyonu'nun (2016) yapmış olduğu araştırmada, boşanma sebepleri arasında ilk sıralarda eşler arası iletişim problemleri görülmektedir. Eşler arası yaşanan bu iletişim problemi, eşlerin birbirlerine duygu ve düşüncelerini ifade edememelerine ve giderek birbirlerine karşı yabancılaşmalarına sebep olduğundan boşanmalarına neden olmaktadır.

Bu alanda yapılan başka bir araştırma ise, Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü tarafından 2017 yılında *"Boşanmanın Nedenleri"* üzerine yaptığı araştırmasıdır. Buna göre Türkiye'de boşanmaların en fazla nedeninin %50, 9 ile sorumsuz ve ilgisiz davranma olduğu görülmektedir. Bu sebepleri, %30,2 ile evin ekonomik olarak geçimini sağlayamama ve %24,3 ile eşlerin ailelerine karşı saygısız davranması sorunu izlemektedir. %20,4 ise aldatmayı boşanma nedeni olarak göstermektedir.

Boşanma nedenleri ülkelerin inançlarına, geleneklerine ve gelişmişlik düzeylerine göre farklılık göstermektedir. Türkiye'de boşanma nedenleri yasalarla belirlenmektedir. Belirlenen bu nedenler: aldatma, eşler arası şiddetli geçimsizlik, eşlerden birinin diğerine şiddet uygulaması, ruh sağlığı problemleri, alkol kullanma, kumar, evi terk etme, çocuk sahibi olamama ve maddi sıkıntılar şeklinde sınıflandırılmaktadır (Arıkan, 1996). Türk Medeni Kanun'da ise boşanma nedenleri; *"Zina, cana kast ve pek kötü veya onur kırıcı davranış, suç işleme ve haysiyetsizlik,*

terk etme, akıl hastalığı ve evlilik birliğinin sarsılması” olarak sayılmaktadır (ASGEM, 2014; Akıntürk ve Ateş Karaman, 2010).

Aile kurumunu tehdit eden boşanma, ülkemizde de son zamanlarda hızlı bir artış göstermektedir. Türk İstatistik Kurumu’nun (2018) yapmış olduğu evlenme ve boşanma istatistiklerine göre, evlenen çiftlerin sayısı 2017 yılında 569 bin 459 iken 2018 yılında %2,9 azalarak 553 bin 202 oldu. Evlenme hızının en yüksek olduğu il, binde 8,55 ile Kilis olmuştur. Boşanma hızının en yüksek olduğu il ise binde 2,79 ile İzmir ilidir. Boşanan çiftlerin sayısı 2017 yılında 128 bin 411 iken 2018 yılında %10,9 oranında artarak 142 bin 448 oldu. Yapılan istatistik çalışmalarında, boşanmaların %37,6’sı evliliğin ilk beş yılında, %21’inin ise evliliğin altı ile on yıl içerisinde gerçekleştirildiği görülmüştür.

Ülkemizde son yıllarda boşanma oranı artmış olsa da Litvanya, Letonya, Danimarka, Fransa, İtalya, İspanya, Avusturya, Fransa ve İrlanda gibi diğer Avrupa ülkeleriyle kıyaslandığında hala en düşük boşanma oranının Türkiye’de olduğu gözlemlenmiştir (Kıral, 2018). Bunun nedenleri arasında Türk halkının aileye verdiği önem ve değer, dini inançlar ve halkın boşanmaya yönelik olumsuz bakış açısı sayılabilir (Arıkan, 1996).

Boşanma sonrası aile ilişkileri. Evliliğin sona ermesi hem çocuklar hem de ebeveynler için zor ve stresli bir süreçtir. Boşanma öncesinde eşler arasında yaşanan anlaşmazlıkların, tartışmaların ve çatışmaların boşanma sonrasında da devam etmesi süreci daha da zorlaştırmaktadır. Boşanma sonrasında bu zorlu süreçte anne-babası arasında kalan çocuklar örselenmekte, ebeveyni tarafından birbirine karşı kullanılmakta ve bir seçim yapmaya zorlanmaktadır (Yıldırım, 2004).

Çatışmalı bir şekilde ayrılan çiftler, boşanma sonrasında yaşadıkları üzüntü, kızgınlık ve öfke gibi duygularını istemeyerek de olsa çocuklarına yansıtırlar. Çocuklarının anne-babasız büyümesine sebep olduğunu düşünen ebeveynler, boşanmadan kendilerini sorumlu tutarlar ve suçluluk hissederler. Bu duygularını bastırmak isteyen ebeveynlerin çocuklarına karşı tutum ve davranışları her zamankinden daha farklı ve abartılıdır (İbilioğlu, 2012; Yörükoğlu, 2004).

Ebeveynlerin boşanma sürecinde anlaşılmadıkları problemlerin en başında, çocuğun velayetinin kime verileceğidir. Yapılan araştırmalarda, boşanma sonrasında çocuğun velayetinin babadan çok anneye verildiği görülmüştür. Bu

durum çocukların boşanma sonrasında babalarıyla ilişkilerinin zayıflamasına ve bağlarının kopmasına neden olmaktadır. Özellikle çocuğun boşanma sonrasında evden ayrılan anne ya da babasına ihtiyaç duyduğunda ulaşamaması, çocukta güvensizlik, terk edilme ve öz saygısını yitirme gibi olumsuz duygular geliştirmektedir. Bu konuda yapılan araştırmalar da boşanma sonrasında evden ebeveynin yokluğunun, cinsiyet ayırmaksızın hem kız hem de erkek çocuklarının sosyal ve duygusal sorunlar yaşadıkları görülmüştür (Yıldız, 2016; Şentürk, 2008; Öngider, 2006).

Alisinanoğlu (2003) boşanma sonrasında anneyle yaşayan ve baba figüründen uzak kalan erkek çocuklarının, ailede otorite eksikliğinden dolayı daha çok dıştan denetimle büyüdüklerine ve daha fazla agresif davranışlarda bulunduklarını belirtmektedir. Boşanma sonrasında ebeveynlerin hem birbirleriyle hem de çocuklarıyla kurdukları iletişimin niteliği çocuklarının gelecekte sağlıklı bir birey olarak yetişmesini etkilemektedir.

Boşanmanın birey üzerindeki etkileri. Evliliğin sonra ermesi bireyler üzerinde kısa ya da uzun süreli ciddi sorunlara neden olabilmektedir. Boşanma sonrasında bireyler genellikle maddi ve manevi açıdan sorunlar yaşamaktadırlar. Bireylerin yaşadıkları maddi sorunlar; ekonomik sıkıntı, nafaka ve ev bulma iken, manevi sıkıntılar ruhsal ve duygusal bunalım ve çocuğa özlemdir. Boşanma süreci, bireylerdeki fizyolojik ve psikolojik hassasiyeti de ortaya çıkaran bir durumdur. Yaşanılan bu durum bireylerde daha çok stresi ve anksiyeteyi tetiklemekte ve birtakım ciddi ruhsal problemlerin ortaya çıkmasına neden olmaktadır. Boşanma sonrasında daha çok depresyon, stres, anksiyete bozuklukları, içe kapanıklık, konsantre olamama, bitkinlik, mide bulantısı gibi birtakım psikolojik ve fizyolojik sorunlar baş göstermektedir. Aynı zamanda boşanma sonrasında suçluluk, kırgınlık ve umutsuzluk gibi olumsuz duyguları bireyler daha yoğun olarak hissetmektedir (ASGEP, 2014; Uzun, 2013).

Boşanma sonrası yaşanan ruhsal ve duygusal sorunlar hem kadınlar hem de erkekler üzerinde farklı etkilere sahiptir (ASGEP, 2014; Sayan Karahan, 2012). Boşanma sonrasında kadınların erkeklere kıyasla daha fazla sorunlar yaşadıkları görülmektedir. Boşanmış kadınlar boşandıktan sonra daha çok ruhsal ve duygusal problemler, maddi sıkıntılar, erkek tacizi, aile ve toplum baskısı gibi sorunlarla karşılaşmaktadırlar. Boşanmış erkeklerin en sık karşılaştığı sorun ise velayetin

anneye verilmesinden dolayı çocuğuna duyduğu özlem olmaktadır (Can ve Aksu, 2016; Şentürk, 2008; Arıkan, 1998). Boşanmış kadınların ruhsal durumlarını incelemeye yönelik yapılan bir araştırma sonucunda, boşanan kadınların çoğunluğuunda yorgunluk, halsizlik, özgüven eksikliği, dikkatini verememe ve olumsuz duygular hissetme gibi birtakım problemler yaşadıkları gözlemlenmiştir (Öngören, 2017; ASGEP, 2014; Bulut, 2002). Diğer bir araştırmada ise, boşanmış kadınların boşanmamış kadınlara kıyasla daha depresif bir ruh haline sahip oldukları gözlemlenmiştir, fakat bu olumsuz etki aynı oranda erkekler üzerinde de saptanmıştır (Uzun, 2013; Yörükoğlu, 2007). Boşanma, ayrılan eşlerin ve çocukların yalnızlık, hastalık, stres, depresyon hatta ölüm riski gibi problemler yaşamasına neden olabilmektedir (Amato, 2000). Boşanma sonrası ayrılan eşler ekonomik, psikolojik ve sosyal desteklerini kaybederek kendilerini duygusal olarak bir boşlukta hissederek geleceğe dair olumsuz duygu ve düşüncelere kapılmaktadırlar (Şentürk, 2008).

Boşanmanın çocuklar üzerindeki etkileri. Boşanma tüm aile bireylerini etkilediği kadar çocukları da derinden etkilemektedir. Boşanma sürecinin zor ve çatışmalı geçmesi ebeveyn-çocuk ilişkisinin zayıflamasına, aralarındaki duygusal bağların kopmasına ve ebeveynin çocukla yeterince ilgilenememesine neden olabilmektedir. Bu yüzden boşanma, çocuğun gelişimindeki en büyük faktörlerden biri olan ailenin parçalanmasına neden olmakta ve çocuğun gelecekteki bütün hayatına etkilemektedir.

Ebeveynler, boşanma sonrasında sağlık, ekonomik ve sosyal açılardan bir takım uyum problemi yaşamaktadır. Bu uyum problemleri aynı zamanda çocukları da akademik, sosyal, duygusal, psikolojik ve ekonomik açıdan olumsuz etkilemektedir (Öngider, 2013).

Boşanma ile ilgili yapılan araştırmalarda, boşanma sonrası ilk 2 yılın kritik olduğu ve boşanmanın her çocukta kısa ya da uzun etkilere yol açabileceği vurgulanmaktadır. Çocukların boşanma öncesinde ve sonrasında olumsuz etkilendikleri fakat bu olumsuzlukların 6 ila 12 ay arasında etkisini azaltarak uyum sürecine geçmeleri, boşanmanın kısa süreli etkileri olarak ele alınmaktadır (Öngider, 2013). Boşanmanın çocuklar üzerindeki kısa süreli etkileri içinde en fazla depresif duygu durum, içe kapanma, şok, sinirlilik, mutsuzluk, şaşkınlık, dürtüsellik ve sorunlarla bahşedememe yer almaktadır (Uzun, 2013; Karakuş, 2003).

Boşanmadan sonraki 2 yıl ve daha sonrası boşanmanın çocuk üzerindeki uzun etkilerinin ortaya çıktığı süreci kapsamaktadır. Boşanmanın çocuklar üzerindeki uzun süreli etkileri hakkında yapılan araştırmalarda, araştırmacıların bir kısmı boşanmış ailelerden gelen çocukların boşanmanın olumsuz etkilerinden kısa sürede sıyrıldıklarını ve psikolojik uyum açısından evli ailelerin çocuklarıyla pek fark olmadığını; diğer araştırmacılar ise bunun aksine boşanma sonrasında çocukların boşanmanın olumsuz etkilerinden bütün hayatları boyunca etkilendiklerini belirtmektedir (Öngider, 2013).

Konu ile ilgili yapılan araştırmalarda çocukluk döneminde anne-babası boşanmış bireylerin yetişkinlikte ve hatta kendi evliliklerinde bile daha fazla problem yaşadıkları, psikolojik uyumlarının daha az olduğu ve daha fazla davranış problemi yaşadıkları görülmektedir (Kılınç, 2004; Amato ve Sobolewsky, 2001).

Wallerstein (1991) boşanmanın çocuklar üzerindeki uzun süreli etkilerini incelediği araştırmasında, boşanmanın çok sayıdaki çocuğun uzun yıllar psikolojik ve sosyal sorunlar yaşamalarına sebep olduğunu belirtmiştir. Hatta boşanma genç yetişkinlik dönemi de dahil olmak üzere gelişim aşamalarında kalıcı bağlanmanın oluşumunda da problem yaratmaktadır.

Boşanmanın çocuklar üzerindeki etkilerini tam olarak tanımlamak zordur. Fakat yapılan araştırmalar, boşanmanın çocuklar üzerinde yarattığı etkileri yaş, cinsiyet, boşanma sonrası ebeveyni ile olan ilişkisi, sosyal çevresi, çocuğun yaşam kalitesi ve ebeveynin tekrar evlenmesi gibi birçok faktöre bağlı olduğunu göstermektedir (Öngider, 2016; Aydın, 2013; Türkarlan, 2007; Giddens, 2000; Özen, 1999). Amato ve Keith'e (1991) göre çocuğun içinde bulunduğu yaşı çocuğun özellikle boşanma sonrasındaki ruhsal-duygusal uyumu ve ebeveynleriyle ilişkisinde önemli bir etkiye sahiptir. Küçük çocuklar boşanmadan daha fazla olumsuz etkilenmektedir. Küçük yaşlardaki çocukların ayrılığı anlamlandıramaması ve ayrılık sürecinde anne-babayı kaybetme korkusu yaşaması, boşanmayı küçük çocuklar için daha zor duruma getirmektedir. Özellikle çocukların bu dönemde *benmerkezci* olması, kendilerini suçlamalarına ve anne-babalarının yeniden birlikte olabileceklerine inanmalarına neden olmaktadır (Öztürk, 2006; Arıkan, 1996; Tezcan, 1992; Camara, 1986). Boşanma sonrasında küçük çocukların çoğunlukla suçluluk, korku, endişe, yalnızlık, reddedilme korkusu, akademik sorun, uyku ve yeme sorunu yaşadıklarını görülmektedir (Emery, 2013; Benedek- Brown, 1997).

Küçük yaştaki okul öncesi dönem çocukları boşanma sürecinde ayrılma ve terkedilme kaygısını daha yoğun bir şekilde yaşamaktadırlar. Bu yüzden bu çocuklarda anksiyete de artma, altını ıslatma, tırnak yeme ve parmak emme gibi duygusal ve davranışsal tepkiler ortaya çıkmaktadır (Güler, 2014; Büyükhahin, 2009; Öztürk, 2006; Wallerstein ve Kelly,1980). Boşanmış-boşanmamış anne ve çocuklarının anksiyete ve kaygı düzeyleri üzerine yapılan bir araştırmada, boşanmış anne ve çocuklarının boşanmamış anne ve çocuklarına kıyasla anksiyete düzeylerinin daha yüksek olduğu görülmüştür. Araştırmanın bu sonucu, boşanmış annelerin yüksek anksiyetelerini çocuklarına yansıtımalarından kaynaklandığı düşünülmektedir. Küçük yaşlarda oluşan bu kaygı durumu çocuğun ileriki hayatında ruhsal, duygusal ve sosyal problemler yaşamasına yol açabilmektedir (Öngider, 2011; Aral ve Başar, 1998).

Ebeveyni ayrılmış çocuklar boşanma sonrasında birtakım sosyal, duygusal ve ruhsal problemler yaşamaktadır. Ebeveyni ayrılmış çocuklar üzerine yapılan bir araştırmada, ebeveyniyle birlikte olan çocukların %10'u ruhsal ve sosyal sorunlar yaşarken, ebeveyni ayrı olan çocukların %25 'nin ruhsal ve sosyal sorunlar yaşadıkları görülmüştür (Amato ve Keith, 1991). Boşanma sonrasında çocuklarda ruhsal ve duygusal sorunlardan depresyon, kaygı ve düşük özgüven gibi içselleştirilmiş; saldırganlık, zorbalık ve anti sosyal davranışlar gibi dışsallaştırılmış sorunlar yaşadıkları tespit edilmiştir (Emery, 2013; Bakırcıoğlu, 2011; Amato, 2000; Türkaslan, 2007; Şentürk, 2006).

Uzun (2013) boşanma sonrasında çocukların yaşları ne olursa olsun ruhsal ve duygusal olarak olumsuz etkilendiklerini ve daha çok içine kapanma, üzüntü ve mutsuzluk gibi sorunlarla karşılaştıklarını belirtmiştir. Ayrıca boşanma sonrasında çocukların sosyal becerilerinde gerilemelerin olduğu ve buna bağlı olarak da depresyona girdikleri görülmüştür.

Boşanma sonrasında çocuklarda daha çok ruhsal uyum problemi görülmektedir. En çok görülen ruhsal uyumsuzluklar ise ruhsal çöküntü, akademik başarısızlık, kurallara karşı gelme, kızgınlık, güvensizlik ve davranış bozukluklarıdır (Yörükoğlu, 2000). Kasuto (2017) ebeveyni boşanmış çocukların özsaygı ve ruh sağlıklarını incelediği araştırmasında, ebeveyni boşanmış çocukların boşanma sonrasında anksiyete/depresyon, sosyal içedönüklük, saldırgan davranışlar, somatik

yakınmalar, sosyal sorunlar ve dikkat sorunu gibi problemler yaşadıklarını tespit etmiştir.

Çocuğun boşanma sonrasında psikolojik uyumunu zorlaştıran sebeplerden bir diğeri de babanın evden ayrılmasıdır. Çocuğun istediği zaman ihtiyaç duyduğu ebeveynine genellikle babaya ulaşamaması çocuğun kaygı ve endişesini artırmakta ve boşanma sonrasında psikolojik uyumunu zorlaştırmaktadır. Boşanma sonrasında baba yoksunluğu yaşayan çocuklar güvensizlik, öz saygısını yitirme ve terk edilmişlik duygularını daha yoğun bir şekilde yaşamaktadır (Öngider, 2013; Kuyucu, 2007; Yörükoğlu, 2000).

Boşanmanın sosyal, ruhsal ve duygusal etkilerinin yanı sıra davranışsal etkileri de olmaktadır. Boşanma sonrasında ebeveyninden yeteri kadar ilgi ve alaka göremeyen, duygularını ifade edemeyen çocuklarda öfke, kurallara karşı gelme, geç sosyalleşme gibi davranışlar geliştirebilmektedirler (Meriç, 2007). Wallerstein (1984) boşanma sonrasında erkek çocuklarında daha çok saldırgan davranışlar, etrafa zarar verme, akran ilişkilerinde problem yaşama gibi dışa yönelim davranışlar sergilediğini, kız çocuklarının ise boşanma sonrasında içe kapanma, özgüven düşüklüğü ve depresyon gibi içe yönelim davranışlar gösterdiklerini belirtmiştir. Boşanmış ailelerin çocukları üzerine yapılan diğerk bir araştırmada ise ebeveyni ayrı olan çocukların ebeveyni evli olan çocuklara kıyasla daha kavgacı, daha mutsuz, daha alıngan, daha yaramaz, daha söz dinlemez ve akademik olarak daha başarısız oldukları tespit edilmiştir (Arıkan, 1996).

Sonuç olarak aile birliği, çocuğun gelecekte sağlıklı bir birey olarak yetişmesinde en önemli faktörlerden biridir. Bu yüzden bu birliğin bozulması ve parçalanması çocukların yaşamı için oldukça zor ve stresli bir süreçtir. Bu süreçte çocuğun yaşadığı stres, kaygı ve korkuyu yenmesinde her iki ebeveynin göstereceği ilgi, sevgi ve davranışındaki tutarlılık çok önemli olmaktadır. Ayrıca boşanma sonrasında ebeveynin birbirleriyle ve çocuğuyla olan iletişimin niteliği de boşanmanın çocuklar üzerindeki etkisinde büyük rol oynamaktadır.

Boşanma, aile bireylerini ve çocukları derinden etkileyen toplumsal bir olgudur. Gelişimin en hızlı şekilde gerçekleştiği okul öncesi döneminde boşanma nedeniyle çocukların ihtiyaç duyduğu ilgi ve sevgiden mahrum kalması çocuklarda birtakım ruhsal ve duygusal sorunların yaşamasına ve olumsuz etkilere sebep

olmaktadır. Boşanma sonrasında çocuk ile ebeveyn arasındaki ilişki de en önemli faktör olan bağlanma, çocuk-ebeveyn ilişkisinin niteliğine bağlı olarak etkilenebilmektedir. Ancak günümüzde araştırmacıların boşanmanın kendisinin mi yoksa boşanma öncesinde ve sonrasında eşler arasında yaşanan tartışma ve çatışmaların mı olumsuz etki yarattığı konusunda farklı bakış açıları bulunmaktadır. Bu araştırmada, ebeveynin tek ve evli olma durumunun çocukların bağlanma stilleri üzerinde nasıl bir etkiye sahip olduğu incelenmiştir.

Etolojik Kuram

Etoloji, bir türün türe özgü anlamlı davranışlarının doğal ortamında araştırılması şeklinde tanımlanmaktadır. İlk kez bilimsel olarak Alman zoologlar tarafından canlıların doğuştan gelen davranışları doğal ortamlarında incelenmiştir. Etologlar, hayvanları dış uyaranlara karşı uyarılan pasif canlılar yerine, belirli bir ekolojik ortamda yaşayan “*aktif canlılar*” olarak görmektedirler (Miller, 2017). Etologlar hayvanlarla yapmış oldukları çalışmalarında, insana özgü davranış örüntülerinin ve bağlanma davranışlarının doğadaki bazı hayvanlarındakiyle (primat, babun, maymun vb.) benzerlik gösterdiğini ortaya koymuşlardır (Bowlby, 2012). John Bowlby ve Mary Ainsworth çocuklarla yaptıkları bağlanma çalışmalarını etolojik kuram çerçevesinde ele almıştır. Bowlby, bebek ile temel bakım veren arasındaki duygusal bağın açıklanmasında Freud’un bebeğin oral dönemde sadece kendisini besleyen ve ona temel bakım veren kişi ile (annesi ile) duygusal bağlanma yaklaşımını benimsemeyerek hem Avrupa’daki hem de Afrika’daki araştırmalarını duygusal temel üzerine oluşturmuştur (Miller, 2017; Yörükan, 2015). Etoloji kuramı doğuştan gelen türe özgü davranışlar, evrimsel bakış açısı, öğrenme yatkınlıkları ve etolojik yöntem bilimi olmak üzere dört temel kavram ile açıklanmaktadır (Miller, 2017).

- **Türe Özgü Davranışlar**

Bütün türlerde aynıdır, kalıtımla geçmiştir ve uyumlayıcıdır. Bazı doğuştan gelen davranışlar, zamanla gelişen fiziksel olgunlaşmayla beraber ortaya çıkar. Bowlby (2012) türe özgü davranışların kalıtımla aktarıldığını ve organizmanın bir parçası olduğunu vurgulamaktadır. Bu davranışlar daha çok *hareket etme, beslenme, kur yapma ve çiftleşme* gibi sosyal davranışlara yol açan türe özgü

davranışlardır. Türe özgü bu davranışlar, gelişimin hassas dönemlerinde gelişerek zaman içerisinde kalıcı olmak üzere belirginleşmektedir (Bowlby, 2012).

İnsanlarda türe özgü davranışlar “*refleksler ve sabit eylem örüntüsü*” olarak ortaya çıkmaktadır. Refleksler ve sabit eylem örüntüleri, annenin çocuğa daha kolay yaklaşmasını sağlamaktadır. Refleksler, dışarıdan gelen uyaranlara karşı verilen basit tepkilerdir. Örneğin; bebeğin avcuna dokunan parmağı tutması, meme başı bebeğin yanağına değdiğinde başını memeye doğru yöneltmesi gibi. Sabit eylem örüntüleri ise, canlının hayatta kalabilmesini sağlayan karmaşık davranışlardır. Örneğin; sincapların fındıkları gömmesi, örümceklerin ağ örmesi gibi. Doğuştan gelen refleksler ve sabit eylem örüntüleri, bebekler için gelişimsel bir öneme sahiptir. Bebeklerin *ağlama, kavrama, yapışma, emme ve gülümseme* gibi davranışlarla göstermiş oldukları bu refleksler hem bebeğin hayatta kalmasını, korunmasını ve yiyecek bulmasını hem de kendilerini temel bakım verenine bağlanmasını sağlamaktadır (Miller, 2017; Gardiner ve Gander, 2015). Bowlby (2012) ağlama, emme, yapışma, izleme ve gülümseme gibi bu beş davranış örüntüsünün bebek ile temel bakım veren arasındaki bağlanmaya katkıda bulunduğunu savunmaktadır.

- Evrimsel Bakış Açısı

Evrimsel, bir türde meydana gelen genetik değişimleri incelemektedir. Evrimsel bakış açısına göre insanlar, doğadaki bir deneydir (Miller, 2017).

- Öğrenme Yatkınlığı

Öğrenme yatkınlığı, canlıların duyarlı dönemlerde genel ve özel öğrenme becerilerini kapsamaktadır. Duyarlı ve kritik dönem, canlının biyolojik olarak yeni bir davranış öğrenmeye hazır bulunduğu dönemdir. Bu dönemde canlı, uyaranlara tepki vermeye hazırdır (Miller, 2017).

Doğum sonrası süreç temel bakım veren (çoğunlukla anne) ile bebek arasındaki duygusal bağın kurulması açısından en duyarlı ve en kritik dönemdir. Bu öngörü hayyalarla yapılan bilimsel araştırmalarla da kanıtlanmıştır (Gardiner ve Gander, 2015). Duyarlı dönem için verilebilecek en bilinen etolojik örnek, Lorenz ‘in (1958) yabankazları üzerine yaptığı çalışmasıdır. Lorenz, bu çalışmasında yeni doğan yabankazlarının kuluçkadan çıkar çıkmaz gördükleri ilk insanı takip ettiklerini ve kendi annesi gibi bağlanabildiklerini gözlemlemiştir. Yavru kazların kuluçkadan çıktıklarındaki bu kritik süre hem kendi türlerinin ayırıcı özelliklerini hem de

annelerini öğrenmeleri açısından hayati önem taşımaktadır. Bu kritik ve duyarlı dönemde yavru kazlar, belirli bir uyarıyı takip etmeyi öğrenmekte ve o uyarıyı tercih etmektedirler (Yörükan, 2015; Bowlby, 2012). Lorenz (1958) bu dönemin dönüşünün olmadığını ve bu yüzden kritik olduğunu vurgulamıştır. Etologlara göre, anne ile bebek arasındaki duygusal bağın kurulmasında da duyarlı ve kritik dönemler vardır. Örneğin; anne keçi ile yavrusu normalde doğumdan ilk beş dakika sonra bağ kurar fakat yavru keçi doğar doğmaz iki saat boyunca anneden mahrum bırakılıp tekrar anneye getirildiğinde, anne keçi yavrusuna saldırır ve yavrusunu kabul etmez (Miller, 2017). Araştırmalar anne-bebek bağlanmasının doğumdan hemen sonraki üç ayda hatta daha erken bir dönemde meydana geldiğini göstermiştir (Stifter, Coulchan ve Fisch, 1993; Sherrod, Vietze ve Friedman, 1978).

Bağlanma diğer canlılarda olduğu gibi insanlarda da doğumdan sonraki en erken süreçte gerçekleşmektedir. Bebeklerdeki bağlanmanın iki buçuk yaşından önce gerçekleştiği ve bu zamanın bağlanmanın kurulması için en etkili ve hassas dönem olduğu belirtilmektedir. Bowlby, doğumdan sonraki haftalarda bağlanmanın zayıf olduğunu fakat ikinci ve üçüncü aylarda artarak, altıncı aydan itibaren bağlanma davranışlarının açık bir şekilde görüldüğünü belirtmektedir. Daha sonraki çalışmalarda ise hassas dönemin beyinsel ve sinirsel gelişimle ilgili olduğu ve bağlanmanın özellikle altı ve yirmi dört ay arası dönemde daha yoğun geliştiği görülmüştür (Bowlby, 1971).

- Yöntembilim

Etologlar, canlıların davranışlarını incelemek için doğal gözlem ve laboratuvar deneyleri yöntemlerini kullanmaktadır. Her iki yöntem de kuram için gerekmektedir. Etoloji, canlıların türe özgü davranışlarını doğal ortamlarında gözlemlemesi bakımından evrimsel psikoloji, sosyoloji ve biyoloji gibi diğer alanlardan ayrılmaktadır. Etologlara göre, canlıların davranışlarını ve öğrenme yatkınlıklarını belirlemede en iyi yöntem canlıyı bulunduğu ortamda gözlemlemektir. Etologlar, türe özgü davranışların hayatta kalmayı nasıl kolaylaştırdığına yönelik gruplandırmalar ve eşleştirmeler yapmaktadırlar. Gözlem yoluyla elde ettikleri verileri ve bunların arkasında yatan davranış nedenlerini laboratuvar ortamında deneyler yaparak açıklığa kavuştururlar (Miller, 2017).

Etolojik kuram, türe özgü davranış örüntülerini belirlemede canlıyı doğal ortamında gözlemlemenin önemli olduğunu vurgulamaktadır. Bununla birlikte kuram, canlıların bağlanma davranışlarının gelişmesinde özellikle kritik ve hassas dönemlerin olduğunu belirtmektedir. Çocuğun gelişiminde kritik ve hassas bir süreç olan okul öncesi dönem de çocuğun bağlanma stillerinin gelişmesinde büyük bir rol oynamaktadır. Çocuk için hassas ve kritik olan bu süreçte çocuğun gelişiminde en önemli faktör olan ailenin parçalanması veya ebeveynin ayrılması çocuğun ruhsal ve duygusal gelişimini olumsuz etkilemekte ve çocuğun ebeveyniyle olan güven bağlarını zedelemektedir. Bu araştırma, etolojik kuram temelleri çerçevesinde ebeveyni tek ve evli olan okul öncesi dönem çocuklarının ve bu çocukların ebeveynlerinin kendi ebeveynlerine bağlanma stillerini incelenmiştir.

Bağlanma

Bağlanma, bebek ile bebeğin bakımını üstlenen kişi arasında oluşan duygusal bir bağdır ve bu bağ çocuğun temel güven duygusunun oluşması açısından önemlidir (Bowlby, 1973). Bowlby bağlanmayı, *“belirli bir figüre karşı yakınlık arama ve sürdürme eğilimiyle kendini gösteren ve özellikle stres durumlarında ortaya çıkan “sürekli duygusal bağ”* olarak tanımlamaktadır (Bowlby, 2012).

Gander ve Gardiner (2015) bağlanmayı, anne-baba ile bebek arasında duygusal olarak olumlu ve karşılıklı yardım edici bir ilişkinin kurulması şeklinde tanımlamıştır. Bu ilişkinin kurulması, anne-babanın kendilerini bebeklerine uydurmasına ve bebeğin de anne-babasına ihtiyaçlarını göstermelerine yardımcı olur. Böylece anne-baba tarafından memnun edilen ve ihtiyaçları zamanında karşılanan bebek, anne-babaya karşı temel güven duygusu geliştirebilir.

Yörükan (2015) ise bağlanmayı, *“doğumla başlayan ve yaşam boyu etkisini sürdüren bir sosyal davranış edinme, sosyalleşme ve aynileşme süreci”* olarak tanımlamıştır. İnsan gelişimi, bireyin çevresiyle etkileşime girmesi ve sosyalleşmesiyle başlar. Bu süreçte insanların çevresiyle kurduğu etkileşimin biçimi ve zamanı önemlidir. Araştırmacılar insanlar için sosyalleşmenin erken yıllarda, duyarlı ve kritik dönemlerde gerçekleştiğini savunmaktadır (Kabasakal ve Çelik, 2010; Acun, İvrendi ve Adak, 2006). Bu duyarlı ve erken dönemde çocuğa bakım veren kişinin yakınlığı ve sıcaklığı çocuğun güvenli bağlanmasında ve

sosyalleşmesinde hayati bir önem taşımaktadır. Bu yüzden çocuğun duygusal ihtiyaçlarının karşılanması da fiziksel ihtiyaçlarının karşılanması kadar çocuğun sosyalleşmesinde önemlidir (Yörükan, 2015).

Erken yaşlarda çocuğa bakım veren kişinin (daha çok annenin) çocuğa karşı olan ilgi ve duyarlılığı, çocuğun güvenli bağlanmasında büyük bir rol oynamaktadır. Bowlby'e (2012) göre anne-çocuk arasındaki güvenli bağın oluşumunda temel ön koşul, annenin çocuğuna karşı duyarlılığıdır. Annenin bu duyarlılığı bebeğin davranışlarını gözlemleyerek, neye ihtiyacı olduğunu belirlemesi ve ona göre davranmasıdır. Yani çocuğa bakım veren kişinin çocuğa karşı sıcak ve duyarlı olması, çocuğun güvenli bağlanma davranışı geliştirmesinde en belirleyici faktördür. Bowlby (2012) yeni doğan bebeğin yetişkiye yakın olma isteğini, *güdüsel bir davranış* olarak ele almaktadır.

Bağlanma ilişkisinin 4 temel işlevi bulunmaktadır (Bowlby, 1988). Bunlar:

1. **“Yakın bakım ya da yakın olma arzusu”**- Fiziksel yakınlık kurarak çevreden gelebilecek tehlikelere karşı kendini koruma ve çevreyi keşfetme fırsatı bulma,
2. **“Güvenli bir sığınak”**- Tehlike ve korku durumunda bağlanma figürüne dönme.
3. **“Güvenli üs”**- Çevreyi keşfederken rahat olabileceği bağlanma figürünü kullanma.
4. **“Ayrılık acısı yaşaması”**- Bağlanma figürünün yokluğunda endişe duyma.

Bu temel bağlanma işlevlerinin yerine getirilmesi, çocuğa bakım veren kişinin çocuğa ne derecede duyarlı olduğuyla ilgidir.

Anne-çocuk arasındaki bağlanmanın oluşmasına katkı sağlayan birçok davranış biçimi vardır (Bowlby, 2012). Bu davranış biçimleri iki grupta ele alınabilir:

1. Sinyalleme davranışı (anneyi çocuğa getiren etki.)

Bu evrede bebek, doğuştan gelen davranış örüntüleriyle ihtiyaçlarını ve gereksinimlerini diğer insanlara yöneltir. Bu davranış örüntüleri; ağlama, gülümseme, bebeleme, çağırma ve bazı mimiklerin tamamı annenin çocuğa olan yakınlığını artırmaktadır. Bu sinyalleme davranışları anne üzerinde dikkat çekici bir etki bırakmaktadır (Bowlby, 2012).

2. Yaklaşma davranışı (çocuğu anneye getiren etki.)

Bebegi anneye getiren ve onu orada tutan arama ve izleme içeren yaklaşma ve yapışma davranışlarıdır. Ayrıca beslenme dışı emme ve memeyi tutma da bağlanma davranışının bir parçası olarak çocuk ile anne arasında bir yakınlık oluşturmaktadır. Bağlanma yoğunluğunun düşük olduğu durumlarda gülümseme, yapışma ve rahat lokomasyon (hareket) ortaya çıkarken; bağlanma yoğunluğunun yüksek olduğu durumlarda yapışma, ağlama ve hızlı lokomasyon (hareket) gibi davranış biçimleri ortaya çıkmaktadır (Bowlby, 2012; Bee ve Body, 2009).

Bebek ile bakım veren kişi arasındaki bağın oluşmasına katkı sağlayan ve bu bağ kuvvetlendiren bir diğer davranış biçimi de “*bedensel temas*” dır. Bebekler yaşamlarının ilk günlerinde bile bakıcı tarafından kucağa alınmaktan, okşanmaktan ve temasta bulunulmaktan dolayı büyük haz ve rahatlama duyarlar. Bu rahatlama hem bebekte hem de annede olumlu tepkiler yaratmaktadır. Beden teması sonucu oluşan bu haz, doğuştan olmakla birlikte bebek ile anne arasındaki bağlanmayı pekiştirmektedir (Gander ve Gardiner, 2015; Bowlby, 2012; Troy, 1995).

Harlow (1958) maymun yavruları üzerinde yapmış olduğu deneyler sonrasında fiziksel temasın, beslenmeden daha çok anne ile bebek arasındaki bağlanmanın oluşmasında hayati bir öneme sahip olduğu görmüştür (Bretherton, 1992). Bowlby’de Harlow’un maymunlar üzerindeki yaptığı araştırmanın sonucuna dayanarak bağlanmada, beslenmeden daha çok bedensel temasın ve hatta “*interaktif bir temasın*” daha etkili olduğunu savunmuştur (Gander ve Gardiner, 2015; Hortaçsu, 1991). Yani, bağlanmada bakım veren kişinin bebeğin ihtiyaçlarına zamanında karşılık vermesi ve onunla yoğun olarak etkileşimde bulunması sadece bebekle kurulan fiziksel temastan daha etkili olmaktadır. Örneğin; bir bebeğin aynı yaştaki bir bebeğe ya da kendinden daha büyük bir çocuğa da bağlanabilmesi bağlanmanın, fiziksel ihtiyaçları gideremeyecek yaştaki çocuklarla bile gerçekleşebileceğini göstermektedir (Bowlby, 2012).

Schaffer ve Emerson’da (1964) İskoçyalı çocuklarla yaptıkları araştırma sonucunda, annenin bebeğinin ihtiyaçlarına karşı gösterdiği çabukluğun ve onunla etkileşiminin yoğunluğunun bağlanma da fiziksel tatminden daha çok etkili olduğunu belirtmişlerdir (Bowlby, 2012; Cassidy ve Shaver, 2008).

Bağlanma oluşumunu destekleyen davranış biçimlerinin yanı sıra, bağlanmanın oluşmasını zorlaştıran birtakım etkenler de bulunmaktadır. Bunlar; aşırı ağlama, olağan dışı görünüm, planda olmayan veya erken doğan bebek ve ebeveynin psikopatolojik durumu olarak sıralanabilir (Gander ve Gardiner, 2015).

Aşırı Ağlama:

Anne-babalar bebeklerin ağlamalarını hangi dereceye kadar normal karşılayacaklarını çok iyi tahmin ederler. Fakat bebeklik dönemindeki ağlama krizleri, anne-babaların bebekleriyle olan ilişkilerini zayıflatarak bebeğe karşı ilgisizlik doğurabilmektedir. Hatta bu dönemdeki aşırı ağlamalar, annenin bebeğine ilgisinin azaltmasına ve bebeğini reddetmesine neden olabilmektedir (Gander ve Gardiner, 2015; Tüzün ve Sayar, 2006). Özellikle bilişsel ve sosyal bozuklukları olan özel gereksinimli bebeklerin ağlama krizleri, anne-babaların bebeklerine yönelik sevgilerinin ortaya çıkmasına ve aralarında duygusal bağların oluşmasına engel olmaktadır (Trawick Smith, 2013).

Olağan Dışı Görünüm:

Yüzde ya da bedende ciddi şekil bozukluklarıyla dünyaya gelen bebekler, bazen anne-babaları tarafından çok az ilgi görmekte, reddedilmekte ya da terk edilmektedir. Bebekte bulunan bu fiziksel bozukluklar, anne-baba ile bebek arasındaki bağlanma davranışlarının da gelişmesine engel olmaktadır (Gander ve Gardiner, 2015; Tüzün ve Sayar, 2006). Yapılan araştırmalarda, yarı damak gibi ciddi şekil bozuklukları olan bebeklerin anne-babaları tarafından daha az kucağa alındığı ve daha az duygusal sıcaklık gösterildiği görülmüştür. Bu tür davranış şekilleri ebeveyn-çocuk arasındaki duygusal güvenli bağlanmanın kurulmasına engel olmaktadır (Trawick Smith, 2013).

Planda Olmayan veya Erken Doğan Bebek:

Planlanmamış ya da beklenmedik bir zamanda doğan bebekler, anne ve babaları tarafından duygusal olarak reddedilebilmektedir. Bu reddetme bebek ile ebeveyn arasında duygusal bir bağın kurulmasına engel olmaktadır. Bununla birlikte erken doğan ya da yaşam riskli bulunan bebeklerin uzun süre hastanede kalmaları ve anneleriyle çok az etkileşimde bulunmaları da bağlanma sürecini olumsuz etkilemektedir (Gander ve Gardiner, 2015). Yapılan araştırmalar, erken doğan bebeklerin anneleriyle olan ilişkilerinin zamanında doğan bebeklerinkinden daha

farklı olduğunu ve bu bebeklerin her durumda annelerini protesto eden davranışlar sergilediklerini ortaya koymuştur. Ayrıca erken doğan bebeklerin, zamanında doğan bebeklere göre daha geç bağlandıkları görülmüştür (Soysal ve ark, 2000).

Ebeveynin Psikopatolojik Durumu:

Anne ve babada depresyon gibi psikopatolojik problemler ya da madde kullanımı bebeklerin anne ve babasına güvensiz bağlanmasına neden olmaktadır. Yapılan araştırmalarda, ciddi depresyonda olan annelerin, özel gereksinimli çocuğa sahip olan annelere göre daha fazla bağlanma problemi yaşadıkları görülmüştür (Trawick Smith, 2013; Tüzün ve Sayar, 2006; Soysal, Bodur, İşeri ve Şenol, 2005).

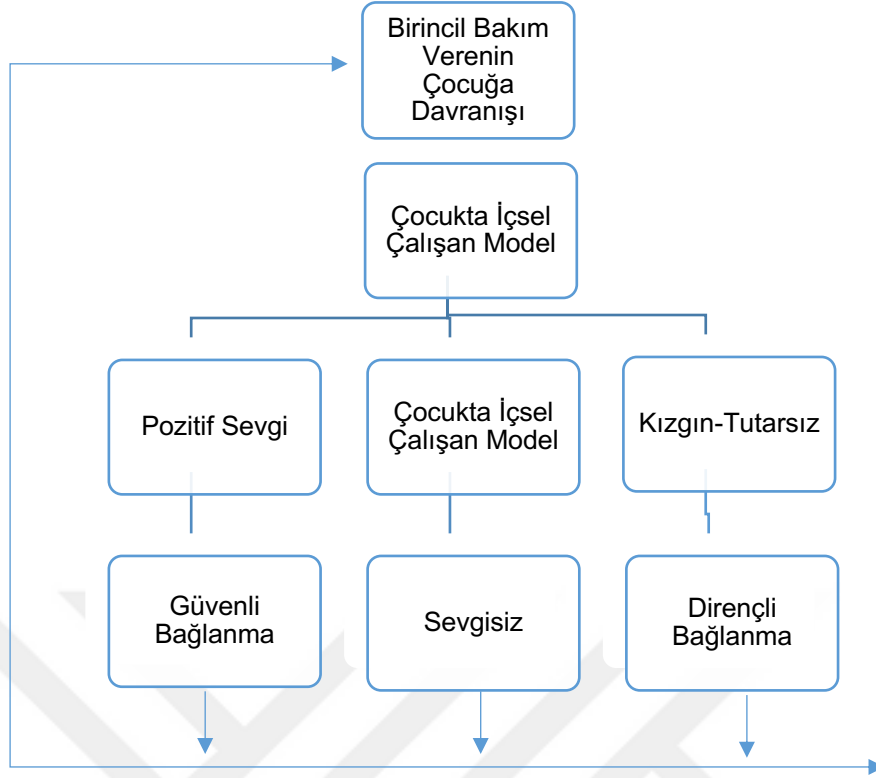
Bağlanma Kuramı

Bağlanma Kuramı ilk kez 1940'larda İkinci Dünya Savaşı sonrası İngiliz psikanalizci John Bowlby tarafından geliştirilmiştir. Bowlby, bağlanma kuramını evrim biyolojisi, etoloji, gelişim ve klinik psikolojiyi de bir araya getirerek eklektik bir yaklaşımla şekillendirmiştir (Sümer, Sayıl ve Berument, 2016). Bowlby daha çok yas, travma, ayrılık anksiyetesi, suç ve depresyon gibi konulara önem vermesinden dolayı psikanalitik kuramı benimsemiştir. Bağlanma kuramı, özellikle ayrılık anksiyetesinin sebep olduğu sonuçları incelemesiyle kuramın gelişmesine katkı sağlamaktadır (Yörükhan, 2015). Bowlby, psikanalizcilerin çocuklarla yaptıkları çalışmaları daha çok çocukların geçmişiyile iç yaşamlarına yönelik yaptıklarını görmüş ve psikanalitik görüşten ayrılarak kendi kuramını oluşturmuştur. Bowlby, çalışmalarını psikanalizcilerin aksine, yaşamsal gerçek tecrübeler ve ilişkiler üzerine kurgulandırmıştır (Ainsworth ve Bowlby, 1991).

Bağlanma kuramının kurucusu Bowlby, İkinci Dünya Savaşı sonrası yetimhanelerde annesiz kalan 44 çocuk üzerine yapmış olduğu araştırmasında, çocukların yaşamlarının erken yıllarında anneleriyle duygusal bir bağlanma kuramadıkları için sevmeyi başaramadıklarını gözlemlemiştir. Bu çocuklar, çevrelerindekiyle yakınlaşmamakta ve güven problemi yaşamaktadırlar. Bu gözlemler, bebek ve küçük çocukların ruh sağlığı için gerekli olan en önemli şeyin anne-bebek arasındaki sıcak, yakın ve sürekli bir ilişki olduğunu ortaya koymuştur. Bowlby anne-bebek arasında kurulamayan duygusal bağın, bebeğin her türlü gelişiminde ve ileriki hayatında ciddi problemlere sebep olacağını belirtmiştir. Anne ile çocuğun ayrılması ya da arasındaki duygusal bağın kopması çocukların

genellikle itiraz etme, umutsuzluk ve protesto etmesine neden olmaktadır. Uzun süreli ayrılıklar ve kopmalar birtakım psikopatolojik sorunları da beraberinde getirmektedir. Son kırk yılda bağlanma kuramı temelinde yapılan bütün araştırmalar, çocukların anneleriyle ya da bakıcılarıyla kurdukları sıcak, samimi ve sevgi dolu bağın çocukların ruhsal ve duygusal gelişimleri için gerekli olan en temel unsur olduğu söylemektedir (Miller, 2017; Sümer ve ark, 2016; Bowlby, 2012). Yaşamın erken yıllarında annesi tarafından ilgi göremeyen ve ihmal edilen çocukların kişilik gelişiminde gecikmeler, psikopatolojik sorunlar ve anksiyete görülmektedir (Bowlby, 2012; Soysal ve ark, 2005). Bowlby (1979) yapmış olduğu klinik araştırmalarında, intihar eden ya da intihara teşebbüs edenlerin çoğunlukla erken çocukluk döneminin ilk beş yılında anne-babasını kaybetmiş, gayrimeşru ya da boşanmış aileden gelen bireyler olduğunu tespit etmiştir.

Bağlanma kuramının en temel kavramı zihinsel temsiller yani “*İçsel Çalışma Modelleri*”dir. Bu model çocuğun bağlanma figürünün varlığından ve güvenilirliğinden emin olarak keşif sırasında bağlanma figürünü güvenli bir üs olarak görmesi ve ona karşı güven duymasıdır. İçsel çalışma modeli, çocuğun ilk yaşının sonuna doğru oluşmaya başlar ve ilk beş yıl içinde daha kapsamlı bir şekilde gelişir. Yani beş yaşındaki bir çocuk, annesine ya da bakım veren birincil kişiye karşı bir benlik ve ilişki modeline sahiptir. Bu model çocuğun uygun davranışlarda bulunmasında, yeni durumları değerlendirip yorumlamasında ve dünyayı algılamasında ona yardımcı olacak davranışlara yön vermektedir (Uluç ve Öktem, 2009; Bee ve Body, 2007; Bowlby, 1960).

Şekil 1 İçsel Çalışan Modeller (McLeod, 2007)

“Bir çocuğun reddedilme olarak gördüğü şey, diğerine sevecen bir davranış gibi gelebilir. Diğer bir çocuk için şefkat ifade eden davranış, bir başkasına göre karmaşık ya da belirsiz olabilir. Örneğin, bir çocuk diğerine yaklaşır ve birlikte oynamak ister. Geri çevrilince bir köşeye çekilir ve somurtur. Başka bir çocuk aynı olumsuz tepkiyi gördüğünde, diğer bir çocuğa yönelir ve onunla oynamaya muvaffak olur. Bu iki çocuğun reddedilme deneyimleri birbirinden çok farklıdır ve oldukça farklı içsel modellerinden teyit alırlar” (Sroufe,1988).

Bowlby’e (1973) göre çocuk ilk yaşının sonuna doğru kendi iç dünyasını kurmaya başlar ve konuşmaya başladığı ikinci ve üçüncü yılında bunu hızlandırır. Böylece çocuk annesinin ve çevresindeki diğer insanların kendisine nasıl davrandığına, onlara nasıl davranacağına ve onlardan ne beklediğine yönelik içsel çalışma modellerini oluşturur. Oluşan bu modeller sayesinde çocuk, kendi durumunu yorumlayıp değerlendirerek, bir bağlanma kişilik modeli oluşturur.

Berk (2013) içsel çalışma modelini, bireyin kendisiyle ve çevresiyle oluşturduğu bilişsel temsiller olarak tanımlamaktadır. Yani bu model, bebek ile bağlanma figürü arasındaki ilişkinin niteliğiyle ilişkilidir. Erken çocukluk döneminde bebek ihtiyaç duyduğu ilgiyi ve şefkati bağlanma figüründen aldığı olumlu bilişsel

temsiller; gereken ilgiyi göremediğinde ise olumsuz bilişsel temsiller geliştirmektedir. Çocuğun erken yaşlarda oluşturduğu bu bilişsel temsiller kalıcı ve değişmez olup, ilerideki ilişkilerini de yakından yordamaktadır. Bowlby'e göre bu bilişsel modeller, bağlanma teorisini psikanalizden ayrı kılmaktadır (Sümer ve ark., 2016; Berk, 2013).

Bağlanma Stilleri

Bağlanma kuramının gelişmesine önemli katkı sağlayan araştırmacılardan biri de Mary Ainsworth'tur. Ainsworth, Blehar, Waters ve Wall (1978) Bowlby 'nin kuramını temel alarak yaptıkları “*Yabancı Ortam Testi*” uygulamasında, Uganda'daki 12-18 aylık bebekleri gözlemleyerek bebekler ile annelerin arasındaki bağlanma biçimlerinin farklılık gösterip göstermediğini belirlemeye çalışmışlardır. Bu araştırmada bebekler anneleriyle birlikte oyuncaklarla donatılmış bir odaya alınmakta daha sonra çocuk bir yabancıyla odada yalnız bırakılmakta, sonra anneye tekrar bir araya getirilerek çeşitli seviyelerde strese maruz bırakılmıştır. Bu süre zarfında Ainsworth ve arkadaşları (1978) bebeklerin ayrılma, yeniden birleşme ve yabancıyla yalnız kalma durumlarındaki tepkilerini gözlemlemişler ve sonucunda, çocuklar ve anneleri arasında 3 temel bağlanma stili ortaya çıkmıştır. Bunlar; güvenli, güvensiz-kaçınan ve güvensiz-kaygılı/kararsız bağlanmadır (Bowlby, 2012).

Güvenli bağlanma. Güvenli bağlanan bebekler için anneleri, dünyayı keşfederken güvenli bir üs, zor durum da ise bir sığınaktır. Bu bebekler anneleri yokken nereye gittiğine dikkat eder ve gözleriyle takip eder. Bir yabancıнын gelmesiyle huzursuz olsa da endişeye kapılmazlar. Anneleri geri döndüğünde, annelerine sıcak bir şekilde yakınlaşırlar ve fiziksel temas kurmak isterler. Annenin odaya dönmesiyle rahatlayan bebekler tekrar oynamaya ve çevrelerini keşfetmeye devam ederler. Annesi döndüğünde bebeğin gerginliğini üzerinden kısa bir sürede üzülmenden atması, güvenli bağlanma olarak değerlendirmiştir. Anneye karşı herhangi ikircik (çelişkili) durum söz konusu değildir (Bowlby, 2012; Uluç ve Öktem, 2009; Ainsworth, 1989; Bowlby, 1979).

Ainsworth (1978) yapmış olduğu “*Yabancı Ortam Testi*” sonucunda, bebeklerin %65'nin annesine güvenli bağlandığı görülmüştür. Ainsworth duyarlı, ilgili, iletişime açık ve işbirlikçi olan annelerin bebekleriyle daha güvenli bir bağ kurduğunu ve güvenli bağlanan bebeklerin ileriki yıllarda daha yüksek güven

duygusuna sahip, mutlu, işbirlikçi ve başarılı olduklarını belirtmiştir. Çocuğun güven duygusuyla keşifte bulunabilmesi için ona güvenli bir ortam sunan, ulaşılabilir, duyarlı ve sevgi dolu anne-babaya ihtiyacı vardır (Miller, 2017; Yörükan, 2015; Bowlby, 1979).

Güvenli bağlanmanın, çocukların davranışları üzerinde birçok olumlu etkisi görülmüştür (Uluç ve Öktem, 2009; Türköz, 2007; Richaud de Minzi, 2006). Richaud de Minzi (2006) yaptığı çalışmasında, çocuğun bağlanmasının akademik başarı, güven duygusu, sosyal becerileri ve depresyona girme olasılığı ile ilişkili olduğunu tespit etmiştir.

Okul öncesi dönem çocuklarıyla yapılan bağlanma çalışmalarında da güvenli bağlanan çocukların sosyal becerilerinin daha yüksek olduğu, olumlu duygularının olumsuz duygularına göre daha yüksek olduğu ve yetişkinlerle daha çok uyum ve iş birliği içerisinde oldukları görülmüştür (Öztürk, 2019; Barone ve Lionetti, 2012; Sımsıkı, 2011). Thomson (2004) güvenli bağlanan çocukların özgüvenin ve sosyal becerilerinin güvensiz bağlanan çocuklara göre daha yüksek olduğunu belirtmiştir.

Güvensiz-kaçınan bağlanma. Kaçınan bağlanma stili geliştiren bebekler, anneleri odadan çıkıp tekrar geri döndüğünde anneleriyle temas kurmaktan ve yakınlaşmaktan kaçınırlar. Bu bebekler daha pasiftir ve daha az keşif yaparlar. Sürekli annelerinin nerede olduğuyla ilgilenirler ve annelerine yakın olmak isteseler de bundan hep kaçınırlar. Anneleri kucağına alsa bile asla sakinleşmezler fakat kucaktan indirildiğinde de itiraz ederler ve tekrar kucağa alınmak isterler (Bowlby, 2012). Ainsworth yaptığı gözlemler sonrasında, güvensiz-kaçınan bebeklerin sergiledikleri davranışları, sağlıklı bulmamış ve buna annelerin bebeklerine karşı fazla müdahaleci, ihmalkar ve reddedici davranmalarının sebep olduğunu savunmuştur. Bu anneler çoğunlukla çocuklarına stres yaşadıkları durumlarda zamanında destek vermezler, fiziksel temas göstermezler ve çocuklarını daha çok yalnız bırakırlar (Türköz, 2007; Karen, 1990; Ainsworth, 1978). Annelerin müdahaleci, ihmalkar ve reddedici davranışlarının uzun süre devam etmesi sonucunda, çocukların duygularını bastırdıkları ve kendilerini ifade etmekte zorlandıkları görülmektedir (Sümer ve ark, 2015). Yabancı Ortam Testi'nde incelenen çocukların yaklaşık %20'sinin güvensiz-kaçınan bağlanma stili geliştirdikleri görülmüştür (Miller, 2017). Ainsworth (1978) yaptığı araştırmalar sonrasında, güvensiz-kaçınmalı bağlanan çocukların yetişkinlikte başkalarına karşı

yakın ve sıcak ilişkiler kurmakta sorun yaşadıklarını ve daha az güvendiklerini belirtmiştir. Ayrıca güvensiz-kaçıncı bağlanan bu çocukların yetişkinlikte daha saldırgan ve dürtüsel oldukları ve daha az iş birliğinde bulunduklarını görülmüştür (Calkings, 2004).

Güvensiz kaygılı-kararsız (ikircikli) bağlanma. Bu gruptaki bebekler anneyle yakınlık ve temas kurmakta kararsızdırlar. Daha çok annelerinin ilgisini çekmek amacıyla dirençli ve belirgin bir şekilde öfkeli dirler. Ayrıca bu bebekler, diğer bebeklerin aktif olarak oyun oynadığı durumlarda pasiftirler (Bowlby, 2012). Kaygılı-kararsız bağlanan bebeklerin davranışları genelde tutarsızdır. Bağımsız görünseler de annelerinin yokluğunda gergin ve telaşlıdır lar. Anneleriyle temas konusunda ikirciklidirler yani çelişkilidirler. Bu bebekler bazen anneleriyle temas kurmaktan kaçınırlar ya da buna direnirler (Ainsworth,1989; Bowlby, 1979). Ainsworth (1978) yapmış olduğu Yabancı Durum Testi sonucunda, çocukların yaklaşık %10'unun kaygılı-kararsız bağlanma stiline sahip oldukları tespit etmiştir (Miller, 2017).

Kaygılı-kararsız bağlanan çocuklar annelerinden ayrıldıklarında daha fazla endişelendikleri ve anneleriyle birleştiklerinde huzursuz ve tepkili oldukları görülmüştür. Bu çocuklar erken yaşlarda sıkılgan, utangaç, bağımlı ve mızmızdırlar. Yapılan araştırmalarda kaygılı-kararsız bağlanan çocukların özellikle ergenlik döneminde sosyal ve duygusal problemler yaşadıkları gözlemlenmiştir (Trawick-Smith, 2013).

Ainsworth (1978) çocuklarda bağlanma stiline oluşma aşamasında annelerin ilgili, tutarlı ve duyarlı olmasının büyük etkisi olduğunu belirtmiştir. Main ve Soloman'da annenin çocuğuna karşı tutarsız, kaygılı ve aşırı müdahaleci davranışlarını kaygılı-kararsız bağlanmayla ilişkilendirmiştir (Sümer ve ark., 2016; Ainsworth, 1978). Araştırmacılar, çocuklukta yaşanan olumsuz deneyimlerin ve güvensiz bağlanmanın bireylerin olgun kişilik gelişimini engellediğini savunmuşlardır (Croker ve Park, 2004; Cassidy, 1988; Bowlby, 1980). Ayrıca anksiyeteli ve güvensiz bağlanan kişilerde stres altında nevrotik semptomlar gözlemlenmiş, depresyon ve fobi geliştirme eğilimlerinin yüksek olduğu görülmüştür (Sümer, Ünal, Selçuk ve ark., 2009). Özellikle ebeveynlerdeki psikopatolojik bazı durumların kaygılı bağlanmayı tetiklediği bilinmektedir (Bowlby, 2012; Tüzün ve Sayar, 2006). Bu durumlar şu şekilde belirtilmektedir:

- “Ebeveynin birinin ya da her ikisinin çocuğun ilgi çekmeye yönelik davranışlarına karşı tepkisiz olması, çocuğu reddetme ve kötüleme;
- Ebeveynin sık ya da seyrek yatılı olarak hastanede tedavi altına alınmasıyla oluşan kesintiler;
- Ebeveynin çocuğu kontrol etme amacıyla kullandığı onu sevmeme yönündeki tehditleri;
- Bir ebeveynin diğerini öldürme, terk etme ya da intihar etme tehditleri;
- Çocuğun bir ebeveynin rahatsızlığına ya da ölümüne sebep olduğunu söyleyerek, onu tehdit etmesi.”

Yukarıdaki belirtilen deneyimlerin hepsi çocuğun birincil bağlanma figürünü kaybedeceği korkusuyla anksiyete yaşamasına ve kaygılı bağlanmasına neden olabilir. Ebeveynin sergilediği bu davranışlar, çocuğun kaygılı bağlanmasının yanı sıra hem suçluluk duymasını hem de aşırı kuralcı olmasını tetiklemektedir. Ayrıca bu tarz davranış örüntüleri, bireylerde sosyal fobi ve agora fobinin ortaya çıkmasını tetiklemektedir (Bowbly, 2012).

Güvensiz düzensiz-dağınık bağlanma. Main ve Solomon (1990) güvensiz bağlanma davranışı sergileyen ama kaçınan veya kaygılı-kararsız bağlanma grubuna da uymayan bir grup daha olduğunu ortaya koymuştur. Bu bağlanma stili düzensiz-dağınık bağlanma olarak adlandırılmaktadır. Bu bağlanma stiline sahip çocukların stresle başa çıkma becerilerinin olmadığı, sessizlik ve öfke gibi çelişkili davranışlarda bulundukları gözlemlenmiştir (Miller, 2017). Bu çocukların belirli bir amacı yoktur, daha çok donuk ve hareketsizdirler. Ayrıca anneleriyle çelişkili bir etkileşim halindedirler ve tutarlı bir bağlanma davranışı göstermemektedirler (Yörükan, 2015; Main ve Cassidy, 1988).

Düzensiz-dağınık bağlanan çocuklar yabancı durum sürecinde anneye kavuştuğunda yapışma ya da onu görmezden gelme gibi çelişkili davranışlar sergilemişlerdir (Trawick-Smith, 2013; Ainsworth ve ark, 1978). Çocukların düzensiz-dağınık bağlanmasındaki en büyük etken anne-baba istismarı veya psikopatolojisidir. Ayrıca çocuğun mizacı ve Down-Sendromlu olması da bu dağınıklığa sebep olabilmektedir (Miller, 2017).

Bebeklikte Bağlanma

Bağlanmanın temellerinin atıldığı ve gelişmeye başladığı bebeklik dönemi, bireyin sağlıklı gelişiminde büyük rol oynamaktadır. Bu dönemde bebekler kendisine bakım veren kişi ile etkileşime girmek için “*emme, izleme, gülümseme, ağlama ve dokuma*” gibi bazı bağlanma davranışları geliştirirler. Bağlanma davranışları, bebeklik döneminden başlayarak yavaş yavaş zaman içerisinde gerçekleşir ve bebeğin yaşıyla birlikte bazı değişikliklere uğrar. Bebeklerin bağlanması, doğumdan sonraki ilk yirmi dört hafta ile doksan altı hafta arasında gelişmektedir. Bebeğin bağlanması dört temel evrede gerçekleşmektedir (Bowlby, 2012).

1. Evre: Figürün Sınırlı Ayrımıyla Yönelim ve Sinyaller

Bu evredeki bebekler, hayatta kalabilmek ve ihtiyaçlarını giderebilmek için bakıcısına yönelerek doğuştan gelen birtakım davranış örüntüleri gösterirler. Mary Ainsworth (1993) yeni doğan bebekte görülen bu davranışları “*yakınlık kurucu*” davranışlar olarak tanımlamaktadır. Bu davranışlar; ağlama, göz teması kurma, tutunma, sokulma ve kucak isteğidir. Bu evrede bebek, bir kişiyi diğerinden kokusal ve işitsel uyarıcılar sayesinde ayırt edebilmektedir. Bu süreç bebeğin doğumundan ilk on ikinci haftayı kapsamaktadır. Bu evrede bebeğin çevresindeki kişilere “*yönelme, gözle takip etme, kavrama, ulaşma, gülümseme ve bebeleme (bebek mutluyken çıkardığı ses)*” gibi davranışlar sergilediği görülmektedir. Bebekler bu evrede bir ses ya da yüz gördüklerinde ağlamayı bırakarak bakıcısıyla yakınlık derecesini artmaktadır (Bowlby, 2012). Bu ilk evrede bağlanma tam olarak gerçekleşmese de bağlanmanın temelleri atılmaktadır. Ayrıca bebeğin anne-babasının iletişimiyle ilgili beklentileri, istekleri ve zihinsel şemaları bu evrede oluşmaktadır (Bee ve Body, 2007).

2. Evre: Bir ya da Birden Fazla Figüre Yönelme ve Yönetilen Sinyaller

Bu evredeki bebekler, birinci evrede olduğu gibi çevresindekilere karşı arkadaşça davranmaya devam eder fakat başkaları yerine daha çok anneye yönelirler. Bebekler bu evrede tanıdıkları ve tanımadıkları kişileri ayırt etmeye başlayarak tanımadıkları kişilerden uzaklaşırlar. Bu süreç beklenmeyen nedenler olmadığı sürece altıncı aya kadar devam etmektedir (Bowlby, 2012). Bu evrede bebek kendisiyle ilgilenen kişiye karşı gülümseme, kucağa gitme gibi yakınlık kurucu davranışlar sergiler fakat kişiyi “güvenli bir üs” olarak algılamaz. Bu yüzden bu

evrede de tam anlamıyla bir bağlanma gerçekleşmez (Bee ve Body, 2007).

3. Evre: Sinyallerin yanı sıra Lokomosyon Aracılığıyla Ayrı Bir Figüre Yakınlığın Korunması

Üçüncü evrede bebeklerin kişilere karşı davranışları farklılaşmakta ve anneye karşı tepkileri gelişmektedir. Bu evrede bebekler ayrılan annelerini takip etmekte, anneleri döndüğünde karşılamakta ve çevreyi keşifte annelerini güvenli bir üs olarak görmektedir. Bu da bağlanmanın bebek-anne arasında gerçekleştiğinin en önemli göstergesidir. Bu dönemde bebekler, yabancı kişilere karşı korku ve geri çekilme gibi kendilerini korumaya yönelik davranışlar gösterirler. Bu evre altı-yedinci aydan başlayıp iki ve üçüncü yaşa kadar devam etmektedir (Bowlby, 2012).

Bowlby, gerçek bağlanmanın bebeklerde ancak nesne sürekliliğinin geliştiği 6. ayda gerçekleştiğini savunmaktadır (Bee ve Body, 2007).

4. Evre: Hedef Düzeltimli Bir Partnerliğin Biçimlenmesi

Bu evredeki bebekler, bağlanma figürünü güvenli bir üs olarak görmektedirler. Bebekler kendilerini annelerinden ayrı bir birey olarak görüp çevrelerindekiyle karşılıklı ilişkiler kurmaya başlarlar (Solmuş, 2010). Bu durum, bebeklerin güven duygusunun gelişmesi ile dış dünyayı rahatça keşfetmelerine yardımcı olur ve daha rahat davranmalarını sağlar (Bowlby, 2012).

Yetişkin Bağlanması

Bağlanma, yaşamın ilk yıllarında anne ve babanın çocuğa verdiği ilgi, sevgi ve duyarlılık temelinde oluşan ve etkisini yetişkinlikte de devam ettiren duygusal bir bağ kurma sürecidir. Bu süreç, çocukların yaşamlarını etkilediği kadar yetişkinlerin de sosyal yaşamlarını ve ilişkilerini etkilemektedir (Yörükan, 2015; Kapçı ve Küçüker, 2006). Bowlby (1982) yetişkinlerdeki bağlanma davranışlarının aslında bebeklikte edinilen bağlanma davranışlarının devamı olarak görmektedir. Hazan ve Shaver (1987) ise yetişkin bağlanma davranışlarının, bebeklik döneminde oluşan içsel çalışma modeliyle ilişkili olduğunu belirtmişlerdir.

Yetişkin bağlanması her ne kadar çocukluk dönemiyle benzerlik gösterse de çocukluk döneminde oluşan bağlanmadan farklıdır. Çocukluk döneminde, çocuğun bağlanma figürü ona bakım veren anne ya da birincil bakıcı iken yetişkinlikteki bağlanma figürü eş ya da kendi akranıdır. Yetişkinlik dönemindeki bağlanma ilişkileri

karşılıklıdır ve eşler birbirlerine ulaşılabilirler. Böylece çiftler birbirlerine karşı güvenli bir sığınak olurlar. Çocukluk döneminde annenin ya da birincil bakım verenin üstendiği sorumluluğu, yetişkinlikte eşler birlikte üstlenmektedirler (Hazan ve Shaver, 1994; Weiss, 1982). Yetişkin bağlanmasının, çocuklukta kurulan bağlanmadan bir diğer bir farkı ise bakım, arkadaşlık ve cinsellik içermesidir (Crowell ve Treboux, 1995; Shaver, Hazan ve Bradshaw, 1988).

Yetişkin bağlanması üzerine yapılan ilk çalışmalar yaklaşık yirmi yıl önce Main, Cassidy ve Kaplan (1985) tarafından yapılmıştır. Main ve arkadaşları yetişkinlerin aile içi ilişkilerini incelemek için yarı yapılandırılmış “*Yetişkin Bağlanma Görüşmesi*” ni geliştirmiştir. Main, bu görüşmeler aracılığıyla yetişkinlerin çocukluk yıllarında anne-babalarının tutumlarına yönelik anılarını ve şu anki anne-baba ilişkilerini kapsayan bağlanmaya ilişkin sınıflandırmalar yapmıştır. Yapılan Yetişkin Bağlanma Görüşmesi sonrasında, sonuçların Ainsworth’un yapmış olduğu Yabancı Durum Testiyle paralellik gösterdiği görülmüştür. Bu görüşme sonrasında yetişkinlerin bağlanma stilleri; güvenli, kaygılı-kararsız ve kaçınan şeklinde sınıflandırılmıştır (Barthomew ve Horowitz, 1991).

Hazan ve Shaver (1987) çocuklukta 3 bağlanma stiline (güvenli, kararsız ve kaçınan) yetişkinlikte kurulacak olan romantik ve evlilik ilişkileri üzerinde etkili olduğunu savunmuştur. Hazan ve Shaver (1987) yetişkinlerdeki bağlanma stilini belirlemek için Ainsworth’un üçlü bağlanma stiliyle (güvenli, kaçınan ve kaygılı/kararsız) aynı doğrultuda yetişkinlerin kendilerini en iyi şekilde tanımlayan paragraflardan oluşan bir ölçek geliştirmişlerdir. Araştırmada, yetişkinlere 3 bağlanma stilinden (güvenli, kaçınan ve kararsız) hangisinin kendilerini en iyi şekilde tanımladığı sorulmuştur. Araştırmanın sonucunda, güvensiz bağlanan grupların sevgi konusundaki görüş ve deneyimlerinin, güvenli bağlanan gruplara göre daha olumsuz olduğu bulunmuştur. Aynı zamanda güvensiz bağlanma grubundakiler, romantik ilişkilerinin daha kısa sürdüğünü ve çocuklukta ailelerinin kendilerine daha az destek olduğunu belirtmişlerdir (Bartholomew ve Horowitz, 1991).

Güvenli bağlanan kişilerin romantik ilişkileri ve geçmişte ebeveyniyle olan ilişkilerine yönelik görüş ve deneyimleri daha olumludur (Sümer ve Güngör,1999). Güvenli bağlanan yetişkinlerin kendilerine güvenleri yüksektir, ilişkilerini duygusal yaşamayı seçerler. İlişkileri istikrarlı ve uzundur (Cooper, Shaver ve Collins,1998). Kaçınan bağlanma stiline sahip yetişkinler ise az güvenen, romantik ilişkiler

hakkında önyargıları olan ve yakınlık kurmaktan kaçınan kişiler olarak tanımlanmıştır. Kaçınan yetişkinler, çekingendirler, uzun vadeli duygusal ilişki kuramazlar ve sosyal iletişim açısından yetersizdirler (Cooper ve ark., 1998). Diğer grup olan kaygılı/kararsız bağlanan yetişkinlerin de ikili ilişkilerinde aşırı kıskanç, kaygılı ve güvensiz oldukları tespit edilmiştir (Sümer ve Güngör,1999). Kararsız yetişkinler, tehlikeli duygusal ilişkiler kurmaktan çekinmezler, çabuk aşık olurlar ve sık sık küser ya da barışır (Cooper ve ark., 1998). Yapılan araştırmanın sonuçları, yetişkinlerin romantik ilişkileri üzerinde daha önceden edinilen bağlanma stillerinin etkisi olduğunu göstermiştir (Hazan ve Shaver, 1987).

Barthomew ve Horowitz, Hazan ve Shaver'in (1987) yetişkinler için geliştirdikleri 3'lü bağlanma (güvenli, kaçınan-kaygılı ve kararsız) modelini yetersiz görmüş ve Bowlby 'nin zihinsel modellerini de dikkate alarak "*Dörtlü Bağlanma Modeli*" ni geliştirmişlerdir. Bu modelde yetişkinlerde bağlanma; güvenli, saplantılı, kayıtsız ve korkulu olmak üzere 4 grupta sınıflandırılmıştır. Barthomew ve Horowitz'e (1991) göre yetişkinlerde bağlanma, "*benlik ve başkaları*" modelleri olmak üzere iki temel boyut açısından tanımlanmaktadır. Her iki model de kendi içerisinde olumlu ve olumsuz olmak üzere incelenmiştir. Olumlu benlik modeli, kişinin içselleştirilmiş özsaygı ve sevilabilirlik duygusuna bağlıyken; olumsuz benlik modeli kişinin düşük özsaygı ve başkalarından onay alma ihtiyacına bağlıdır. Olumlu başkaları modeli, kişinin başkalarından olumlu inanç ve beklentilerini kapsarken, olumsuz başkaları modeli ise kişinin olumsuz inanç ve beklentilerini kapsamaktadır (Sümer ve Güngör,1999).

Tablo 1

Dörtlü Bağlanma Modeli (Barthomew ve Horowitz, 1991).

BENLİK MODELİ (Bağımlılık)		
Olumlu (Düşük) BAŞKALARI MODELİ	Olumlu (Düşük) Güvenli	Olumsuz (Yüksek) Saplantılı
	Yakınlık kurmada rahat ve özerk	İlişkilere takıntılı
Olumsuz (Yüksek)	Kayıtsız	Korkulu
	Yakınlığa karşı kayıtsız ve karşıt-bağımlı	Yakınlıktan korkan ve sosyal açıdan kaçınan

Güvenli bağlanma stili. Güvenli bağlanma stiline sahip olan kişiler hem benlik modelinde hem de başkaları modelinde olumlu algılara sahiptirler. Güvenli bağlananlar, kendilerini sevmeye layık görürler ve başkaları hakkında da güvenilir, destek verici ve iyi niyetli olduklarına inanırlar. Bu nedenle, güvenli bağlanan kişiler başkalarıyla yakın ilişkiler kurarlar ve benlik saygıları yüksektir (Sümer ve Güngör, 1999; Feeney, 1998; Bartholomew ve Shaver, 1998). Güvenli bağlanan bu kişiler, sosyal çevrelerinde kolay ve yakın ilişkiler kurmakta başarılıdır ve yakın ilişkiler kurmakta daha az kaygı yaşamaktadırlar (Bolattekin, 2014; Barthomew ve Horowitz, 1991). Yapılan araştırmalarda, güvenli bağlanan bireylerin romantik ilişkilerinde daha güvenli ve mutlu oldukları, ayrıca eşlerinin hatalarını daha kolay affeden bir tutum sergiledikleri görülmüştür (Morsünbül ve Çok, 2011).

Bireylerin bağlanması, kişinin sadece kendi davranışlarını değil, aynı zamanda çevresindeki bireylerle olan tutum ve davranışlarını da etkilemektedir. Güvenli bağlanma stiline sahip kişiler hem romantik ilişkileri hem de çocuklukta ebeveyniyle olan ilişkileri hakkında olumlu bir algıya ve deneyimlere sahiptir (Hazan ve Shaver, 1987).

Saplantılı bağlanma stili. Saplantılı bağlanma stili, olumsuz benlik modeli ile olumlu başkaları modelinin birleşiminden oluşmaktadır. Saplantılı bağlanan kişiler, kendini değersiz ve sevmeye layık görmezken, başkalarına karşı olumlu düşüncelere sahiptirler. Bu yüzden bu kişiler romantik ilişkilerinde takıntılı olup, sürekli kendilerini kanıtlama ve onaylatma çabasıdadır (Güngör ve Sümer, 1999). En temel özellikleri, öz güvenlerinin düşük olmasıdır. Bu kişiler aşırı endişeli, müdahaleci ve duygusaldır (Crowell ve Treboux, 1995). Saplantılı bağlanma stiline sahip olan kişiler ayrıca romantik ilişkilerinde yapışkan ve boğucudurlar, bu durum eşlerini kendilerinden uzaklaştırmaktadır (Çalışır, 2009).

Crain (1992) çocuklukta özellikle anne ve babasının sevgisi ve onayını almadan büyüyen çocukların yetişkinlikte daha çok saplantılı bağlanma stiline sahip olduklarını belirtmiştir. Bu yüzden saplantılı bağlanma stiline sahip olan bireyler bağlandıkları kişilerden sevgi ve onay alabilmek için müdahaleci ve kıskançtırlar (Bartholomew ve Horowitz, 1991).

Korkulu bağlanma stili. Korkulu bağlanma stili, olumsuz benlik ve olumsuz başkaları modelinin birleşiminden oluşmaktadır. Bu kişiler, kendilerini değersiz

görürler ve başkalarına güvenmezler. Bu kişilerin özgüveni düşüktür ve başkalarına güvenmedikleri için zor durumda kalsalar da başkalarından yardım istemezler (Güngör ve Sümer, 1999). Korkulu bağlanan kişiler, duygusal ilişki kurmakta zorluk yaşarlar ve güven problemi yaşadıklarından dolayı ilişkilerinde daha fazla sorunla karşılaşır (Çalışır, 2009; Fraley ve Shaver, 2000). Bu kişiler reddedilme ve kaybetme korkusunu yaşamamak için diğer insanlardan kendilerini soyutlayarak koruma altına alırlar (Bartholomew ve Shaver, 1998; Barthomew ve Horowitz, 1991).

Kayıtsız bağlanma stili. Kayıtsız bağlanma stili, olumlu benlik ve olumsuz başkaları modelinin birleşmesinden oluşmaktadır. Bu bağlanma stiline sahip kişiler kendilerini değerli ve sevebilir olarak algılamak, başkalarına yönelik olumsuz algılara sahiptirler (Çalışkan, 2009). Sümer ve Güngör (1999) kayıtsız bağlanan kişilerin öz saygı ve benlik değerlerinin yüksek olduğunu fakat başkalarına yönelik olumsuz tutumlara sahip olduklarını belirtmişlerdir. Ayrıca bu kişiler özgürlüğüne çok düşkündür; bu yüzden romantik ilişkilerin önemli olmadığını savunurlar (Crowell ve Treboux, 1995).

Bağlanmanın Kuşaklar Arası Aktarımı

Yaşamın ilk altı yılını kapsayan okul öncesi dönem çocuğun fiziksel, zihinsel ve duygusal gelişimini en hızlı olduğu dönemdir. Bu dönem aynı zamanda çocuğun karakterini oluşturmaya başladığı kritik bir süreçtir. Bu süreçte çocuğun fiziksel ihtiyaçlarının yanı sıra sosyal, duygusal ve bilişsel ihtiyaçlarının ebeveyni tarafından karşılanması onun sağlıklı gelişimi için büyük önem taşımaktadır. Ebeveyni tarafından fiziksel ihtiyaçlarının yanı sıra ilgi ve sevgi ihtiyacı karşılanan çocuklar, ebeveyniyle güvenli bağ kurarlar. Yaşamın ilk yıllarında ebeveyn-çocuk arasında kurulan bu bağın kalitesi çocuğun fiziksel, zihinsel ve ruhsal gelişimiyle doğrudan ilişkilidir (Kağıtçıbaşı, 1989).

Yaşamın erken yıllarında çocuk ve ona bakım veren kişi arasında kurulan duygusal bağın niteliği, beşikten mezara kadar devam etmektedir. Bu yıllarda ebeveyn-çocuk arasında kurulan bu bağ, bağlanmanın çocuğa aktarıldığı en kritik zaman dilimidir. Bowlby'e göre, çocuk ile ona bakım veren arasındaki gündelik yaşantı deneyimleri *'içsel bir çalışma modeli'* oluşmaktadır. Oluşan bu model sayesinde çocuk kendi durumunu değerlendirmeye ve bağlanma planları yapmaya

başlar (Bowlby, 1973). Yaşamın ilk yıllarında elde edilen bu içsel çalışma modelleri, bağlanma örüntülerinin yaşam boyu devamlılığını ve kuşaklar arası aktarımını sağlamaktadır (Sümer ve ark, 2016; Yörükan, 2015; Bowlby, 2012).

Lieberman'a (1979) göre geniş ailelerde bağlanma, bireylerinin karşılıklı etkileşimde bulunmasıyla ve var olan bağları içselleştirmesiyle meydana gelmektedir. Ailede öğrenilen bağlanmanın niteliği, yaşamın ileri yıllarında oluşturulacak bağlanmanın niteliği için bir model oluşturmaktadır.

Bağlanma kuramcılar, çocukluktaki ve yetişkinlikteki bağlanma stilleri arasında benzerlik olduğunu ve çocuğun ailesinde önemli bir değişiklik (boşanma, ölüm vb.) olmadığı sürece bağlanma stillerinin aynı kalacağını savunmaktadır (Bowlby, 2012). Bağlanmanın kuşaklar arası aktarımıyla ilgili ilk araştırma Main, Kaplan ve Cassidy (1985) tarafından yapılmıştır. Bu çalışmada, kırk anneyle bebeklik ve çocukluk yıllarında ebeveynleriyle ve kendi bebekleriyle şu an ki ilişkileri üzerine görüşmeler yapılmıştır. Çalışmanın sonunda, anne ve çocuk arasındaki bağlanma biçiminin %75'lik oranında benzer olduğu görülmüştür (Main, Kaplan ve Cassidy, 1985).

Fonagy, Steele ve Steele'in (1991) doksan altı anne ve bebekleri üzerine yaptıkları araştırmanın sonucunda, güvenli bağlanan annelerin çocuklarının %75 oranında güvenli bağlanma stiline sahip olduğu, kaçınmalı bağlanan annelerin çocuklarının ise %73'nün güvensiz bağlanma stiline sahip olduğu görülmüştür. Araştırmanın sonuçları, güvenli bağlanan bebeklerin annelerinin de kendi anne-babalarına güvenli bağlandıklarını göstermektedir.

Van Ijzendoorn (1995) bağlanmanın kuşaklar arası aktarımını incelemek için 854 ebeveyn ve bu ebeveynlerin çocuklarıyla yapmış olduğu meta-analiz araştırmasında, ebeveyn-çocuk bağlanma stillerinin (güvenli, güvensiz) %75 oranında istikrar gösterdiği tespit etmiştir (Lahaye, Pourtois ve Desmet, 2010).

Şen (2007) üç kuşak, anneanne-anne ve bebek bağlanmasını incelediği araştırmasında, anneannelerin bağlanma stilleri ile annelerin bağlanma biçimlerinin yüzdelik oranlarının birbirine yakın olduğunu tespit etmiştir. Ayrıca araştırmanın diğer sonucunda, anneannelerin çocuklarıyla ve annelerin kendi bebekleriyle olan bağlanma stilleri arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmüştür. Annelerin kaygı ve kaçınma bağlanma stilleri ile anneannelerin kaygı ve kaçınma bağlanma stilleri

arasında da pozitif yönde, güçlü ve anlamlı bir ilişki olduğu saptanmıştır. Bu çalışmanın genel sonucuna bakıldığında, güvenli bağlanma stiline sahip anneannelerin kızlarının da güvenli bağlanma stiline sahip olduğu ve bağlanma stillerinin kuşaklararası geçiş yaptığı görülmüştür.

İlaslan (2009) 2 ve 5 yaş arasındaki çocuklar ve bu çocukların annelerinin bağlanma stillerini arasındaki ilişkiyi incelediği araştırmasında, annelerin bağlanma stillerine ile çocukların rahatlık, uyumlu, güvenli, kaçınan (dirençli hariç) bağlanma davranışları arasında anlamlı bir ilişki olduğunu tespit etmiştir. Kuşaklar arası aktarımla ilgili yapılan araştırma sonuçları, bağlanma stillerinin kuşaktan kuşağa kendini tekrar ettiğini göstermiştir.

Türkiye’de Yapılmış Çalışmalar

Son yıllarda “*bağlanma*” yurt dışında olduğu gibi ülkemizde de özellikle psikoloji alanında yaygın olarak çalışılan bir konu haline gelmiştir. Alanyazında bağlanmayla ilgili yapılan araştırmaların çocukluk, orta çocukluk, ergenlik ve yetişkinlik dönemini kapsadığı görülmektedir. Ancak yapılan çalışmalarda odak noktasının daha çok anne-çocuk bağlanması olduğu görülmektedir. Bu çalışmada tek ve evli olan annelerin çocuklarıyla bağlanması ve bu annelerin kendi ebeveynlerine bağlanması ele alınarak, alanyazına katkı sağlanması hedeflenmektedir. Bu bağlamda çeşitli araştırmalar incelenmiş ve yapılan çalışmalar aşağıda özetlenmiştir.

Hortaçsu, Cesur ve Oral (1993) yürüttükleri çalışmada, 20 yetiştirme yurdunda ve 20 ailesinin yanında büyüyen toplam 40 Türk erkek çocuğun depresyon düzeyi ile bağlanma tarzları arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Araştırma sonucunda kurumda büyüyen çocukların, aileleriyle büyüyen çocuklara oranla daha fazla kaçınan ve kaygılı bağlanma tarzı geliştirdikleri ve güvenli bağlanma oranlarının düşük olduğu görülmüştür. Ayrıca kaçınan bağlanma tarzı ile depresyon arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu bulunmuştur.

Seven (2006) yapmış olduğu araştırmasında, okul öncesine devam eden altı yaşındaki çocukların sosyal becerileri düzeyleri ile bağlanma durumları arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırmanın sonucunda, çocukların bağlanma durumuyla sosyal beceriler ve sosyal becerilerin alt boyutları (iş birliği, atılganlık ve öz-kontrol) arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca çocukların

cinsiyet ve sosyo-ekonomik değişkenlerine göre sosyal beceri ve bağlanma durumları arasında anlamlı farklılıklar olduğu görölmüştür.

Çamurlu (2006) annenin bağlanma düzeyi ve çocuk yetiştirme sürecinin çocuğun bağlanmasına olan etkisini incelemiştir. Araştırma sonucunda; annenin ebeveynlik özelliklerinin çocuğun güvenli bağlanma stili üzerinde etkili olduğu görölmüştür. Bununla birlikte güvenli bağlanan çocukların annelerinin, kabul ve ilginin yüksek olduğu çocuk yetiştirme stili uyguladıkları bulunmuştur. Genel olarak araştırmanın sonuçları, çocuğun güvenli bağlanmasının özellikle annenin kabul ve ilgi boyutundan etkilendiğini göstermiştir.

Şen (2007) anneanne-anne ve bebek bağlanmasını incelediği araştırmasında annelerin; yaşı, çocuk sayısı, aile tipi, bebeklerine bakarken aldıkları destek, eşleriyle ilişkileri, çocukluk döneminde ailelerinden uzak kalma durumları ve anne ve babasıyla olan ilişkileri ile yeni doğan bebek bağlanması arasında anlamlı bir ilişki olduğu tespit edilmiştir. Bununla birlikte anneannelerin aile tipi, eşleriyle olan ilişkileri, genel aile ilişkileri ve çocuklarıyla olan ilişkileri ile annelerin maternal (anne-bebek) bağlanmaları arasında ilişki olduğu görölmüştür. Annelerin kaygı ve kaçınma bağlanma stilleri ile materyal bağlanmaları arasında negatif yönde orta düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu ortaya çıkmıştır. Annelerin kaygı ve kaçınma bağlanma biçimleri ile anneannelerin kaygı ve kaçınma bağlanma biçimleri arasında ise pozitif yönde güçlü ve anlamlı bir ilişki tesipt edilmiştir. Bu çalışmanın sonucu bağlanma biçimlerinin kuşaklararası geçiş yaptığı göstermektedir.

Türköz (2007) okul öncesi 5-6 yaşı çocukların bağlanma örüntüsünün kişilerarası problem çözme ve açık bellek süreçlerine etkisini incelediği araştırmasında, kişilerarası stres içeren problem durumlarda güvenli bağlanan çocukların pozitif ve girişken bir yapıya bürünürken, güvensiz bağlanan çocukların ise çekingen ya da saldırgan yollara başvurdıkları sonucuna ulaşmıştır. Ayrıca güvenli bağlanan çocukların sözel bellek yeteneklerinin de daha güçlü olduğu görölmüştür.

Sardoğan ve ark. (2007) yürüttükleri çalışmada, ebeveyni boşanmış ve boşanmamış on iki yaşı çocuklarının ebeveynlerine bağlanma stilleri ile ebeveynleri arasındaki evlilik çatışmalarını algılayış biçimlerini incelemiştir. Araştırma sonucunda, ebeveynine güvensiz bağlanan çocukların anne-babaları arasındaki

çatışmaları diğer çocuklara göre daha olumsuz algıladıkları ve kendilerini daha suçlu hissettiklerini bulmuşlardır. Araştırmada ayrıca; anne-babaları boşanmış ya da birlikte yaşamayan çocukların anne-babalarına bağlanma düzeylerinin, anne-babaları evli olan çocuklara göre daha düşük olduğu ve güvensiz bağlanma stili geliştirdikleri sonucuna ulaşılmıştır.

Cebeci (2009) birlikte ve tek ebeveyne sahip ailelerden gelen 7-12 yaş arasındaki çocukların bağlanma stilleri ile kaygı durumları arasındaki ilişkiyi incelediği çalışmada; ebeveyni boşanmış çocuklarının güvenli bağlanma durumları ile durumluk kaygı düzeyleri arasında negatif yönde bir ilişki olduğu ve ebeveyni boşanmış çocukların durumluluk ve sürekli kaygı puanlarının, birlikte olan ebeveyne sahip çocukların durumluluk ve kaygı puanlarından daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca erkek çocuklarının güvenli bağlanma puan ortalamasının kız çocuklarının güvenli bağlanma puan ortalamasından yüksek olduğu görülmüştür.

İlaslan (2009) yaptığı araştırmada cinsiyete, anne eğitim durumuna, annenin çalışıp-çalışmama durumuna, çocuğa bakım verene (bakıcı ya da anne) ve annelerin bağlanma stillerine göre çocukların bağlanma davranışlarının farklılaşp farklılaşmadığı incelenmiştir. Çalışma grubunu 2- 5 yaş arasındaki toplam 57 çocuk ve bu çocukların anneleri oluşturmaktadır. Araştırmanın sonucunda çocukların bağlanma davranışlarının cinsiyete, çocuğun bakım verene ve annenin çalışıp-çalışmama durumuna göre farklılık göstermediği bulunmuştur. Bunun yanı sıra annelerin bağlanma stillerine (güvenli, saplantılı, kayıtsız, korkulu) göre çocukların rahatlık, uyumlu, güvenli, kaçınan (dirençli hariç) bağlanma davranışları puan ortalamaları arasında anlamlı bir farklılık olduğu bulunmuştur.

Yılmaz (2011) ebeveyni boşanmış ve boşanmamış fakat sürekli çatışma yaşayan 7-12 yaş çocuklarının benlik algısı ve kaygı düzeylerini çatışma yaşamayan ebeveynlerin çocuklarıyla karşılaştırdığı araştırmasında, çatışma halinde olan ebeveynlerin çocuklarının ebeveyni boşanmış çocuklara göre kaygı düzeylerinin daha yüksek ve benlik algılarının ise daha düşük olduğu görülmüştür. Ayrıca boşanmış ebeveynlerin çocuklarının, çatışmasız ve uyumlu ebeveynlerin çocuklarına göre benlik algılarının düşük ve kaygı düzeylerinin yüksek olduğu tespit edilmiştir.

Güner (2011) okul öncesi dönem çocukları ve ebeveynlerinin bağlanma güvenlikleri ile çocuk yetiştirme tutumları arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla 4-6 yaş arası 65 çocukla yaptığı çalışmada çocuklara “*Oyuncak Öykü Tamamlama Testi*”, ebeveynlerine ise “*Yakın İlişkilerde Yaşantılar Envanteri*” ve “*Ebeveyn Tutum Ölçeği*” uygulamıştır. Araştırmanın sonucunda, çocukların bağlanma güvenliği ile ebeveynlerin bağlanma güvenliği ve çocuk yetiştirme tutumları arasında anlamlı bir ilişkiye rastlanmamıştır. Öyküler ayrı olarak ele alındığında ise demokratik tutumu benimseyen ailelerin çocuklarının bağlanma güvenlikleri yüksek, izin verici ve aşırıcı tutum benimseyen ailelerin çocuklarının ise bağlanma güvenliklerinin düşük olduğu ortaya çıkmıştır. Ebeveynlerin bağlanma güvenlikleri ve çocuk yetiştirme tutumları arasındaki ilişki incelendiğinde; annelerin kaçınma puanları düştükçe demokratik tutumu benimseme oranının arttığı, babalarda ise kaygılı bağlanma puanı arttıkça koruyucu tutumu benimseme oranının arttığı görülmüştür.

Kaymak (2015) okul öncesi dönem çocuklarının bağlanma stillerinin sosyal davranışlara etkisini incelediği araştırmasında, çocukların %37'si güvensiz, %63'nün ise güvenli bağlanma davranışı gösterdiği ve çocukların bağlanma stilleri ile cinsiyet, anne-baba birliktelik durumu, anne-baba öğrenim düzeyi, doğum sıralaması, doğum şekli, çocuğa ilk iki yıl bakım veren arasında anlamlı bir ilişki olmadığını bulmuştur. Ayrıca bağlanma stilleri ile okul öncesi dönem sosyal davranışlar arasında anlamlı bir ilişki tespit edilmemiştir.

Görgü (2015) okula devam eden 5-6 yaş grubu çocukların bağlanma biçimleri ve sosyal davranışları ile annelerin bağlanma biçimi ve kişilik özellikleri arasındaki ilişkiyi incelemiştir. Araştırma sonucunda; çocukların bağlanma biçiminin cinsiyete, okula devam etme süresine göre farklılaştığı buna karşın; ilk bir yıl çocuklara kimin baktığı, anne yaşı, anne eğitim düzeyi, anne çalışma durumu ve annelerin bağlanma biçiminin çocukların bağlanma biçiminde bir fark yaratmadığı ortaya çıkmıştır. Annelerin kişilik özellikleri ile çocukların bağlanma biçimleri arasında ise anlamlı bir fark bulunmuştur. Yani güvenli bağlanan çocukların annelerinin dışadönük, rahat, gerçekçi, bağımsız ve daha az kontrollü oldukları görülmüştür.

İldız (2016) Okul öncesi dönem çocuklarının bağlanma durumlarının incelendiği çalışmada, çocukların %69.2'sinin güvensiz, %30.8'inin ise güvenli bağlanma geliştirdiğini göstermektedir. Ayrıca 60-77 aylık çocukların bağlanma biçimleri cinsiyet değişkenine göre kızların lehine değişirken, kardeş sayısı, ailenin

medeni durumu, ailelerinin sosyo- ekonomik düzeyleri, annelerinin ve babalarının öğrenim durumları, annelerinin doğum sonrası çalışma durumu, çocukların 0-1 yaş aralığındayken bakımlarını üstlenen kişi, eğitim kurumuna başlama yaşları, anneleriyle ve babalarıyla fiziksel temas dereceleri, anneleriyle ve babalarıyla ilişki biçimleri, korktuklarında ilk sığındıkları kişi, annelerinin ve babalarının sıkıntılı oldukları durumlarda ebeveyne yaklaşma sıklıkları değişkenlerine göre değişmediği görülmüştür.

Canatan (2018) evli ve boşanmış ebeveyne sahip olan 11-14 yaş arasındaki çocukların bağlanma stilleri ve sosyal fobi düzeyleri arasındaki ilişkiyi araştırmıştır. Araştırma sonucunda, çocukların çoğunluğunun güvenli bağlanma stiline sahip oldukları tespit edilmiştir. Bununla birlikte çocukların bağlanma stilleri ile cinsiyeti, yaşı ve ebeveynlerinin evli ya da boşanmış olma durumları arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür. Ayrıca çocukların bağlanma stillerinin tüm alt boyutları (güvenli, korkulu, saplantılı, kayıtsız) ile sosyal fobi düzeyleri arasında anlamlı bir ilişki olduğu ortaya çıkmıştır.

Taşiran-Tepe (2018) yapmış olduğu araştırmasında ruh sağlığı problemlerinin ve bağlanma stillerinin kuşaktan kuşağa aktarılıp aktarılmadığını ve bu açıdan çocukların ruhsal sağlıklarını etkileyen önemli unsurları sosyal hizmetler bakış açısıyla incelemeyi amaçlamıştır. Araştırmanın sonuçları karşılaştırmak için çalışma ve karşılaştırma grupları ile çalışılmıştır. Çalışma grubunu ruh sağlığı hizmetinden yararlanan anneler ve bu annelerin 9-14 yaşlarındaki çocukları oluştururken; karşılaştırma grubunu ise ruh sağlığı hizmeti almayan fakat benzer sosyo-demografik özelliklere sahip anneler ve bu annelerin 9-14 yaşlarındaki çocukları oluşturmaktadır. Araştırma sonucunda çalışma grubundaki annelerin ve çocuklarının kaygılı ve kaçınma bağlanma boyutlarından aldıkları puanlar, karşılaştırma grubuna göre anlamlı derecede daha yüksek olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca çalışma ve karşılaştırma gruplarındaki anne ve çocukların bağlanma stilleri arasında anlamlı bir ilişki olmadığı tespit edilmiştir. Sonuçlar; ruh sağlığı ile bağlanma stillerinin ilişkili olduğunu ve ruh sağlığı problemlerinin farklı etkenler sebebiyle kuşaktan kuşağa aktarıldığını ortaya koymuştur.

Öztürk 2019 yılında 15-18 yaş aralığında boşanmış ve boşanmamış ebeveyni olan çocukların okula bağlanma, şiddete yönelik tutum ve başa çıkma becerilerini incelemiştir. Araştırma sonucunda boşanmamış ebeveyni olan

çocukların okula bağlanma, öğretmene bağlanma ve arkadaşla bağlanma puanlarının boşanmış ebeveyni olan çocuklara göre yüksek olduğu görülmüştür. Ayrıca ebeveyni boşanmış çocukların şiddet eğilim puanları, ebeveyni boşanmamış çocuklarına göre daha yüksek iken başa çıkma becerileri puanları ise düşük olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

Ülkemizde bağlanma ile ilgili araştırmalar genel olarak incelendiğinde, okul öncesi dönem çocuklarının ve ebeveynlerinin kendi ebeveynleriyle olan bağlanmasını ve boşanmanın okul öncesi dönem çocuklarının bağlanma stilleri üzerindeki etkisini inceleyen araştırmaların daha az ve sınırlı olduğu görülmektedir. Bu sebeple yapılan bu çalışmanın bu alanda literatüre katkı sağlayacağı düşünülmüştür.

Yurtdışında Yapılmış Çalışmalar

Bağlanma ve boşanmanın bireyler üzerindeki etkilerini farklı değişkenler ile inceleyen birçok yabancı araştırmaya rastlanmaktadır. Bu araştırmalardan elde edilen bulgulara yönelik bazı sonuçlar aşağıda belirtilmiştir.

Amato ve Keith (1991) boşanmış ve boşanmamış ailelerden gelen çocukların iyi oluşlarını karşılaştırmak amacıyla 92 çalışmayı inceledikleri meta-analiz araştırması sonucunda, boşanmış ailelerden gelen çocukların iyi oluşlarına olumsuz etki eden çalışmaların, boşanmamış aileden gelen çocukların iyi oluş hallerine göre daha fazla olduğu ortaya çıkmıştır. Bununla birlikte boşanmış ailelerden gelen çocukların refah düzeylerinin, boşanmamış ailelerden gelen çocuklara göre daha düşük olduğu görülmüştür.

Van Ijzendoorn, Sagi ve Lambermon (1992) yürüttükleri çalışmada, Hollanda ve İsrail 'deki anne, baba ve bakıcı ile çocuk arasındaki bağlanma ilişkisini incelemişlerdir. Çalışma grubunu İsrail'den 111 anne-baba ve 58 bakıcı, Hollanda'dan ise 150 anne-baba ve 75 bakıcı ile çocuklar oluşturmaktadır. Araştırma sonucunda bağlanma ağının genişlemesiyle çocukların anaokulu yaşına geldiklerinde daha bağımsız, empati becerileri gelişmiş ve amacına uygun kontrollü davranışlar sergilemeye yatkın bireyler oldukları görülmüştür. Bunun yanı sıra bu araştırmada baba ve öğretmen bağlanması da ayrı olarak incelenmiş ve sonucunda babaya ve öğretmene bağlanmanın da çocuğun sosyal ve duygusal gelişimine olumlu bir katkısının olduğu ortaya çıkmıştır.

Crandel, Fitzgerald ve Whipple (1997) yürüttükleri çalışmada, annelerin kendi ebeveynleriyle olan bağlanma biçimleri ile çocuklarıyla iletişimindeki sıcaklık ve kontrol boyutlarını incelemişlerdir. Araştırma sonunda, güvensiz bağlanan annelerin çocuklarıyla iletişim kurarken daha stresli olduğu ve güvenli bağlanan annelere göre daha az paylaşımda bulundukları tespit edilmiştir. Ayrıca güvensiz bağlanan annelerin çocuklarının oyun sırasında organize olmakta problem yaşadıkları ve annelerinin yönergelerini uygulamada zorlandıkları görülmüştür.

Gloger-Tippelt, Gomille, Köniğ ve Vetter (2002) bebeklikte oluşan anne-bebek bağlanmasının aktarımını ve sürekliliğini incelemek amacıyla yaptıkları boylamsal araştırmada, çocukların bir yaşındaki güvenli ya da güvensiz bağlanma davranışının altı yaşında da aynı kaldığı ve devam ettiği ortaya çıkmıştır. Ayrıca annelerin ve çocukların bağlanma temsillerinin yüksek oranda benzer ve uyumlu olduğu görülmüştür.

Karavasilis, Doyle ve Markiewicz (2003) yürüttükleri çalışmada, orta çocukluk ve ergenlikteki ebeveyn stili ile anneye bağlanma kalitesi arasındaki ilişkiyi incelemişlerdir. Araştırma sonucunda, ebeveynlik tutumlarının her üç boyutu (sıcak/ilgili, bireysel özerklik verme ve davranış/kontrol) ile güvenli bağlanma arasında anlamlı ve pozitif bir ilişki olduğu bulunmuştur. Ayrıca ihmalkâr ebeveynlik tutumları ise her üç boyutta da düşük puan almıştır ve güvensiz-kayıtsız bağlanmayla negatif bir ilişki içinde olduğu görülmüştür.

Obegi, Shaver ve Morison (2004) yürüttükleri çalışmada, genç yetişkin kadınların ve annelerinin bağlanma stillerinin kuşaklar arası aktarımını erişkin romantik ilişkileri bağlamında incelemişlerdir. Araştırmanın sonucunda, “*annelerin bağlanma stilleri (babanın değil) ile kızlarının bağlanma stilleri birbirleriyle ilişkilidir*” hipotezini desteklemektedir. Bununla birlikte annelerin kaçınmalı bağlanma stili, kızlarının kaçınmalı bağlanma stilini yordamaktadır. Ayrıca araştırmada kaçınmalı bağlanma oranı yüksek olan annelerin boşanma, ayrılma veya evlenme olasılıklarının daha yüksek olduğunu görülmüştür.

Nair ve Murray (2005) yapmış oldukları çalışmada ebeveyni birlikte ve ayrı olan 3-6 yaş çocuklarının bağlanma stillerini incelemişlerdir. Bu çalışmada, ebeveyni ayrılmış çocukların güvenli bağlanma seviyelerinin, ebeveyni birlikte olan çocuklara göre daha düşük olduğunu bulmuşlardır. Bununla birlikte çalışmanın

bağımsız değişkenleri olan çocukların cinsiyetleri, annelerinin eğitim durumları, gelir düzeyi ve yaşları ile bağlanma değişkeni arasında anlamlı bir fark olmadığı görülmüştür. Annelerin boşanmış ya da evli olmalarının direkt bağlanma üzerinde bir etkisinin olmadığı, boşanmış ya da evli olmanın ebeveynlik stilleri üzerinde etkili olduğu ve ebeveynlik stillerinin bağlanmayı direkt olarak etkilediği ortaya çıkmıştır. Yani boşanmamış ailelerin, boşanmış ailelere göre ebeveynlik tarzlarının daha pozitif ve güvenilir olduğunu ve bu yüzden boşanmamış ailelerin çocuklarının ebeveynlerine daha fazla güvenli bağlandıkları görülmüştür.

Heine ve Düsseldorf (2007) yaptıkları çalışmada ebeveyni tek ve birlikte olan altı yaşındaki çocukların bağlanma stillerini incelemişlerdir. Araştırma sonucunda, tek ebeveyne sahip çocukların güvenli bağlanma puanlarının ebeveyni birlikte olan çocuklara göre daha az olurken, güvensiz bağlanma puanlarının daha fazla olduğu görülmüştür. Ayrıca tek ebeveyne sahip çocuklarda cinsiyetin bağlanma stilini etkilemediği tespit edilmiştir. Araştırmacılar bulgulara dayanarak güvensiz bağlanan tek ebeveynli çocukların ileriki hayatlarındaki risk faktörlerinin arttığı ve aynı zamanda bu durumunun çocukların akademik başarılarını da olumsuz etkileyebileceğini belirtmişlerdir.

Brook, Lee, Finch ve Brown (2012) yaptıkları boylamsal çalışmada, üç kuşak üzerinde çocuk davranışı ve ebeveyn-çocuk arasındaki karşılıklı bağlanma ilişkisi incelenmiştir. Araştırma sonucunda, çocukta dışsallaştırma davranışlarının her iki kuşakta da ebeveyn-çocuk bağlanma ilişkisiyle negatif yönde ilişkili olduğu ortaya çıkmıştır. Ayrıca zaman içinde katılımcının dışsallaştırma davranışlarının çocuğunda da ortaya çıktığı ve katılımcının ebeveyniyle olan bağlanma ilişkisinin kendi çocuğuyla olan bağlanma ilişkisinde de devamlılık gösterdiği görülmüştür. Son olarak, katılımcının ebeveynleri ile karşılıklı bağlanma ilişkisi, katılımcının yetişkinlikte dışsallaştırma davranışı ile arasında negatif bir ilişki olduğu bulunmuştur.

Lecompte, Moss, Cyr ve Pascuzzo (2014) yürüttükleri çalışmada, okul öncesi bağlanma stillerinin ergenlik öncesi aksiyete, depresyon gelişimi ve benlik saygısı üzerindeki rolünü belirlemek amacıyla boylamsal bir araştırma yapmışlardır. Araştırmanın sonucunda okul öncesi dönemde güvensiz bağlanan ergenlerin, güvenli bağlanan ergenlere göre kaygı ve depresyon puanlarının daha yüksek, benlik saygısının ise daha düşük olduğu ortaya çıkmıştır. Araştırmanın bu sonuçları;

çocukluk dönemindeki erken bağlanmanın ve benlik saygısının özellikle çocuk koruma programlarında temel konu olarak ele alınması gerektiğini göstermektedir.

Alanyazında bağlanma ile ilgili araştırmalar genel olarak incelendiğinde, bireyin güvenli ya da güvensiz bağlanma biçiminin bireyin sosyal ve duygusal açıdan sağlıklı gelişimini etkilediği ve erken yıllarda oluşan bağlanma biçiminin nesilden nesile aktarıldığı görülmektedir. Ayrıca bağlanmayı etkileyen değişkenlerden biri olan boşanmanın da özellikle çocukların güvenli ya da güvensiz bağlanma biçimini yordadığı görülmektedir.

Bölüm 3

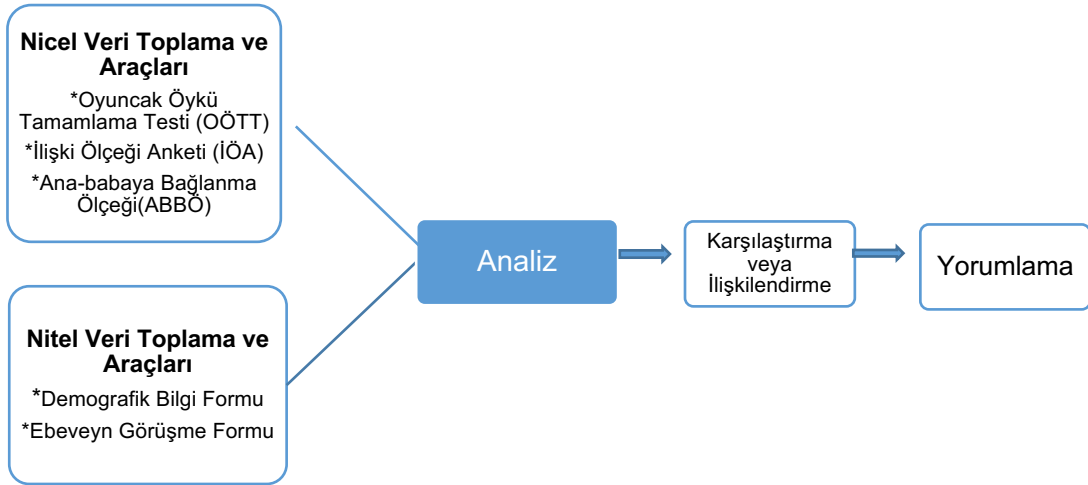
Yöntem

Araştırmanın bu bölümünde araştırmanın modeli, araştırmanın evren ve örnekleme, veri toplama süreci, veri toplama araçları ve verilerin analiziyle ilgili bilgiler yer almaktadır.

Araştırma Modeli

Ebeveyni tek ve evli olan 3-6 yaş çocuklarının bağlanma stilleri ile bu çocukların ebeveynlerinin kendi ebeveynlerine bağlanma stilleri arasındaki ilişkiyi incelemeyi amaçlayan bu çalışmada, nitel ve nicel araştırma yöntemlerinin birlikte kullanıldığı yakınsayan paralel karma yöntem deseni kullanılmıştır. Bu yöntemde araştırmacı nitel ve nicel verileri birlikte paralel şekilde toplar ve ayrı ayrı analiz eder. Sonrasında araştırmacı, bulguların birbirini doğrulayıp doğrulamadığını görmek için bulguları karşılaştırır ve sonrasında elde edilen bulguları yorumlar. Karma yöntem araştırmaları hem nitel hem de nicel verilerin güçlü yanlarını geliştirerek bir arada kullanır (Creswell, 2017).

Bu araştırmanın nicel boyutunda ebeveyni tek ve evli olan 3-6 yaş çocuklarının ve bu çocukların ebeveynlerinin kendi ebeveynleriyle bağlanmaları arasındaki ilişki, ilişkisel tarama araştırmalardan korelasyon türüyle yapılmıştır. Korelasyon araştırması, iki ya da daha fazla değişken arasındaki ilişkinin herhangi bir şekilde bu değişkenlere müdahale edilmeden incelenmesidir (Büyüköztürk, Kılıç Çakmak, Akgün, Karadeniz ve Demirel, 2016). Araştırmanın nicel boyutunu derinleştirmek ve sürece dair daha detaylı bilgi almak amacıyla nitel araştırma yöntemi de kullanılmıştır. Bu nedenle ebeveynlerin çocuklarına karşı hissettikleri duyguları ve çocuk sahibi olmaya ilişkin düşüncelerini belirlemek amacıyla yarı yapılandırılmış ebeveyn görüşme formuyla veriler toplanmıştır. Nitel verilerin analizinde içerik analiz yöntemi kullanılmıştır. İçerik analizinde veriler; verilerin kodlanması, kategorilerin bulunması, kodların organize edilmesi, bulguların tanımlanması ve yorumlanması aşamalarını kapsamaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2011). Araştırmadan elde edilen nitel ve nicel veriler karşılaştırılıp, daha sonra birleştirilerek yorumlanmıştır (Creswell, 2017). Araştırmaya ait desen aşağıdaki şekilde verilmiştir.

Şekil 2. Yakınsayan paralel karma yöntem deseni (Creswell, 2012)

Araştırmanın Çalışma Grubu

Araştırmanın çalışma grubu amaçsal örnekleme yöntemiyle seçilmiş, Milli Eğitim Bakanlığı'na bağlı resmi okul öncesi kurumlarında eğitim gören 40 ebeveyni evli olan çocuk ve bu çocukların anne-babaları ile 40 ebeveyni tek olan çocuk ve bu çocukların anneleri oluşturmaktadır. Amaçsal örnekleme yöntemi, çalışmanın amacına bağlı olarak bilgi açısından zengin olan durumların belirlenerek ayrıntılı bir şekilde araştırma yapılmasına imkan sağlamaktadır. Bu yöntem, belli ölçütleri karşılayan veya belli özelliklere sahip olan bir veya daha fazla özel durumlarda çalışılmak istenildiğinde kullanılmaktadır (Büyüköztürk ve ark.,2016). Araştırmanın çalışma grubunda yer alan çocuklara ait demografik bilgiler tablo 3'de verilmiştir.

Tablo 2

Çocuklara Ait Demografik Bilgiler

Değişken	Kategori	Evli				Tek			
		Güvenli		Güvensiz		Güvenli		Güvensiz	
		N	%	N	%	N	%	N	%
Cinsiyet	Kız	8	10.00	8	10.00	18	22.50	7	8.75
	Erkek	11	13.75	13	16.25	10	12.50	5	6.25
Yaş	3 yaş	-	-	1	1.25	1	1.25	-	-
	4 yaş	5	6,25	14	17.5	8	10	4	5
	5 yaş	9	11,25	6	7.5	10	12.5	5	6.25
	6 yaş	5	6,25	-	-	9	11.25	3	3.75
Çocuğa bakan	Anne	11	13,75	11	13.75	13	16.25	3	3.75
	Anneanne	4	5	5	6.25	11	13.75	6	7.5
	Babanne	3	3,75	3	3.75	2	2.5	-	-
	Bakıcı	-	-	-	-	1	1.25	1	1.25
	Teyze	1	1,25	2	2.5	1	1.25	2	2.5

Tablo 2 incelendiğinde, ebeveyni evli olan ve güvenli bağlanan kız çocuğu sayısı %10 (n=8), güvensiz bağlanan kız çocuğu sayısı ise %10 (n=8)'dur. Ebeveyni evli olan ve güvenli bağlanan erkek çocuğu sayısı %13,75 (n=11), güvensiz bağlanan erkek çocuk sayısı ise %16,25 (n=13) 'tir.

Ebeveyni tek olan ve güvenli bağlanan kız çocuğu sayısı %22,50 (n=18), güvensiz bağlanan kız çocuğu sayısı ise %8,75 (n=7)'tir. Ebeveyni tek olan ve güvenli bağlanan erkek çocuk sayısı %12,50 (n=10), güvensiz bağlanan erkek çocuk sayısı ise %6,25 (n=5)'tir.

Ebeveyni evli olan ve güvenli bağlanan çocukların %6,25'i (n=5) dört, %11,25'i (n=9) beş ve %6, 25'i (n=5) ise altı yaşındadır. Ebeveyni evli olan ve güvensiz bağlanan çocukların %1,25'i (n=1) üç, %17,5'i (n=14) dört, %7,5 'i (n=6) ise beş yaşındadır.

Ebeveyni tek olan ve güvenli bağlanan çocukların %1,25'i (n=1) üç, %10'u (n=8) dört, %12,5'i (n=10) ve %11,25'i (n=9) ise altı yaşındadır. Ebeveyni tek olan ve güvensiz bağlanan çocukların %5'i (n=4) dört, %6,25'i (n=5) beş, %3,75'i (n=3) ise altı yaşındadır.

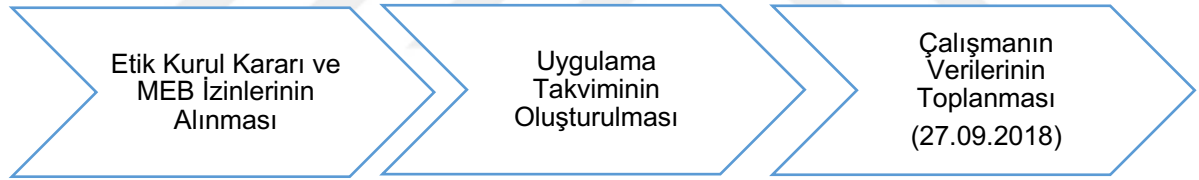
Tablo 2 incelendiğinde, ebeveyni evli olan ve güvenli bağlanan çocukların %13,75'ine (n=11) anne, %5'ine (n=4) anneanne, %3,75'ine (n=3) babaanne ve

%1,25'ine (n=1) ise teyze bakmıştır. Ebeveyni evli olan ve güvensiz bağlanan çocukların %13,75'ine (n=11) anne, %6,25'ine (n=5) annearne, %3,75'ine (n=3) babaanne ve %2,5'ine (n=2) ise teyze bakmıştır.

Ebeveyni tek olan ve güvenli bağlanan çocukların %16,25'ine (n=13) anne, %13,75'ine (n=11) annearne, %2,5'ine (n=2) babaanne, %1,25 (n=1) bakıcı ve %1,25'ine (n=1) ise teyze bakmıştır. Ebeveyni tek olan ve güvensiz bağlanan çocukların %3,75'ine (n=3) anne, %7,5'ine (n=6) annearne, %1,25 (n=1) bakıcı ve %2,5'ine (n=2) ise teyze bakmıştır.

Veri Toplama Süreci

Araştırmanın veri toplama işlemine başlamadan önce Hacettepe Üniversitesi Etik Komisyon'undan EK-G ve MEB 'e bağlı anaokullarından veri toplayabilmek için Ankara İl Milli Eğitim Müdürlüğü'nden EK-H araştırma için gerekli izinler alınmıştır. Gerekli izinlerin ardından araştırmanın çalışması için veri toplama süreci 27 Eylül 2018–10 Mayıs 2019 tarihler arasında gerçekleştirilmiştir.

Şekil 3 Veri toplama prosedürü ve zaman çizelgesi.

Araştırmanın gerçekleştirilebilmesi için öncelikle anaokullarının yöneticileriyle telefonda görüşülmüş, araştırma hakkında bilgi verilmiş ve gönüllü katılım esasına dayalı olarak araştırmaya katılmak isteyen anaokulları belirlenmiştir. Yapılan telefon görüşmelerinde çalışmaya katılmak isteyen anaokulu yöneticileriyle çalışmaya katılacak ebeveynler için görüşme zamanı belirlenmiştir. Araştırmaya katılan anaokullarında ebeveynlerle birlikte görüşmeler yapılarak ebeveynlere araştırma hakkında bilgi verilmiştir. Yapılan görüşme sonrasında araştırmaya katılmaya gönüllü olan ebeveynler ve çocuklar belirlenerek uygulama için uygun zaman dilimleri anaokulu yöneticileriyle birlikte belirlenmiştir.

Ebeveyni tek ve evli olan 3-6 yaş çocuklarının bağlanma stilleriyle bu çocukların ebeveynlerinin kendi ebeveynlerine bağlanma stillerinin incelenmesinin amaçlandığı bu çalışmada, araştırmacı öncelikli olarak çocukların bağlanma stillerini belirlemek amacıyla uygulayacak “*Oyuncak Öykü Tamamlama Testi*” ne (Uluç, 2005) yönelik bir eğitim almıştır. Daha sonrasında anaokullarında uygulama yapılacak ortamlar (sınıf, salon, vb.) çocuklar için uygun hale getirilmiştir. Uygulamanın ortalama süresi her bir çocuk için yaklaşık 15-20 dakikadır. Uygulama sırasında araştırmacı, her bir çocuğa uyguladığı Oyuncak Öykü Tamamlama Testi’ni kamera ile kayıt altına almıştır. Uygulama sonrasında ebeveynlerle ebeveynlerin bağlanma stillerini belirlemek amacıyla İlişki Ölçeği Anketi (Sümer ve Güngör, 1999) ile Ana-babaya Bağlanma Ölçeği (Kapçı ve Küçüker, 2006) doldurtulmak üzere paylaşılmıştır. Ebeveynler iki gün içerisinde ölçekleri doldurarak anaokulu öğretmenlerine teslim etmişlerdir. Görüşmeye gönüllü olarak katılan ebeveynlerle iletişime geçilerek görüşmenin yapılacağı uygun yer ve zaman belirlenmiştir. Görüşmeler, ebeveynlerle araştırmacı tarafından hazırlanan yarı yapılandırılmış ebeveyn görüşme formuyla yapılmıştır ve araştırmanın nitel veri toplama kısmı da gerçekleştirilmiştir.

Veri Toplama Araçları

Araştırmada yakınsayan paralel karma yöntem deseni kullanıldığı için verilerin toplanmasında hem nicel hem de nitel ölçme araçları kullanılmıştır.

Nicel verileri toplama araçları. Araştırmaya ilişkin nicel verilerin toplanmasında 3 ayrı veri toplama aracı kullanılmıştır. Bunlar; çocukların bağlanma stillerini belirlemek için Oyuncak Öykü Tamamlama Testi (Uluç, 2005) ile ebeveynlerin bağlanma stillerini ölçmek için İlişki Ölçeği Anketi (Sümer ve Güngör, 2005) ve Ana-Baba Ölçeği (Kapçı ve Küçüker, 2006)’dir.

Oyuncak öykü tamamlama testi (OÖTT). Oyuncak Öykü Tamamlama Testi (OÖTT) Cassidy’nin (1988) “*Oyuncak Ailesi*” testi temel alınarak Granot ve Mayseless (2001) tarafından okul öncesi çocukların Güvenli Yer Senaryolarını değerlendirmek amacıyla geliştirilmiştir (Uluç ve Öktem, 2009; Uluç, 2005). Bretherton, Ridgeway ve Cassidy (1990) tarafından geliştirilen bu test, çocukların anlattığı öykü aktarımıyla çocukların bağlanma stillerini belirlemek amacıyla kullanılmaktadır (Akgün ve Mellier, 2014).

Oyuncak Öykü Tamamlama Testi çocuk tarafından tamamlanması beklenen beş kısa öyküden oluşmaktadır. Testin uygulamasında, katılımcı tarafından başlatılan kısa öykülerin çocuk tarafından (çocuk, kardeş, anne, baba ve büyükanneden) oluşan oyuncak aileyi kullanarak, bu beş yarım öyküyü tamamlaması istenmektedir (Uluç ve Öktem, 2009). Uygulama, çocuğun alışma sürecinden kaynaklanan farklılıkları önlemek amacıyla bir ısınma öyküsüyle başlamaktadır. Bu öykü değerlendirmeye alınmaz. Bağlanmayla ilişkili diğer beş öyküde, öykü içeriğinin yarattığı kaygı aracılığıyla çocuğun bağlanma stillerinin belirlenmesi amaçlanmaktadır. Öykü temalarının sıralaması aşağıdaki gibidir:

1. çocuk kahvaltıda meyve suyunu döker;
2. parkta gezi sırasında kayadan düşerek incinir;
3. uyumak için yatağına gittiği sırada korkar;
4. anne- baba bir süreliğine çocuğu bakıcıya (anneanne/babanne) bırakarak evden ayrılır;
5. çocuk ve anne-baba yeniden bir araya gelir (Akgün ve Mellier, 2014; Uluç ve Öktem, 2009). Bu öyküleri çocuk tamamlarken aynı zamanda kendisine verilen oyuncaklar aracılığıyla öyküleri canlandırması beklenmektedir. Erkek çocuklar için erkek çocuk karakteri (Ali) ve kız çocuklar için, kız çocuk karakteri (Ayşe) isimleri kullanılmıştır (Akgün ve Meiller, 2014).

Kodlama sırasında dört ölçüt göz önünde bulundurulmaktadır: (1) duyguların açık bir şekilde ifade edilmesi, (2) ebeveyn- çocuk ilişkisinin doğası (örn: ebeveynin duyarlılık ve tepkisellik düzeyi), (3) öyküdeki çatışmanın olumlu olarak çözümlenmesi ve (4) çocuğun aktarımlarının öykünün temasıyla tutarlılık içermesi. Genel sınıflama güvensiz öykü sayısı temel alınarak yapılmaktadır. Üç ve daha fazla güvensiz öykü içeren protokoller güvensiz olarak sınıflanmaktadır (Uluç ve Öktem, 2009). Ölçek Uluç (2005) tarafından Türkçe 'ye uyarlanmıştır. Ölçeğin Türkçe 'ye uyarlanan formunda öyküler arası güvenilirliğin .81 ile 1.0 arasında değiştiği ve genel bağlanma sınıflaması için yargıcılar arası güvenilirliğin .83 belirtilmiştir (Uluç, 2005).

İlişki ölçekleri anketi (İÖA). İlişki Ölçekleri Anketi, Griffin ve Bartholomew (1994) tarafından geliştirilmiş ve Sümer ve Güngör (1999) tarafından Türkçe 'ye uyarlanmıştır. Dörtlü Bağlanma Modeli (güvenli, kayıtsız, korkulu ve saplantı)

çerçevesinde oluşturulan ölçek, 17 maddesi bağlanma stillerini ölçen toplam 30 maddeden oluşmaktadır. Güvenli ve kayıtsız bağlanma stilleri beşer maddeyle ölçülürken, saplantılı ve korkulu bağlanma stilleri dörder madde ile ölçülmektedir. İlişki Ölçekleri Anketi'nde katılımcılar kendilerini ve yakın ilişkilerini tanımlayan soruları 7'li likert tipi ölçeğini kullanarak cevaplamaktadırlar: (1=beni hiç tanımlamıyor; 7=tamamıyla beni tanımlıyor). Testin yapı geçerliliği çalışmasında İlişki Ölçeği Anketi'nin güvenli, kayıtsız, korkulu ve saplantılı olmak üzere dört faktör yapısında olduğu belirlenmiştir. Ayrıca ölçeğin test tekrar test yöntemiyle tüm boyutlarda güvenilirlik katsayılarının .49 ile .61 arasında olduğu bulunmuştur (Sümer ve Güngör, 1999).

Ana-babaya bağlanma ölçeği (ABBÖ). Ana-babaya Bağlanma Ölçeği Parker, Tupling ve Brown (1979) tarafından geliştirilmiştir. Ölçek Bowlby 'nin bağlanma kuramını temel alarak bireyin anne ve babasıyla olan ilişkisini algılayış şeklini geriye dönük olarak değerlendirmektedir. Anne ve babaya bağlanmayı ölçmek üzere ilgi ve kontrol/ aşırı koruma boyutlarını kapsamaktadır. Geriye dönük algılanan anne ve baba davranışı bu iki boyuta göre ayrı ayrı puanlanmaktadır. 25 maddeden oluşan ölçeğin ilgi boyunda toplam 12 madde bulunurken, kontrol/ aşırı koruma boyutunda ise toplam 13 madde bulunmaktadır.

Ölçeğin Türkçe uyarlanması ve psikometrik özellikleri açısından değerlendirilmesi ise Kapçı ve Küçüker (2006) tarafından yapılmıştır. Yapılan geçerlik çalışmasında, özgün ölçekte kontrol/aşırı koruma boyutunda yer alan maddelerden yalnızca kontrol ile ilgili olanların (2, 11, 30, 92, 83, 89) ilgi boyutuna yüklendiği görülmüştür. Anne ve babanın çocuğuna yönelik davranışsal kontrolünü de içeren ilgi boyutu, ilgi/kontrol olarak adlandırılmıştır. Anne ve babanın çocuğuna yönelik aşırı koruma davranışlarını içeren maddelerden (8, 9, 10, 13, 19 ,20 ,23) olduğu tespit edilen ikinci boyut ise aşırı koruma olarak adlandırılmıştır. Özgün ölçekte 9.madde, aşırı koruma/kontrol boyutuna yüklenirken, geçerlik çalışmasında aşırı koruma boyutuna yüklendiği görülmüştür.

Ölçek 4'lü likert-tipi derecelendirme ile (tamamen böyleydi=4, kısmen böyleydi=3, pek böyle değildi=2, hiç böyle değildi=1) şeklinde puanlanmaktadır. Katılımcıdan yaşamının geriye dönük ilk 16 yılını düşünerek her bir soruyu anne ve babası için ayrı ayrı değerlendirme yapması istenmektedir. Ölçek, anne ve baba için ayrı ayrı doldurulmaktadır. Puanlamada, tamamen böyleydi=3, kısmen böyleydi=2,

pek böyle değildi=1, hiç böyle değildi=0 şeklinde kodlanırken, 2.,4.,8.,9.,10.,13., 14., 16., 18., 19., 20., 23. ve 24. maddeler tersine döndürülerek (0-3) puanlanmaktadır. İlgili /kontrol ölçeğinin puanlanmasında, 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 11, 12, 14, 15, 16, 17, 18, 21, 22, 24 ve 25. maddeler, aşırı koruma ölçeğinin puanlanmasında ise 8, 9, 10, 13, 19, 20 ve 23. maddeler kullanılmaktadır.

İlgili/kontrol alt ölçeği için puan aralığı (0-59), aşırı koruma alt ölçeği için ise puan aralığı (0-21) olarak belirlenmiştir. Özgün ölçek iki boyutlu bir yapıya sahip olup, ilgi boyutunda puan artışı, kontrol/ aşırı koruma boyutunda da puan azalması istenen bağlanma biçimini göstermektedir. Ölçek Türk kültürüne uyarlanırken, benzer yapının elde edilip edilmeyeceği bilinmediği için tüm maddeler anlam açısından aynı yönde puanlanmıştır. Yani toplam ölçekte ve alt ölçeklerde puan artışı olumlu bağlanmayı ifade etmektedir. Sonuçta, bu çalışmada da Türk kültürüne uyarlama çalışmasının ilkelerine uygun bir puanlama ve değerlendirme yöntemi uygulanmıştır. Böylece bu çalışmada yüksek puanlar olumlu bağlanma yönünde değerlendirilmektedir (Kapıcı ve Küçükler, 2006).

Nitel veri toplama araçları.

Demografik bilgi formu. Araştırmanın amacına uygun alan yazın taraması yapılarak araştırmacı tarafından geliştirilen bu formda, araştırmaya katılan çocuklar ve bu çocukların anne-babaları hakkında bilgi edinilmek için oluşturulmuştur. Demografik özelliklerin belirlenmesi amacıyla; çocuğun yaşı, cinsiyeti, çocuğa ilk 2 yıl bakarı ve anne-babasının yaşı, eğitim durumu, çalışma durumu, medeni hali, evlilik süresi, çocuk sayısı ve boşanma süresi hakkında bilgi sağlayacak sorulara yer verilmiştir. Bu form ile araştırmada faydalı olabilecek demografik bilgilerin toplanması amaçlanmıştır.

Ebeveyn görüşme formu. Evli olan anne-babaların ve tek olan annelerin çocuk sahibi olmaya ilişkin duyguları ve buna dair bilgileri yarı yapılandırılmış görüşme sorularıyla toplanmıştır. Ebeveyn görüşme soruları alan yazın taraması ve ihtiyaç analizi doğrultusunda araştırmacı tarafından belirlenmiştir. Belirlenen ebeveyn görüşme soruları için danışmanın ve iki tane okul öncesi uzmanının görüşleri alınmış ve son hale getirilmiştir. Formda yer alan soruların pilot uygulaması bir anne-babayla gerçekleştirilmiştir. Uygulama sonucunda soruların düzenlenmesine veya değiştirilmesine gerek olmadığı görülmüştür. Sonuçta yarı

yapılandırılmış ebeveyn görüşme formu, EK-B de verildiği gibi 10 sorudan oluşmaktadır.

Verilerin Analizi

Bu araştırmada hem nicel hem de nitel araştırma desenlerinin birlikte kullanıldığı yakınsayan paralel karma yöntemi kullanılmıştır (Creswell, 2012). Araştırmada elde edilen nicel verilerin nitel verilerle desteklenmesi amaçlandığından hem nicel hem de nitel analizler yapılmıştır. Gelecek bölümde nicel ve nitel veri analizi yöntemleri açıklanacaktır.

Nicel verilerin analizi. Araştırmada kullanılan “*Ana-babaya Bağlanma Ölçeği ve İlişki Ölçeği Anketi*”’nden elde edilen veriler SPSS 23.0 paket programı ile analiz edilmiştir. Çocukların bağlanma stillerini belirlemek amacıyla araştırmacı tarafından uygulanan “*Oyuncak Öykü Tamamlama Testi*” öyküleri güvenli ya da güvensiz olarak kodlanarak değerlendirilmiştir. Testte bulunan beş öyküden üç ve daha fazlası “*güvensiz*” olarak kodlanmış ise çocuklar “*güvensiz*”; beş öyküden üçten fazlası “*güvenli*” olarak kodlanmış ise çocuklar “*güvenli*” bağlanma stiline sahip olarak belirlenmiştir (Uluç ve Öktem, 2009). Test sırasında video kayda alınan ve çözümlenen 80 çocuğun verilerinin 10 tanesi, verilerin güvenilirliği açısından başka bir araştırmacı tarafından kodlanmış ve daha sonra kodlamalar karşılaştırılmıştır. Miles ve Huberman’ın (1994) güvenilirlik hesaplaması ile Güvenilirlik = $\frac{\text{Görüş birliği}}{(\text{Görüş birliği} + \text{Görüş ayrılığı})} \times 100$ formülü ile hesaplanmış ve sonucunda .85 güvenilirlik düzeyi yeterli olarak belirlenmiştir. Sonuç olarak çıkan güvenilirlik kat sayısının .70’den yüksek olması güvenilirliğin daha yüksek bir sonuç olduğunu göstermektedir. Araştırmada, evli olan anne- babaların ve tek olan annelerin bağlanma stillerini belirlemek amacıyla kullanılan İlişki Ölçeği Anketi’nden ve Ana-babaya Bağlanma Ölçeğinden aldıkları puanlara ilişkin betimsel istatistik analiz yapılmıştır.

Verilerin normal dağılım gösterip göstermediği betimsel istatistikler, hipotez testleri ve grafiksel yöntemlerle incelenmektedir (Tabachnick ve Fidell, 2013). Bu çalışmada verilerin normal dağılıma uygun olup olmadığını incelemek için betimsel istatistikler ve hipotez testi (Shapiro-Wilk) kullanılmıştır. Field (2013) Shapiro-wilk testinin Kolmogorov-Smirnow testi ile aynı işleve sahip olduğunu fakat daha güçlü bir test olduğunu belirttiğinden Shapiro-Wilk hipotez testi tercih edilmiştir. Evli olan

ebeveynlerin ve tek olan annelerin bağlanma stilleri ile kendi ebeveynlerine bağlanma stillerini belirlemeye yönelik betimsel istatistikler Tablo 2’de verilmiştir.

Tablo 3

Ana-Babaya Bağlanma Ölçeği, İlişki Ölçekleri Anketi ve Alt Ölçeklerden Elde Edilen Puanlara Ait Betimsel İstatistikler

		Ort	Medyan	Mod	SS	Min	Mak.	Çar.	Bas.	S-W*	p
Evli olan anne (N=40)	Annenin İlgisi	40.87	43.50	50	8.5	18.0	50	-0.974	0.369	0.892	.001
	Annenin Aşırı Koruması	10.87	10.5	6	4.86	1	19	-0.073	-0.945	0.962	.328
	Babanın İlgisi	36.15	37.5	45	9.97	18	51	-0.355	-1.084	0.934	.022
	Babanın Aşırı Koruması	12.52	14	14	4.4	3	21	-0.337	-0.392	0.970	.354
	Güvenli	22.9	23	23	3.94	16	32	0.494	-0.138	0.967	.285
	Korkulu	12.97	13	13	4.23	6	22	0.193	-0.596	0.977	.569
	Saplantılı	13.02	12.5	10	3.85	6	21	0.372	-0.767	0.952	.091
	Kayıtsız	19.57	19.5	15	5.28	9	32	0.135	-0.233	0.966	.272
Evli olan baba (N=40)	Annenin İlgisi	42.5	44	48	6.85	27	51	-0.867	-0.075	0.900	.002
	Annenin Aşırı Koruması	11.22	10	6	5.49	1	21	0.166	-0.910	0.958	.145
	Babanın İlgisi	32.2	29.5	29	9.31	17	51	0.296	-0.795	0.962	.196
	Babanın Aşırı Koruması	13.35	14	8	7.5	3	21	-0.269	-0.487	0.971	.375
	Güvenli	23.02	23	26	4.04	15	32	0.020	-0.287	0.980	.701
	Korkulu	13.22	13.27	17	4.64	4	22	-0.230	-0.941	0.974	.483
	Saplantılı	12.77	12.5	12	3.63	6	25	0.896	2.149	0.944	.047
	Kayıtsız	19.25	19	16	5.02	9	32	0.222	0.553	0.961	.186
Tek olan anne (N=40)	Annenin İlgisi	40.57	39.5	47	6.92	21	51	-0.573	0.511	0.928	.014
	Annenin Koruması	8.72	7.5	6	5.3	0	19	0.430	-0.731	0.943	.045
	Babanın İlgisi	33.47	34	29	9.22	9	51	-0.369	0.848	0.964	.220
	Babanın Aşırı Koruması	9.65	9	7	4.4	0	21	0.463	0.393	0.977	.568
	Güvenli	21.32	21.5	18	5.67	5	35	-0.205	0.978	0.981	.732
	Korkulu	15.92	15	13	5.32	4	28	0.350	0.128	0.983	.782
	Saplantılı	14.05	14	12	4.31	4	21	-0.288	-0.565	0.972	.415
	Kayıtsız	21.97	22	20	4.86	10	33	-0.026	0.404	0.977	.591
Boşanma Süresi	Çocuğun Güvenli Bağlanması	2.66	2.75	2	1.63	0	6	0.120	-0.674	0.961	.373
	Çocuğun Güvenli Bağlanmaması	3.04	2.75	1	1.70	1	6	0.699	-0.310	0.907	.197
Evlilik Süresi	Çocuğun Güvenli Bağlanması	10.21	10.00	8.00	4.28	6	25	2.511	8.228	0.742	.000
	Çocuğun Güvenli Bağlanmaması	8.88	8.00	5.00	3.21	4.5	14	0.135	-1.557	0.906	.045

*S-W= Sahpiro-Wilk testi

Tablo 3 incelendiğinde, çoğu alt testte verilerin çarpıklık ve basıklık katsayılarının $[-1,1]$ aralığında yer aldığı; ortalama, medyan ve mod değerlerinin birbirine yakın değerler aldığı ve Shapiro-Wilk hipotez testinin manidar olmadığı ($p>.05$) dikkate alındığında verilerin normal dağılım gösterdiği görülmektedir. Diğer alt testlerde (italik olarak verilmektedir) hem çarpıklık-basıklık katsayılarının $[-1,1]$ aralığının dışında olduğu hem de Shapiro-Wilk hipotez testinin manidar olduğu ($p<.05$) görüldüğünden verilerin normal dağılım göstermediği görülmektedir. Buna bağlı olarak normal dağılım gösteren alt testler arasındaki ilişki Pearson Momentler çarpımı korelasyon katsayısı ile normal dağılım göstermeyen verilerin arasındaki ilişki Spearman's-Rho korelasyon katsayısı ile incelenmiştir.

Ayrıca boşanma süresine göre veriler incelendiğinde çocuğun güvenli bağlanma ve bağlanmama kategorilerinde ortalama, medyan ve mod değerlerinin birbirine yakın olduğu, çarpıklık-basıklık katsayıları $[-1,1]$ aralığında yer aldığı ve hipotez testleri manidar olmadığından ($p>.05$) verilerin normal dağılım gösterdiği ve buna bağlı olarak t testi; evlilik sürelerine göre veriler incelendiğinde çocuğun güvenli bağlanma ve bağlanmama kategorilerinde verilerin açık olarak sağa çarpık (ortalama, medyan ve mod değerlerinin birbirinden uzak değerler aldığı, çarpıklık-basıklık katsayılarının $[-1,1]$ aralığının dışında yer aldığı ve hipotez testinin manidar ($p<.05$) olduğu görüldüğünden Mann-Whitney U testi kullanılmıştır.

Nitel verilerin analizi. Evli olan anne-babalar ve tek olan annelerle yapılan görüşmelerden elde edilen veriler içerik analizi kullanılarak çözümlenmiştir. İçerik analizinde amaç, birbirine benzeyen verilerden belirli temalar ve kodlar çıkararak çalışmanın yorumlanmasıdır (Yıldırım ve Şimşek, 2016). Bu araştırmada nitel verilerin analiz edilmesinde aşağıdaki yol takip edilmiştir:

1. Veri toplama süreci tamamlandıktan sonra her bir anneye ve babaya ait ses kaydı A1, A2, A3... ve B1, B2, B3...şeklinde isimler verilerek, bilgisayar ortamında kaydedilmiştir. Ardından anne-babaların görüşme sorularına verdikleri yanıtlar dinlenerek, dökümü yapılmıştır.
2. Transkript işlemi tamamlandıktan sonra araştırmacı ve bir uzman birbirinden bağımsız olarak verileri kodlamışlar ve temalara ayırmışlardır. Ayrıca araştırmacı tarafından ortaya konan temaların ve kodlamaların güvenilirlik analizini yapmak için Miles & Huberman (1994)'ın Güvenilirlik= $[\text{Görüş birliği} / (\text{Görüş birliği} + \text{Görüş ayrılığı})] \times 100$ formülü kullanılmıştır.

Bu formül kullanılarak yapılan güvenilirlik analizinde kodlar arasındaki tutarlılık (kod uyum oranı) 0.83 olarak bulunmuştur. Kodlar arası tutarlılık oranının 0.70 üzeri olması kodlamanın güvenilir olduğunu göstermektedir.

3. Araştırmacılar bir araya gelerek kodları ve temaları gözden geçirmişlerdir.
4. Son olarak kodlar ve temalar düzenlenerek son hali getirilip, başlıklara göre temalar üzerinde fikir birliğine varılmıştır.

Bölüm 4

Bulgular ve Yorumlar

Ebeveyni tek ve evli olan 3-6 yaş arası çocukların ve bu çocukların ebeveynlerinin kendi ebeveynlerine bağlanma stilleri arasındaki ilişkiyi incelemeyi amaçlayan bu bölümünde nitel ve nicel verilerin analizlerine, bulgularına ve yorumlara yer verilecektir.

Nicel Verilerden Elde Edilen Bulguların Analizi

Ebeveyni Tek ve Evli olan 3-6 Yaş Okul Öncesi Dönem Çocukların Bağlanma Stillerinin İncelenmesi. Çocukların bağlanma stillerini belirlemek için uygulanan Oyuncak Öykü Tamamlama Testi’den elde edilen bulgular tablo 4’de yer almaktadır.

Tablo 4

Çocukların Bağlanma Stillerini Belirlemeye İlişkin Oyuncak Öykü Tamamlama Testi Sonuçları

	Bağlanma Stilleri	f	%
Ebeveyni Evli Olan Çocuklar	Güvenli Bağlanma	19	48
	Güvensiz Bağlanma	21	53
	Toplam	40	
Ebeveyni Tek Olan Çocuklar	Güvenli Bağlanma	28	70
	Güvensiz Bağlanma	12	30
	Toplam	40	

Tablo 4’e bakıldığında çalışmaya katılan ebeveyni evli olan 40 çocuktan 19’nin (%48) güvenli bağlanma stiline ve 21’nin (%53) ise güvensiz bağlanma stiline sahip olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra çalışmaya katılan diğer ebeveyni tek olan 40 çocuktan 28’nin (%70) güvenli bağlanma stiline ve 12’sinin (%30) güvensiz bağlanma stiline sahip olduğu görülmektedir.

Tablo 4 incelendiğinde ebeveyni evli olan ve güvenli bağlanan çocukların sayısının (n=19), güvensiz bağlanma stiline sahip olan çocuk sayısından (n=21) daha az olduğu görülmektedir. Bunun yanı sıra ebeveyni tek olan ve güvenli bağlanma stiline sahip olan çocukların sayısının (n=28) ise güvensiz bağlanma

stiline sahip olan çocuklara (n=12) kıyasla sayıca fazla olduğu görülmektedir. Ayrıca çalışmaya katılan ebeveyni tek ve evli olan toplam 80 çocuğun 47'sinin (%59) güvenli bağlanma stili, 33 çocuğun (%41) ise güvensiz bağlanma stili geliştirdikleri görülmüştür.

Ebeveyni Evli Olan Çocukların Bağlanma Stillerinin Cinsiyet, Yaş ve Çocuğa Bakan Kişi Değişkenlerine Göre İncelenmesi. Ebeveyni evli olan çocukların bağlanma stillerinin “*cinsiyet, yaş ve çocuğa bakan kişi*” ye göre farklılık gösterip göstermediğini görmek için tablo 5’de yer alan Ki-Kare testi analizi yapılmıştır.

Tablo 5

Ebeveyni Evli Olan Çocukların Bağlanma Stillerinin Cinsiyet, Yaş ve Çocuğa Bakan Kişi Değişkenlerine Göre Ki -Kare Testi Sonuçları

		Çocuğun Bağlanması				χ^2	p
		Güvenli		Güvensiz			
		N	%	N	%		
Cinsiyet	Kız	8	42.1	8	38.1	0.067	.796
	Erkek	11	57.9	13	61.9		
Yaş	3-4	5	26.3	15	71.4	8.12	.004*
	5-6	14	73.7	6	28.6		
Çocuğa bakan kişi	Anne	10	52.6	10	47.6	0.100	.752
	Diğer	9	47.4	11	52.4		

* $p < .05$

Tablo 5 incelendiğinde ebeveyni evli olan çocukların bağlanma stilleri ile cinsiyetleri arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir (χ^2 (sd=1, n=40) = 0.067, $p > .05$). Öte yandan ebeveyni evli olan çocukların bağlanma stilleri ile yaşları arasında anlamlı bir farklılık olduğu görülmektedir (χ^2 (sd=1, n=40) = 8.12, $p < .05$). Başka bir ifadeyle, ebeveyni evli olan 5-6 yaş grubundaki çocukların güvenli bağlanma oranı (%73,7), 3-4 yaş grubundaki çocukların güvenli bağlanma oranından (%26,3) daha yüksek; 5-6 yaş grubundaki çocukların güvensiz bağlanma oranı (%28,6) ise 3-4 yaş grubundaki çocukların güvensiz bağlanma oranından (%71,4) daha düşüktür.

Ebeveyni evli olan çocukların bağlanma stillerinin çocuklara bakan kişiye (anne, annesane/babanesane, teyze/hala ve bakıcı) göre anlamlı bir farklılık göstermediği (χ^2 (sd=1, n=40) = 0.100, $p>.05$) görülmektedir.

Ebeveyni Tek Olan Çocukların Bağlanma Stillerinin Cinsiyet, Yaş ve Çocuğa Bakan Kişi Değişkenlerine Göre İncelenmesi. Ebeveyni tek olan çocukların bağlanma stillerinin “*cinsiyet, yaş ve çocuğa bakan kişi*” ye göre farklılık gösterip göstermediğini görmek için tablo 6’de yer alan Ki-Kare testi analizi yapılmıştır.

Tablo 6

Ebeveyni Tek Olan Çocukların Bağlanma Stillerinin Cinsiyet, Yaş ve Çocuğa Bakan Kişi Değişkenlerine Göre Ki -Kare Testi Sonuçları

		Çocuğun Bağlanması				χ^2	p
		Güvenli		Güvensiz			
		N	%	N	%		
Cinsiyet	Kız	18	64.3	7	58.3	0.127	.736
	Erkek	10	35.7	5	41.7		
Yaş	3-4	9	32.1	4	33.3	0.005	1.00
	5-6	19	67.9	8	66.7		
Çocuğa bakan kişi	Anne	13	46.4	3	25.00	1.607	.297
	Diğer	15	53.6	9	75.00		

* $p<0.05$

Tablo 6 incelendiğinde ebeveyni tek olan çocukların bağlanma stilleri ile cinsiyet arasında anlamlı bir farklılık olmadığı görülmektedir (χ^2 (sd=1, n=40) = 0.127, $p>.05$). Öte yandan ebeveyni tek çocukların bağlanma stilleri ile yaşları arasında anlamlı düzeyde farklılaşmanın olmadığı görülmektedir (χ^2 (sd=1, n=40) = 0.005, $p>.05$). Bu bulgu, ebeveyni evli olan çocukların yaşları ile bağlanma stilleri arasındaki ilişkiye göre farklılık göstermektedir.

Ebeveyni tek olan çocukların bağlanma stilleri ile çocuklara bakan kişiye (anne, annesane/babanesane, teyze/hala ve bakıcı) göre anlamlı bir farklılık göstermediği görülmektedir (χ^2 (sd=1, n=40) = 1.607, $p>.05$).

Evli Olan Annelerin Bağlanma Stili ile Kendi Ebeveynine Bağlanma Stilleri Arasındaki İlişkiye Dair Bulgular. Tablo 7’de evli olan annelerin bağlanma stilleri ile kendi ebeveynlerine bağlanma stilleri arasındaki ilişkinin anlamlı olup olmadığı Spearman’s Rho Korelasyon Testi ile analiz edilmiştir.

Tablo 7

Evli Olan Annelerin Bağlanma Stili ile Kendi Ebeveynine Bağlanma Stilleri Arasındaki İlişkiye Yönelik Spearman’s- Rho Korelasyon Sonuçları

		Ebeveyn Bağlanma Stili				
			Güvenli	Korkulu	Saplantılı	Kayıtsız
Anneye Bağlanma	Annenin İlgisi / Kontrolü	r	-.470*	.200	-.103	-.019
		p	.002	.527	.908	.215
	Annenin Aşırı Koruması	r	-.233	.176	-.220	.076
		p	.148	.276	.173	.643
Babaya Bağlanma	Babanın İlgisi / Kontrolü	r	-.220	-.115	.329*	.395*
		p	.173	.479	.038	.012
	Babanın Aşırı Koruması	r	-.268	.239	-.138	.088
		p	.094	.137	.396	.589

* $p < 0.05$

Tablo 7’de evli olan annelerin bağlanma stili ile kendi ebeveynine bağlanma stilleri arasındaki ilişkiler incelendiğinde, annelerin güvenli bağlanması ile algılanan anne ilgi/kontrolü arasında negatif yönlü orta düzeyde anlamlı bir ilişki ($r = -.470$, $p < .05$) olduğu görülmektedir. Bir başka deyişle, annesinin ilgi/kontrolü arttıkça evli olan annelerin güvenli bağlanması azalmaktadır. Annenin ilgi/kontrolü ve annelerin güvenli bağlanması, birbiri üzerinde toplam varyansın %22’sini ($r^2 = .22$) açıklamaktadır.

Evli olan annelerin saplantılı bağlanması ile baba ilgi /kontrolü arasında pozitif yönde düşük düzeyde ($r = .329$, $p < .05$) anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Buna göre, evli olan annelerin baba ilgi/kontrolü arttıkça, annenin de saplantılı bağlanması artmaktadır. Babanın ilgi/kontrolü ve evli olan annenin saplantılı bağlanması, birbiri üzerinde toplam varyansın %11’ini ($r^2 = .11$) açıklamaktadır. Evli olan annelerin kayıtsız bağlanma biçimi ile baba ilgi/kontrolü arasında pozitif yönde düşük düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($r = .395$, $p < .05$). Buna göre, evli

olan annelerin baba ilgi/kontrolü arttıkça, annenin de kayıtsız bağlanması artmaktadır. Baba ilgi /kontrolü ve evli olan annelerin kayıtsız bağlanması birbiri üzerinde toplam varyansın %16'sını ($r^2 = .16$) açıklamaktadır.

Evli olan annelerin güvenli ($r = -.233$, $p > .05$), korkulu ($r = .176$, $p > .05$), saplantılı ($r = -.220$, $p > .05$) ve kayıtsız ($r = .076$, $p > .05$) bağlanması ile annenin aşırı koruması arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olmadığı görülmektedir. Yine aynı şekilde evli olan annelerin güvenli ($r = -.268$, $p > .05$), korkulu ($r = .239$, $p > .05$), saplantılı ($r = -.138$, $p > .05$) ve kayıtsız ($r = .088$, $p > .05$) bağlanması ile babanın aşırı koruması arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olmadığı görülmektedir.

Evli Olan Babaların Bağlanma Stili ile Kendi Ebeveynine Bağlanma Stilleri Arasındaki İlişkiye Dair Bulgular. Tablo 8'de evli olan babaların bağlanma stilleri ile kendi ebeveynlerine bağlanma stilleri arasındaki ilişkinin anlamlı olup olmadığı Spearman's Rho Korelasyon Testi ile analiz edilmiştir.

Tablo 8

Evli Olan Babaların Bağlanma Stili ile Kendi Ebeveynine Bağlanma Stilleri Arasındaki İlişkiye Yönelik Spearman's- Rho Korelasyon Sonuçları

		Ebeveyn Bağlanma Stili				
			Güvenli	Korkulu	Saplantılı	Kayıtsız
Anneye Bağlanma	Annenin İlgisi / Kontrolü	r	.171	.177	.069	.397*
		p	.292	.274	.671	.011
	Annenin Aşırı Koruması	r	-.003	-.292	-.358*	-.175
		p	.987	.068	.023	.281
Babaya Bağlanma	Babanın İlgisi / Kontrolü	r	.189	.014	-.139	.214
		p	.242	.930	.393	.185
	Babanın Aşırı Koruması	r	-.027	.048	-.187	-.024
		p	.869	.768	.249	.883

* $p < 0.05$

Tablo 8 incelendiğinde evli olan babaların bağlanma stili ile kendi ebeveynine bağlanma stili arasındaki ilişkiler incelendiğinde, babaların kayıtsız bağlanması ile anne ilgi/kontrolü arasında pozitif yönde düşük düzeyde anlamlı bir ilişki ($r = .397$,

$p < .05$) olduğu görülmektedir. Başka bir ifadeyle, anne ilgi /kontrolü arttıkça, evli olan babaların kayıtsız bağlanması da artmaktadır. Annenin ilgi /kontrolü ve evli olan babaların kayıtsız bağlanması birbiri üzerinde toplam varyansın %16'sını ($r^2 = .16$) açıklamaktadır.

Evli olan babaların saplantılı bağlanması ile anne aşırı koruması arasında negatif yönde düşük düzeyde ($r = -.358$, $p < .05$) anlamlı bir ilişki bulunmaktadır. Buna göre evli olan babaların annesinin aşırı koruması arttıkça, babaların saplantılı bağlanması da azalmaktadır. Annenin aşırı koruması ve evli olan babaların saplantılı bağlanması birbiri üzerinde toplam varyansın %13'ünü ($r^2 = .13$) açıklamaktadır.

Evli olan babaların güvenli ($r = .189$, $p > .05$), korkulu ($r = .014$, $p > .05$), saplantılı ($r = -.139$, $p > .05$) ve kayıtsız ($r = .214$, $p > .05$), bağlanması ile baba ilgi /kontrolü arasında anlamlı bir ilişki görülmemektedir. Ayrıca evli olan babaların güvenli ($r = -.027$, $p > .05$), korkulu ($r = .048$, $p > .05$), saplantılı ($r = -.187$, $p > .05$) ve kayıtsız ($r = -.024$, $p > .05$) bağlanması ile kendi babalarının aşırı koruması arasında anlamlı bir ilişki bulunmamaktadır.

Tek Olan Annelerin Bağlanma Stili ile Kendi Ebeveynine Bağlanma Stilleri Arasındaki İlişkiye Dair Bulgular. Tablo 9'da tek olan annelerin bağlanma stilleri ile kendi ebeveynlerine bağlanma stilleri arasındaki ilişkinin anlamlı olup olmadığı Spearman's Rho Korelasyon Testi ile analiz edilmiştir.

Tablo 9

Tek Olan Annelerin Bağlanma Stili ile Kendi Ebeveynine Bağlanma Stilleri Arasındaki İlişkiye Yönelik Spearman- Brown Korelasyon Sonuçları

			Ebeveyn Bağlanma Stili			
			Güvenli	Korkulu	Saplantılı	Kayıtsız
Anneye Bağlanma	Annenin İlgisi / Kontrolü	r	.493*	-.257	-.204	-.038
		p	.001	.110	.207	.817
	Annenin Aşırı Koruması	r	.394*	-.324*	-.085	.106
		p	.012	.042	.603	.515
Babaya Bağlanma	Babanın İlgisi / Kontrolü	r	.250	.082	.126	.168
		p	.120	.615	.440	.299
	Babanın Aşırı Koruması	r	.401*	-.383*	-.042	.261
		p	.010	.015	.796	.104

* $p < .05$

Tablo 9’da tek olan annelerin bağlanma stili ile kendi ebeveynine bağlanma stilleri arasındaki ilişkiler incelendiğinde; tek olan annelerin güvenli bağlanması ile algılanan anne ilgi/kontrolü ile arasında pozitif yönlü orta düzeyde anlamlı bir ilişki ($r_{rho} = .493$, $p < .05$) vardır. Daha açık bir ifadeyle annenin ilgi /kontrolü arttıkça, tek olan annelerin de güvenli bağlanması artmaktadır. Annenin ilgi/kontrolü ve tek olan annelerin güvenli bağlanması birbiri üzerinde toplam varyansın %24’ünü ($r^2 = .24$) açıklamaktadır.

Tek olan annelerin güvenli bağlanması ile anne aşırı koruması arasında pozitif yönlü düşük düzeyde anlamlı bir ilişki ($r_{rho} = .394$, $p < .05$) olduğu görülmektedir. Bir başka deyişle, tek olan annelerin annesinin ilgi/kontrolü ve aşırı koruması arttıkça, tek olan annelerin güvenli bağlanmasının da arttığı sonucuna ulaşılmaktadır. Annenin aşırı koruması ve tek olan annelerin güvenli bağlanması birbiri üzerinde toplam varyansın %16’sını ($r^2 = .16$) açıklamaktadır.

Tek olan annelerin korkulu bağlanması ile annesinin aşırı koruması arasında negatif yönde düşük düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($r_{rho} = -.324$, $p < .05$). Buna göre, annenin aşırı koruması arttıkça, tek olan annelerin de korkulu bağlanması azalmaktadır. Tek olan annelerin korkulu bağlanması ve annesinin aşırı koruması, birbiri üzerinde toplam varyansın %10’unu ($r^2 = .10$) açıklamaktadır.

Tek olan annelerin güvenli bağlanması ile babasının aşırı koruması arasında pozitif yönde düşük düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmaktadır ($r_{rho} = .401$, $p < .05$). Buna göre, babanın aşırı koruması arttıkça tek olan annelerin güvenli bağlanması da artmaktadır. Babanın aşırı koruması ve tek olan annelerin güvenli bağlanması birbiri üzerinde toplam varyansın %16’sını ($r^2 = .16$) açıklamaktadır.

Tek olan annelerin korkulu bağlanması ile babasının aşırı koruması arasında negatif yönde orta düzeyde anlamlı bir ilişki ($r = -.383$, $p < .05$) görülmektedir. Başka bir deyişle, babanın aşırı koruması arttıkça, tek olan annelerin de korkulu bağlanması azalmaktadır. Babanın aşırı koruması ve tek olan annelerin korkulu bağlanması, birbiri üzerinde toplam varyansın %15’ini ($r^2 = .15$) açıklamaktadır. Tek olan annelerin güvenli ($r_{rho} = .250$, $p > .05$), korkulu ($r_{rho} = .082$, $p > .05$), saplantılı ($r_{rho} = .126$, $p > .05$) ve kayıtsız ($r_{rho} = .168$, $p > .05$) bağlanması ile baba ilgi /kontrolü arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığı görülmektedir.

Ebeveynin Tek ve Evli Olma Durumu (medeni durumu) ile Çocukların Bağlanma Stilleri Arasındaki İlişkiye Dair Bulgular. Tablo 10'da ebeveynin tek ve evli olma durumu ile çocukların bağlanma stilleri arasında bir ilişkinin olup olmadığı Ki- Kare Testi ile analiz edilmiştir.

Tablo 10

Ebeveynin Tek ve Evli Olma Durumunun (Medeni Durumu) Çocukların Bağlanmasına Göre Ki-Kare Testi Sonuçları

	Güvenli	Güvensiz		
Anne-Baba Medeni Durum	f	f	χ^2	p
Evli	19	21	4.178*	.041
Ayrı	28	12		

* $p < .05$

Tablo 10 incelendiğinde ebeveynlerinin medeni durumu ile çocukların bağlanma stili arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olduğu görülmektedir (χ^2 (sd=1, n=80) = 4.178, $p < .05$). Yani ebeveynin evli ya da tek olması çocukların bağlanmasını etkilemektedir.

Tek Olan Annelerin Boşanma Süresi ile Çocukların Bağlanma Stilleri Arasındaki İlişkiye Dair Bulgular. Tablo 11'de tek olan ebeveynin boşanma süresi ile çocukların bağlanma stilleri arasında bir farklılık olup olmadığı T- Testi ile analiz edilmiştir.

Tablo 11

Tek Olan Annelerin Boşanma Süresinin Çocuğun Bağlanmasına Göre t-Testi Sonuçları

Çocuğun bağlanması	N	$\bar{X}$	SS	t	sd	p
Güvenli	28	2.66	1.63	-0.67	38	.507
Güvensiz	12	3.04	1.70			
Toplam	40					

* $p < .05$

Tablo 11 incelendiğinde, tek olan annelerin boşanma süresinin çocukların güvenli ya da güvensiz bağlanmalarına göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık göstermediği bulunmuştur ($t(38) = -0.67, p > .05$). Bir başka deyişle, tek olan annelerin boşanma sürelerinin çocukların bağlanma stilleri üzerinde herhangi bir etkisinin olmadığını göstermektedir.

Evli Olan Annelerin Evlilik Süresi ile Çocukların Bağlanma Stilleri Arasındaki İlişkiye Dair Bulgular. Tablo 12 'de evli olan ebeveynin evlilik süresi ile çocukların bağlanma stilleri arasında anlamlı bir farklılık olup olmadığı Mann-Whitney U Testi ile analiz edilmiştir.

Tablo 12

Evli Olan Annelerin Evlilik Süresinin Çocukların Bağlanmasına Göre Mann-Whitney U Testi Sonuçları

Çocuğun bağlanması	N	Sıra Ort.	Sıra Top.	U	p
Güvenli	19	22.26	423.00	166.00	.360
Güvensiz	21	18.90	397.00		

* $p < .05$

Tablo 12'ye bakıldığında, evli olan annelerin evlilik sürelerinin çocukların bağlanmasına göre istatistiksel açıdan anlamlı bir farklılık göstermemektedir ($U=166.00, p > .05$). Bu sonuç, evli olan annelerin evlilik süresinin çocukların bağlanma stilleri üzerinde bir etkisinin olmadığını göstermektedir.

Evli olan Annelerin Bağlanma Stilleri ile Çocukların Bağlanma Stilleri Arasındaki İlişkiye Dair Bulgular. Tablo 13'de evli olan annelerin bağlanma stilleri ile çocukların bağlanma stilleri arasındaki ilişki Spearman's Rho Korelasyon Testi ile analiz edilmiştir.

Tablo 13

Evli Olan Annelerin Bağlanma Stili ile Çocukların Bağlanma Stili Arasındaki İlişkiye Yönelik Spearman's- Rho Korelasyon Sonuçları

		Evli Olan Annenin Bağlanma Stili			
		Güvenli	Korkulu	Saplantılı	Kayıtsız
Çocuğun Bağlanması	r	-,024	,210	-,178	,191
	p	,881	,194	,273	,238

* $p < .05$

Tablo 13'de evli olan annelerin güvenli (rrho=-,024, $p > .05$), korkulu (rrho=,210, $p > .05$), saplantılı (rrho=-,178, $p > .05$) ve kayıtsız (rrho=,191, $p > .05$) bağlanması ile çocukların bağlanması arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olmadığı görülmektedir.

Tek olan Annelerin Bağlanma Stilleri ile Çocukların Bağlanma Stilleri Arasındaki İlişkiye Dair Bulgular. Tablo 14'de tek olan annelerin bağlanma stilleri ile çocukların bağlanma stilleri arasındaki ilişki Spearman's Rho Korelasyon Testi ile analiz edilmiştir.

Tablo 14

Tek Olan Annelerin Bağlanma Stili ile Çocukların Bağlanma Stili Arasındaki İlişkiye Yönelik Spearman's Rho Korelasyon Sonuçları

		Tek Olan Annenin Bağlanma Stili			
		Güvenli	Korkulu	Saplantılı	Kayıtsız
Çocuğun Bağlanması	r	,137	,082	,159	,083
	p	,398	,615	,328	,612

* $p < .05$

Tablo 14 incelendiğinde, tek olan annelerin güvenli (rrho=,137, $p > .05$), korkulu (rrho=,082, $p > .05$), saplantılı (rrho=,159, $p > .05$) ve kayıtsız (rrho=,083, $p > .05$) bağlanmasıyla çocukların bağlanması arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olmadığı görülmektedir.

Nitel Verilerden Elde Edilen Bulgular

Evli olan anne-babalar ve tek olan annelerle derinlemesine görüşmelerden elde edilen nitel veriler, içerik analizi yöntemiyle analiz edilmiştir. Bu kısımda evli olan anne-babaların ve tek olan annelerin çocuk sahibi olmaya ilişkin duygu ve görüşleri incelenmiş ve ebeveynlerden buna ilişkin bilgiler alınmıştır.

Tablo 15

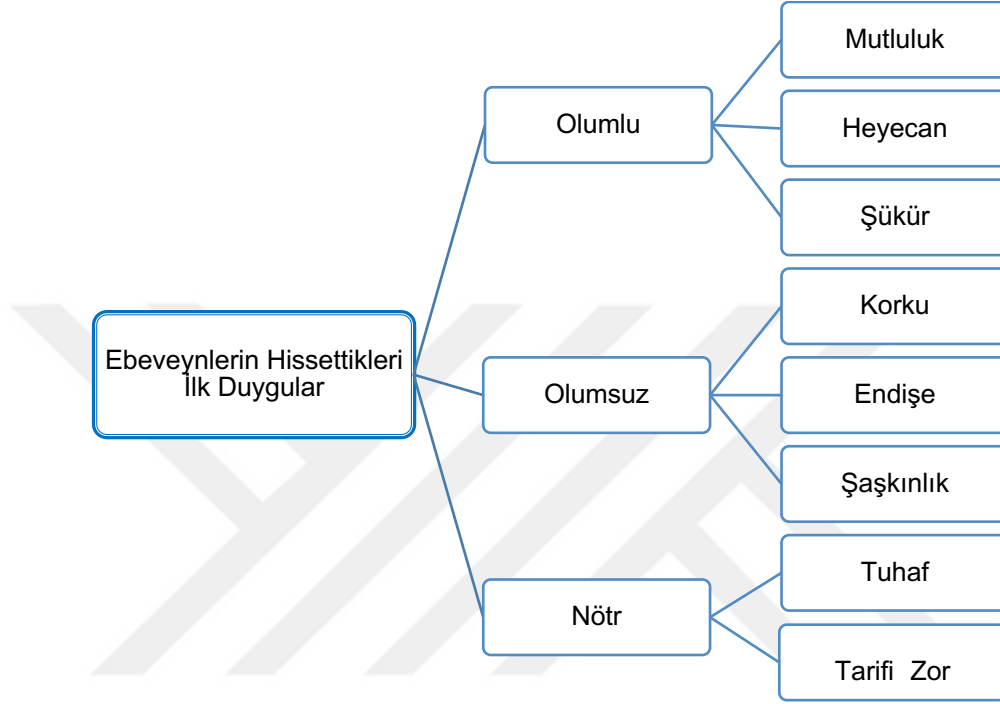
Tek ve Evli olan Annelerin Çocuk Sahibi Olmaya İlişkin Hissettikleri Duygularına İlişkin Bulgular

Sorular	Tek Olan Anne		Evli Olan Anne	
	Olumlu	Olumsuz	Olumlu	Olumsuz
Sorular	f	f	f	f
Çocuğunuz ilk okula başladığı gün, ondan ayrıldığınızda (evde, işte, vb.) ne hissedersiniz?	8	1	7	2
Çocuğunuzdan dolayı yapmak isteyip te yapamadığınız şeyler oldu mu? Olduysa bu durumda nasıl hissediyorsunuz?	5	4	8	1
Çocuğunuzun bakımıyla ilgilenirken (kırgınlık, öfke, mutluluk, huzur vb. gibi)en çok hangi duyguları hissediyorsunuz, sizce neden?	5	4	7	2
Çocuğunuzun doğduğu günü (doğum anını) hatırladığınızda neler hissediyorsunuz?	9	0	9	0
Çocuğunuzun gelecekte sizden uzakta yaşayacağı düşüncesi, size neler hissettiriyor?	6	3	6	3
Çocuğunuzun olacağını öğrendiğinizde ilk tepkiniz ne oldu, neler hissettiniz?	8	1	8	1
Diyelim ki, herhangi bir sebepten dolayı (iş vb.) çocuğunuzdan ayrı kalmak zorunda kaldınız, bu durumda kendinizi nasıl hissedersiniz? Neden?	2	7	0	9
Eşinizle tartıştığınızda çocuğunuza olan yaklaşımınız nasıl olur?	5	4	9	0

Tablo 15’de tek ve evli olan annelerin çocuk sahibi olmaya ilişkin hissettikleri olumlu ve olumsuz duyguları yer almaktadır.

Ebeveynlerin çocuk sahibi olacaklarını öğrendikleri zaman hissettikleri ilk duygulara ilişkin bulgular. Evli olan anne-babaların ve tek olan annelerin çocuk sahibi olacaklarını öğrendikleri zaman hissettikleri ilk duygulara ilişkin bulgular; olumlu, olumsuz ve nötr duygular olmak üzere 3 kategoride gruplandırılmıştır. Bu kategorilerin oluşturulmasında Ortony ve Turner’ın (1990) insanların temel

duygularını sınıflandırdığı çalışmasından yararlanılmıştır. Buna göre, insanların esas duyguları ve bu esas duyguların da çeşitli ortak özellikleri bulunmaktadır. Bu çalışmada üzerinde durulacak temel duygu kavramları: mutluluk, sevinç, şükür, öfke, üzüntü, korku, endişe ve suçluluk biçimidir.

Şekil 4 Evli olan anne-babaların ve tek olan annelerin çocuk sahibi olacaklarını öğrendikleri zaman hissettikleri ilk duygularına ilişkin temalar ve kodlamalar

Evli olan annelerin çocuk sahibi olacaklarını öğrendikleri zaman ilk hissettikleri olumlu duyguların; “*mutluluk (sevinç, mutluluktan ağlama), heyecan ve şaşkınlık*”, olumsuz duyguların ise “*kaygı ve endişe*” olduğu görülmüştür. Ayrıca evli olan anneler, çocuk sahibi olacaklarını öğrendikleri zaman hissettikleri ilk duyguyu “*tarifi zor ve tuhaf bir his*” olarak nötr bir duyguyla ifade etmişlerdir.

Evli olan annelerin çocukları olacaklarını öğrendikleri zaman ilk hissettikleri duygunun daha çok “*mutluluk ve sevinç*” olduğu görülmüştür. Bir anne bu duygusunu; “*Çok mutlu olmuştum hemen eşime haber vermiştim ve ikimiz de mutluluktan ağlamıştık. Aynı zamanda M. ilk çocuğumdu ve ilk kez anne olacaktım (A3)*” şeklinde ifade etmiştir.

Karmaşık duygular yaşayan bir anne de endişelerine daha fazla vurgu da bulunmuştur. “Y. ‘nin olacağını öğrendiğimde heyecan, mutluluk, endişe ve korku gibi bütün duyguları aynı anda hissettim. Nasıl bir anne olacağım? diye endişelerim ve korkularım çok oldu (A2)”. Bir başka anne ise hissettiği duyguyu, tarif etmekte ve anlatmakta zorlandığını ifade etmiştir. “Çok güzel ve tuhaf bir histi. İlk defa anne olmanın heyecanını yaşadım. Tarifi zor bir duygu, anlatılamaz (A6).”

Tek olan annelerin ise çocuk sahibi olacaklarını öğrendikleri zaman “mutluluk, heyecan ve şükran duyma(şükretme)” gibi olumlu duygular hissettikleri görülmüştür. Tek olan bir anne çocuk sahibi olacağını öğrendiği zaman hissettiği mutluluk ve heyecanını, “İnanılmaz mutlu olmuştum, çünkü artık bir çocuğumuz olmasını istiyorduk ve testin pozitif çıktığını görünce çok heyecanlı ve mutlu olmuştum (BA8).” şeklinde ifade etmiştir. Tek olan bir başka anne ise çocuğuna iyi bir anne olamayacağından dolayı sadece kaygı ve endişe hissettiğini vurgulamıştır. “Karma karışık duygular yaşadım. Endişelerim ve korkularım oldu. İyi bir anne olamamaktan ve çocuklarıma yetememekten dolayı (BA3).”

Yine tek olan bir anne de çocuk sahibi olacağını ilk kez öğrendiğinde hissettiği tek duyguyu sadece “şükran duyma” şekilde ifade etmiştir. “Allah’ın sevgili kuluyum. Hiç uğraşmadım çocuğum olacak diye. Çocuğumun olacağını öğrenince, kimin hayırlı duasını aldım diye şükrettim (BA6).”

Evli ve tek olan annelerin çocuk sahibi olacaklarını ilk öğrendikleri zaman bazılarının, nasıl bir anne olacaklarına ilişkin “endişe ve kaygı” yaşadıkları görülmüştür. Evli olan babaların ise çocuk sahibi olacaklarını öğrendiklerinde sadece “mutluluk ve heyecan” gibi olumlu duygular hissettiklerini ifade etmişlerdir. Buna ilişkin örnek ifadeler aşağıdaki gibidir:

Evli olan bir baba hissettiği mutluluğunu “Eşimin hamile olduğunu öğrendiğimde çok mutlu oldum ve sevindim (B2)” şeklinde ifade ederken, diğer bir baba ise “Eşimle çok mutlu olduk ve heyecanla çocuğunuzu kucağımıza alacağımız günü sabırsızlıkla bekledik (B4)” şeklinde ifade etmiştir.

Evebeynin çocukların bakımlarıyla ilgilenirken hissettikleri duygulara ilişkin bulgular. Ebeveynlerin çocuklarının bakımlarıyla ilgilenirken hissettikleri olumlu duygular “mutluluk, huzur ve şükür” iken, olumsuz duyguların “endişe (kaygı), üzüntü (acı) ve kızgınlık(öfke)” olduğu görülmüştür. Evli olan anne-babaların ve tek

olan annelerin çocuklarının bakımlarıyla ilgilenirken herhangi bir nötr duygu hissetmedikleri görülmüştür.

Evli olan anneler, çocuklarının bakımıyla ilgilenirken daha çok *“mutluluk”* duygusunu hissettiklerini ifade etmişlerdir. *“Çocuğumla ilgilenirken ve ona bakarken mutluluk ve huzur hissediyorum. Çünkü çocuklarımı çok seviyorum (A4)”*. Sadece bir anne ise çocuğunun sağlık probleminden dolayı onun bakımıyla ilgilenirken üzüntü duyduğunu belirtmiştir. *“Bebek iken yaşadığı sağlık problemlerinden dolayı acı ve üzüntüyü yoğun bir şekilde yaşadım (A2).”*

Tek olan annelerin ise çocuklarının bakımlarıyla ilgilenirken hissettikleri olumlu duyguların *“mutluluk, huzur ve şükretme (şükran duyma) iken, olumsuz duyguların “kızgınlık(öfke) ve kaygı”* olduğu görülmüştür. Bir anne çocuğun bakımıyla ilgilenirken mutlu olduğunu ifade ederken, *“Çocuğumla ilgilenmek en keyifli zaman dilimini oluşturuyor. Huzur ve mutluluk nedenim. Başıma gelen, hayatıma giren en güzel duygu. Çünkü en büyük öğretmenim (BA6).”*, başka bir anne ise çocuğunun bakımının zor, stresli ve büyük bir sorumluluk olduğu ve bazen kızgınlık hissettiği görülmüştür. *“Çocuk bakmak ve büyütmek çok stresli ve zor bir iş. Zaman zaman kızgınlık, öfke hissedilebiliyor. Fakat bunların derecesi çok önemli benim için (BA7).”* Tek olan bir başka anne ise, çocuğunun bakımını aksatma korkusundan dolayı yaşadığı endişeyi vurgulamıştır. *“Mutluluk, huzur ve nadiren de olsa kaygı hissediyorum. Kaygının sebebi, her annenin yaşadığı zaman zaman çocuklarıma yetememe duygusu (BA3).”*

Annelerin çocuklarının bakımlarını yaparken hissettikleri duyguları karşılaştırdığımızda tek olan annelerin, evli olan annelere göre daha fazla olumsuz duygular hissettikleri görülmüştür. Evli olan babalar ise çocuklarının bakımlarıyla ilgilenirken daha çok *“mutluluk ve huzur”* gibi olumlu duygular hissettiklerini ifade etmişlerdir. Evli olan bir baba buna ilişkin duygularını şu şekilde ifade etmiştir: *“Onların bakımlarıyla ilgilenirken huzur ve mutluluk hissediyorum sadece, çünkü çocuklarımı çok seviyorum (B1).”* Sadece bir baba çocuğunun sağlık probleminden dolayı, bakımını yaparken endişelendiğini belirtmiştir. *“Bebeklik döneminde yaşadığı rahatsızlıktan dolayı ilk dönemlerde korku ve kaygıyı yoğun şekilde hissettim (B2).”*

Ebeveynlerin çocuklarının doğum anında hatırladıklarında hissettikleri duygularına ilişkin bulgular. Evli olan anneler çocuklarının doğum anını hatırladıklarında *“mutluluk, heyecan, huzur, gurur ve şükür”* gibi olumlu duygular hissederken bir kısmının da *“korku, kaygı, üzüntü (hüzün) ve şaşkınlık”* gibi olumsuz duygular hissettikleri görülmüştür. Buna ilişkin bazı annelerin ifadeleri aşağıdaki gibidir.

Bir anne doğum anında hissettiği mutluluğu, *“Hayatın en güzel, en anlamlı anıdır benim için. Onun doğumunu hatırladığım her an şükrediyorum ve iyi ki de her iki çocuğum hayatıma girdikleri için mutluluğum katlanıyor (A5).”* şeklinde ifade etmiştir. Başka bir anne ise, çocuğunun doğduğu anda hissettikleri duyguların bambaşka olduğunu ve tarif edemediğini belirtmiştir. *“Kızımı da direk kucağıma aldım doğum sonrasında, çok güzel bir duyguydu, anlatılmaz, yaşanılır (A4).”* Sadece bir anne doğum anında bebeğinin yaşadığı sağlık probleminden dolayı o anı hatırladığında üzüldüğünü belirtmiştir. *“O günü hatırladığımda hüzünleniyorum, çünkü oğluma doğum yaptığımda 32 haftalıktı ve ciğerleri patladı. Çok kötü zamanlar geçirdim. Eşimin desteği ile o zor günleri atlattık. Çok şükür şimdi sağlıklı, maşallah (A2).”*

Tek olan annelerin çocuklarının doğum anını hatırladıklarında *“mutluluk, huzur, heyecan ve gurur”* gibi olumlu duygular hissederken, bazılarının ise *“korku ve kaygı”* gibi olumsuz duyguları da hissettikleri görülmüştür. Bir anne, çok küçük yaşlarda anneliği yaşadığından dolayı hissetmediği annelik duygusunu son çocuğunda yoğun bir şekilde hissettiğini belirtmiştir. *“O an çok keyifliydi, diğer çocuklarım da bende daha çocuktum ama P.’de anneliği daha yoğun hissettim. Sanırım P. ile her anım çok daha mutlu geçiyor (BA1).”*

Tek olan diğer bir anne ise çocuğunun doğum anını hatırladığında mutluluğun yanı sıra kendisiyle *“gurur”* duyduğunu da ifade ettiği görülmüştür. *“Duygusallaşıyorum bazen ama genellikle doğum anını hatırladığımda gurur ve mutluluk hissediyorum çoğunlukla (BA8).”*

Tek olan ve karmaşık duygular yaşayan bir anne de önce şaşkınlık ve sonrasında korku ve endişe yaşadığını belirtmiştir. *“Doğum anında heyecandan nefes alamamıştım. İlk başta idrak edemediğim için nasıl bir şey olduğunu anlayamadım. Sonra sanırım içgüdüsel olarak içime yerleşti. İlk başta onu kucağıma*

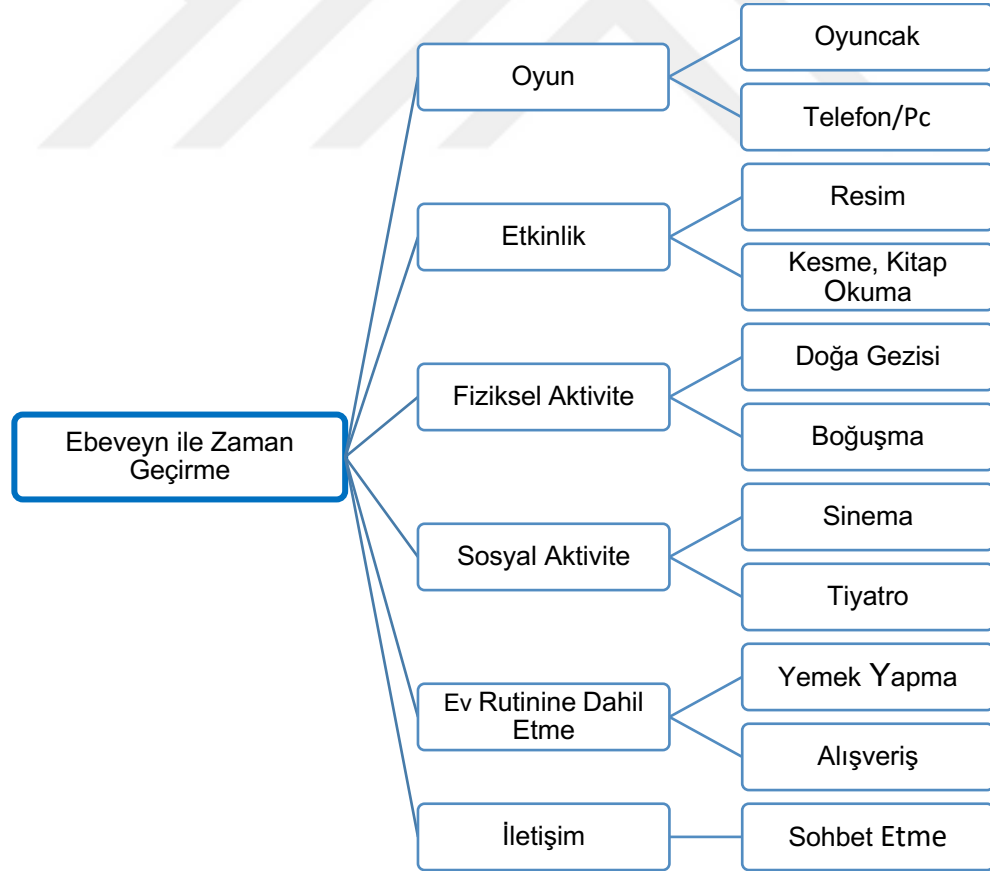
aldığımda herkesten çok kıskandığımı ve hiç yanımdan ayırmak istemediğimi hatırlıyorum. Korkuyordum ve hala da korkuyorum (BA5).”

Evli olan babaların çocuklarının doğum anını hatırladıklarında hissettikleri olumlu duyguların “*mutluluk ve heyecan*” olduğu görülmüştür. Bu bulgulara ilişkin bazı babaların örnek ifadeleri şu şekildedir. “*O anı hatırladığımda heyecan ve mutluluğu yeniden yaşıyorum. Tarifi olmayan bir mutluluk (B4).*”

“Duygulanıyorum ve ağlıyorum (B1).”

Ebeveynlerin çocuklarıyla bir gününü nasıl geçirdiklerine dair bulgular.

Ebeveynlerin çocuklarıyla bir gününü nasıl geçirdikleriyle ilgili soruya verdikleri cevaplar sonucunda, ebeveynlerin çocuklarıyla daha çok “*yemek yeme (yemek yapma), oyun oynama (oyuncakla, telefon ve pc), parka gitme (gezme, doğa gezisi), kitap okuma, sohbet etme, televizyon seyretme (çizgi film, vb.), sinema, tiyatro, etkinlik yapma (resim, boyama, kesme vb.) ve fiziksel aktivite (dans etme, boğuşma vb.)*” gibi etkinlikler yaptıkları görülmüştür.

Şekil 5 Evli olan anne-babaların ve tek olan annelerin çocuklarıyla nasıl vakit geçirdiklerine yönelik temalar ve kodlamalar

Evli olan annelerin çocuklarıyla bir günlerini; “yemek (kahvaltı), oyun oynama, tv, kitap okuma, etkinlik (resim yapma, boyama, kesme), fiziksel aktivite, sohbet, sinema ve telefonla oynama” gibi etkinlikler yaparak geçirdikleri görülmüştür. Bu bulgulara yönelik örnek ifadeler aşağıdaki gibidir.

“Kızım okuldan geldikten sonra yemeğini yerken okulda neler yaptığına dair sohbet ediyoruz. Oyun oynamaya bayılır önce kardeşiyle oynuyor, daha sonra da birlikte oynuyoruz. Resim yapar, boyama yaparız (A5).”

“Kahvaltı, etkinlik, öğlen uykusu, öğlen yemeği (en çetrefilli zamanımız), oyun zamanı (dama, kizma birader, boyama). İki kardeş kendi halinde oynarken ben akşam yemeği hazırlıyorum sonra babamız gelir, yemek yeriz sonra babayla oyun, tv ve uyku (A3).”

“Oyun oynayarak, televizyon seyrederek, masal okuyarak geçiriyoruz. Arada özellikle haftasonları sinemaya gidiyoruz (A8).”

Sadece bir anne çocuğunun telefonla uzun süre oyun oynayarak vakit geçirdiğini ve bundan ötürü kendini suçlu hissettiğini belirtmiştir. “Sabahları benden önce kalkabilir. Kahvaltıda elinde telefon ve sonrasında yine telefon. Çok fazla ilgilenemediğimi düşünüyorum ve bu beni çok üzüyor (A1).”

Tek olan annelerin ise çocuklarıyla bir gününü “yemek (yemek yapma, kahvaltı), oyun oynama, tv (çizgi film), parka gitme, kitap okuma, sinema(tiyatro), doğa gezisi, sohbet, fiziksel aktivite (dans), müzik dinleyerek” geçirdiklerini ifade ettikleri görülmüştür.

Tek olan annelerin çocuklarıyla bir gününü nasıl geçirdiklerine yönelik verdikleri cevaplar incelendiğinde, annelerin çoğunlukla hafta içi yoğun çalıştıkları ve çocuklarıyla daha çok haftasonu vakit geçirdikleri görülmüştür. Bu duruma ilişkin bazı annelerin ifadeleri aşağıdaki gibidir.

“Hafta içleri ben yoğun çalışıyorum P. okulda. Okuldan dönünce yemeğini yedirip o yatana kadar P. ile oynarız, çizgi film izleriz, boğuşuruz yatana kadar, vaktimin hemen hepsini onunla geçiriyorum. Zaten erken yatıyor. Hafta sonu da onunla mutlaka parka gideriz, kısa tatillere çıkarız (BA1).”

“Yoğun çalıştığım için çok vakit kalmıyor ama kalan zamanlarda oyun oynamaya çalışıyorum birlikte, sohbet ediyoruz, müzik dinleyip dans ediyoruz (BA3).”

Tek olan bazı annelerin çocuklarıyla mümkün olduğunca birlikte yaşamayı ve sorumluluk almayı gerektiren etkinlikler yaparak vakit geçirdikleri görülmüştür.

“Tatil günlerinde ilk önce beraber kahvaltı yaparız. Eğer hava güzelse doğa gezisine gideriz. Hava soğuksa ve evde olacaksak ben iş yaparken yardım etmesini isterim. Kâh oyun oynayarak kâh iş yaparak akşamı ederiz (BA5).”

“Onunla oyunlar oynuyor ve birlikte yemek yapıyoruz. Onun mutlu olacağı ve keyif alacağı şeyleri yapmaya özen gösteriyorum (BA).”

Evli olan babalar ise çocuklarıyla bir gününü; yemek yapma, parka gitme, gezme, alışveriş, fiziksel aktivite, kitap okuma ve sohbet gibi etkinliklerle geçirdiklerini ifade etmişlerdir. Bununla evli babaların çocuklarıyla ev dışındaki alanlarda daha fazla vakit geçirdikleri ve daha çok fiziksel aktivelerde bulundukları görülmüştür. Bu duruma ilişkin bazı babaların örnek ifadeleri aşağıdaki gibidir.

“Hafta içi yemek, tv ve oyun. Hafta sonları dışarı gezmeye ve oyun parklarına giderek geçiriyoruz (B1).”

“Sabah kahvaltısıyla güne başlıyoruz. Sonrasında gün içerisinde çeşitli oyunlar, etkinlikler, kitap, sohbet ve fiziksel aktivitelerle günü bitiriyoruz (B2).”

“Oyun oynarız, yemek yaparız birlikte ve alışveriş yaparız (B6).”

Ebeveynlerin kısa süreliğine çocuğundan ayrı kalma durumundaki duygularına ilişkin bulgular. Ebeveynlerin kısa süreliğine çocuklarından ayrı kalma durumunda “*mutsuzluk (üzgün), endişe (kaygı), suçluluk ve huzursuzluk*” gibi olumsuz duyguları daha çok hissettikleri ve bazı ebeveynlerin “*özlem ve mutluluk*” gibi olumlu duyguları hissettikleri görülmüştür.

Evli olan anneler çocuklarından bir süreliğine ayrı kalma durumunda daha çok “*suçluluk, mutsuzluk (kötü, üzgün) ve huzursuzluk*” gibi olumsuz duygular hissettiklerini ifade etmişlerdir. Bu duruma ilişkin bazı annelerin örnek ifadeleri aşağıdaki gibidir.

“Kendimi çok huzursuz hissederim, huzursuzlanırım. Beni özleyeceğini ve bundan dolayı üzüleceğini bildiğim için (A5).”

“Çocuklarım ilk doğduğu zaman ayrı kalmak zorunda kaldım ve bu bana kendimi suçlu hissettiriyordu (A6).”

Sadece bir anne çocuğundan belirli saatler (bir saat gibi) ayrı kalabileceğini ve bu durumda da çocuğunu özleyeceğini belirtmiştir. “*Kısa süreli bir ayrılıksa (belirli saat aralığında) ve güvendiğim bir yerdeyse özlerim bir an önce zamanın geçmesini isterim. Daha uzun saat dilimi aralığında ayrı kalıyorsak huzursuzlanırım, sürekli iletişim halinde olmak isterim(A3).*”

Tek olan anneler çocuğundan bir süreliğine ayrı kalma durumunda daha çok “endişe(kaygı), mutsuz(üzgün) ve suçluluk” gibi olumsuz duygular hissettiklerini ifade etmişlerdir. Buna yönelik bazı annelerin örnek görüşleri aşağıdaki gibidir.

“Mümkün olduğunca ondan ayrılmamaya çalışırım. Fakat böyle bir durumla karşı karşıya kaldığımda ise tek kelimeyle kendimi berbat yani çok kötü hissederim (BA7).”

“Hiç ayrı kalmadım. Zaman zaman böyle durumlar oldu ama eninde sonunda kızım uyanmadan yanına gittim. Kızımın bununla ilgili bir problemi var ve bilmiyorum yani benden ayrı kalabilir mi? Muhtemelen artık kalabilir belki ama ben çok fazla suçluluk duyuyum (BA5).”

Tek olan bazı anneler ise çocuğundan ayrı kalma durumunda “mutluluk” hissettiğini ifade etmiştir. Buna yönelik bir annenin örnek ifadesi aşağıdaki gibidir.

“On beş günde bir babasına gittiğinde, önce seviniyorum ve mutlu oluyorum açıkçası ama sonra ayrılırken içim buruluyor tabi ki. Ama onsuz geçen vakitte kendime zaman ayırıp dolu dolu geçirmeyi ve sorumluluk duygusu olmadan dinlemeyi seviyorum (BA2).”

Evli olan babalar ise çocuklarından bir süreliğine ayrı kalma durumunda sadece “üzgün (mutsuz), endişe ve yalnızlık” gibi olumsuz duygular hissettiklerini ifade etmişlerdir. Babaların buna yönelik örnek ifadeleri aşağıdaki gibidir.

“Ondan ayrı kalmak beni çok mutsuz eder ve özlem dolu anlar yaşarım (B2).”

“Yalnızlık ve özlem hissediyorum sadece (B1).”

“Şu an da zaten görev icabı evden ve çocuklarımdan uzaktayım. Onlardan uzakta olduğumda onarı çok özlüyorum ve endişeleniyorum (B3).”

Evli olan anne ve babaların çocuklarından ayrı kalma durumunda sadece olumsuz duygular hissettikleri görülmüştür.

Ebeveynin çocuğundan dolayı yapmak isteyip de yapamadığı şeyler durumundaki hislerine ilişkin bulgular. Ebeveynlerle yapılan görüşmelerde, özellikle evli olan anne-babalar çocuğundan dolayı yapmak isteyip de yapamadığı şeylerin “*nadir olduğunu ve bu hallerinden memnun*” olduklarını ifade ettikleri görülmüştür. Ayrı olan anneler ise yapmak isteyip de yapamadığı şeylerden dolayı hissettikleri duygularını “*üzgün ve kızgın*” olarak belirtmişlerdir.

Evli olan anneler çoğu çocuğundan dolayı yapmak isteyip de yapamadıkları şeylerin çok nadir olduğunu ve daha çok hallerinden memnun olduklarını ifade ettikleri görülmüştür. Buna yönelik bazı annelerin örnek ifadeleri aşağıdaki gibidir.

“Çok nadir olmuştur. Olduysa bile hatırlamıyorum şuan. Ama yapmak isteyip te en önemli şey uyku. Genelde çoğu şeyimi çocuklarımla yapabiliyorum ve keyif alıyorum (A3).”

“Hayır, her şeyi onlarla yapmak daha güzel ve anlamlı benim için (A5).”

Evli olan sadece bir anne çocuklardan dolayı kendine vakit ayıramadığını ve kendi bedeniyle ilgili problem yaşadığını ve bu yüzden mutsuz hissettiğini belirtmiştir. *“Kilo problemim var, kiloluyum ve çocuklardan kendime hiç vakit ayıramıyorum bu yüzden kendimi çok mutsuz hissediyorum (A4).”*

Tek olan anneler ise çocuğundan dolayı yapmak isteyip de yapamadıkları şeyler karşısında daha çok *“mutsuzluk (üzgün) ve kızgınlık (gergin)”* gibi olumsuz duygular hissettiklerini ifade etmişlerdir. Buna yönelik bazı annelerin örnek ifadeleri aşağıdaki gibidir.

“Evet, oldu. Kişisel bakımımın aksadığı çok zamanlar oldu. Bu yüzden kendimi gergin hissettim ve kızdığım zamanlar oldu (BA3).”

“Olmaz mı? 2. bir üniversite okuyordum yüksek lisans hedeflerim vardı. Halk oyunlarını bıraktım, vs. Spora gitmeyi planlarken bile bir önceliğim İlay (çocuğum) deyip vazgeçiyorum (BA2).”

Tek olan bir anne, çocuğundan dolayı yapmak isteyip de yapmadığı çok şeyin olduğunu fakat bu duruma annelik sorumluluğuyla yaklaştığını belirtmiştir.

“Tabi ki oldu. Bazen gitmek istediğim ve görmek istediğim yerleri düşünüyorum ve anne olduğum için bir şeyleri kaçırdığımı düşünüyorum. (Kızımdan dolayı değil, anne olduğum için) Sonra zaten birkaç yıl sonra yapabileceğimizi ve gidebileceğimizi düşünüp rahatlıyorum (BA5).”

Ebeveynlerin bu soruya verdikleri cevaplar incelendiğinde, tek olan annelerin evli olan annelere göre daha fazla yapmak isteyip de yapamadığı şeyler olduğu ve bu yüzden daha fazla olumsuz duygular hissettikleri görülmüştür. Özellikle tek olan anneler çocuklarından dolayı kişisel bakım ve gelişimleri için zaman ayıramadıklarını ve bu yüzden kendilerini mutsuz ve gergin hissettiklerini ifade etmişlerdir.

Evli olan babalar ise çocuğundan dolayı yapmak isteyip de yapamadıkları şeyler olmadığını ve kendilerini çocuklarına karşı *“sorumlu”* hissettiklerini

belirtmişlerdir. Buna ilişkin bir baba duygularını şu şekilde ifade etmiştir. *“Yapmak istediğim şeyler oldu ve oluyor da fakat fedakârlık yapmam gerektiğinin düşünüyorum(B1).”*

Evli olan anne ve babaların çocuğundan dolayı yapmak isteyip te yapamadığı şeyler karşısında daha çok *“sorumluluk ve fedakârlık”* duygularını hissettikleri görülmüştür.

Ebeveynlerin çocuğu okula başladığı ilk gün ondan ayrıldıklarındaki hislerine ilişkin bugular. Ebeveynlerin okulun ilk günü çocuklarından ayrıldıklarında *“mutluluk, gurur, heyecan ve huzur”* gibi olumlu duygular hissederken aynı zamanda *“üzgün (mutsuz) ve endişeli (kaygı)”* gibi olumsuz duyguları da hissettikleri görülmüştür.

Evli olan anneler okulun ilk günü çocuğundan ayrıldıklarında *“mutluluk ve gurur”* gibi olumlu duyguları hissettiklerini belirtmiştir. Bir anne duygusunu şöyle ifade etmiştir: *“Kreşe ilk başladığında çok mutluydum. İlk gün ortam yabancı geldiği için ayrılmak istemedi ama sonraki günlerde o da çok mutlu oldu. Sanırım ilk okula başladığında da ikimizde mutlu hissederiz ve ben onun yavaş yavaş büyüdüğünü hissedip gururlanıyorum (A3).”*

Yine evli olan anne de çocuğundan ayrılmak zorunda kalmasından dolayı hissettiği mutsuzluğu ve üzüntüyü belirtmiştir. *“Onu çok farklı bir ortama bırakmak ve ora da yalnız bırakmak beni çok üzdü fakat buna hep mecbur kaldım (A1)”*. Evli olan bir başka annenin ise okulun ilk günü çocuğundan ayrı kalmanın kendisinde yarattığı merak ve endişeyi vurguladığı görülmüştür. *“Ondan ilk defa ayrıldığım için üzüldüm ve okulda nasıl olduğunu merak ettiğim için endişelendim (A2).”*

Tek olan anneler ise okulun ilk günü çocuklarından ayrıldıklarında hissettikleri olumlu duyguları *“huzur ve mutluluk”*, olumsuz duyguları ise *“endişe (kaygı)”* olarak belirtmişlerdir. Buna yönelik bazı annelerin örnek ifadeleri aşağıdaki gibidir.

“İlk günler benim için de çok zor oldu odan ayrılmak. Şu an gayet normale döndü. O okulunda çok mutlu, böyle olunca bende rahat ve mutlu oluyorum (BA7).”

“İlk gün haliyle biraz endişelendim fakat güvenli bir ortamda olduğundan eminsem kaygı vb. duyguları daha az yaşadım (BA8).”

Tek olan bir anne ise okulun ilk günü çocuklarından ayrıldıklarında kendilerini “yalnız” hissettiğini belirtmiştir. Bununla ilgili duygularını, “Onu okula bırakıp eve döndüğümde sadece koca bir boşluk, yalnızlık hissettim ama zamanla bu duruma alıştım (BA3).” şeklinde ifade etmiştir.

Evli olan babalarda anneler gibi okulun ilk günü çocuklarından ayrıldıklarında hem “mutluluk, heyecan ve gurur” gibi olumlu, hem de “endişe, korku ve üzgün (hüzün)” gibi olumsuz duyguları hissettikleri görülmüştür. Buna ilişkin bazı babaların örnek ifadeleri aşağıdaki gibidir.

“Heyecan duyar gün boyu okulda neler yaptığını ve nasıl olduğunu merak ederim (B1).”

“İş yoğunluğumdan dolayı o gün yanında değildim. Ama orda olsaydım tek hissettiğim duygu çocuğumla gurur duymak olurdu (B3).”

Mutluluktan daha çok endişe ve korkusuna vurgu yapan bir baba da hissettiklerini, “İlk günü nasıl geçecek diye endişelenirim ve bir probleme yaşar mı diye korkarım (B2).” şeklinde ifade etmiştir. Evli olan anne-babaların ve tek olan annelerin çocukları okula başladıklarında ve onlardan ilk kez ayrıldıklarında hissettikleri duyguların yoğunlukla benzer olduğu görülmüştür.

Ebeveynlerin çocukları ağladıklarında ya da huzursuzlandıklarında çocuklarına karşı benimsedikleri tutumlarına ilişkin bulgular. Ebeveynlerin çocukları ağladıklarında ya da huzursuzlandıklarında onlara karşı “şefkatli olma, çocuğun duygularını kabul etme (anlamaya çalışma), çözüm odaklı olma, sakinleştirme (sarılma, kucaklama), dikkat dağıtma ve yalnız bırakma” gibi tutumları benimsedikleri görülmüştür.

Evli olan annelerin çocukları ağladıklarında ya da huzursuzlandıklarında daha çok “çocuğun duygularını kabul etme, çözüm odaklı olma, sakinleştirme (sarılma, kucaklama), sabırlı ve temkinli olma” gibi tutumları benimsedikleri görülmüştür. Buna ilişkin bazı annelerin örnek ifadeleri aşağıdaki gibidir.

“İlk önce sebebini öğrenmeye çalışırım ve ona göre çözümler üretirim. Genelde konuşarak bu sorunları halledebiliyoruz (A3).”

“Konuşurum ne olduğunu sorarım, söylemezse de zorlamam ama hep aklımdadır sımsıkı sarılır kucağıma oturturum, konuşurum o zaman anlatır (A4).”

“Ona sabırla yaklaşıyorum ve sorunu öğrenirim ve çözmeye çalışırım (A5).”

Tek olan anneler ise çocukları ağladıklarında ya da huzursuzlandıklarında benimsedikleri tutumları; “şefkatli olma, çocuğun duygularını kabul etme, çözüm odaklı olma, sakinleştirme (sarılma, kucaklama), dikkat dağıtma ve yalnız bırakma” şeklinde ifade etmişlerdir. Buna ilişkin tek olan bazı annelerin ifadeleri aşağıdaki gibidir.

“Çocuğuma ağladığında ya da huzursuzlandığında ona şefkatle yaklaşıyorum. Çünkü onun sadece buna ihtiyacı olduğunu düşünüyorum (BA1).”

“Sebebini anlamaya çalışırım. Çözebildiğimiz bir şey ise şayet canı acımıyorsa onanda önce ağlamanın bitmesini ve sakinleşmesini beklerim. Sorunun çözümüne uğraşırız. Bazen de sadece sakinleşmesini bekleyip kendi haline bırakıyorum (BA2).”

“Öncelikle neden ağlamaya çalıştığını öğreniyorum. Gerekli bir sebepten ağlıyorsa müdahale ediyorum. Gereksiz bir ağlama ise sarılıp, öpüp kendi haline bırakıyorum. Endişesini gideriyorum (BA3).”

Evli olan babalar ise çocukları ağladığında ya da huzursuzlandığında “çocuğun duygularını kabul etme, çözüm odaklı olma ve sakinleştirme (sarılma)” gibi davranış tutumlarını benimsedikleri görülmüştür. Buna ilişkin bazı babaların ifadeleri aşağıdaki gibidir.

“Neden ağladığını öğrenip problemini çözmeye ve sakinleştirmeye çalışırım (B1).”

“Konuşarak sorunun nedenini öğrenip çözmesi çalışırım (B2).”

“Sabırla onun neyinin olduğunu anlamaya çalışırım. Sonra onu sakinleştiririm ve sarılırım (B5).”

Evli ve tek olan annelerin, çocukları ağladıklarında ya da huzursuzlandıklarında çocuklarına benzer tutum ve davranış sergiledikleri görülmüştür. Babaların ise annelere göre, çocukları ağladıklarında ya da huzursuzlandıklarında daha az ve bilinen davranış tutumları benimsedikleri görülmüştür.

Ebeveynlerin eşleriyle yaşanan tartışmanın ardından çocuğuna olan tutumlarına ilişkin bulgular. Evli olan anneler eşleriyle yaşadıkları tartışma sonrasında “çocuğuna olan tavırlarında herhangi bir değişiklik olmadığını, dikkatlerini çocuğa yönelttiklerini ve genellikle çocukla oyun oynama yoluna” başvurdukları ifade etmişlerdir.

Evli olan annelerin cevapları incelendiğinde, annelerin genellikle eşleriyle yaşadığı gerginliği çocuklarına yansıtmamak için ellerinden gelen çabayı gösterdikleri görülmüştür. Buna ilişkin bir bazı annelerin ifadeleri aşağıdaki gibidir.

“Genelde ona yansıtmamaya ve onunla oyunlar oynayarak kendimi de rahatlatmaya çalışırım. Çünkü birlikte oynarken mutlaka eğlenceli bir anımız oluyor (A3).”

“Eşime olan öfkemi çocuğumdan çıkarmamaya çalışırım, genelde ilgimi çocuğuma kaydırırım (A1).”

Tek olan anneler ise eşleriyle yaşadıkları tartışmanın ardından çocuğuna karşı bazen “sinirli ve öfkeli” davranışlar sergilediklerini belirtmişlerdir. Bir anne buna ilişkin duygularını, “*Bazen gerilip sinirlendiğim oluyordu, kontrol edemediğim bir sinir harbi yaşıdıysam ona fazlasıyla hissettirebiliyorum maalesef. Fakat şu an öyle bir sıkıntımız yok (BA3).*” şeklinde ifade etmiştir.

Tek olan bir başka annenin ise sırf çocuğu eşiyle yaşanan gerginliği hissetmesin diye kendi duygularını hiçe sayarak duyguyu gizleme (olay yaşanmamış gibi) yöntemine başvurduğu görülmüştür. “*Eşimle tartıştığımızda çocuk etkilenmesin diye tartışmanın en alevli anında bile eşime sarılıp öptüm, oyun oynuyoruz dedim. Ama tartışmayı içime attığım bir dönem oldu. O dönem de kızıma bağırdım. Bağırma aydınlattı beni. Öfkemi kızıma yansıttığımı görünce sorunu boşanarak çözdüm (BA6).*”

Evli olan babalar ise eşleriyle yaşadıkları tartışma sonrasında çocuğuna olan tavrında bir değişiklik olmadığını ve daha çok ortamdan uzaklaşma ve yalnız kalmayı tercih ettiklerini belirtmişlerdir. Buna ilişkin bazı babaların ifadeleri aşağıdaki gibidir.

“Çocuğuma yansıtmamaya çalışırım ve ona yaklaşımım asla değişmez (B3).”

“Eşimle tartıştığımızda çocuğumda dahil olmak üzere herkesten uzak kalmayı isterim ve sakinleşirim. Bu durumu çocuğuma yansıtmamaya çalışırım (B5).”

Evli olan anne-babalar eşleriyle yaşadıkları tartışmaları mümkün olduğunca çocuklarına yansıtmadıklarını ifade ettikleri görülmüştür. Buna karşın tek olan anneler ise eşleriyle aralarında yaşanan gerginlik sonrasında çocuklarına olan tavırlarında değişiklik olduğunu belirttikleri görülmüştür.

Ebeveynlerin gelecekte çocuklarından ayrılacakları düşüncesinin onlarda uyandırdığı duygularına ilişkin bulgular. Ebeveynlerin gelecekte çocuklarından ayrılacakları düşüncesi onlarda “*mutluluk, gurur ve şükür*” gibi olumlu duygular; “*endişe(korku) ve mutsuzluk (üzgün)*” gibi olumsuz duygular hissettirdiği görülmüştür.

Evli olan anneler gelecekte çocuklarından ayrılma düşüncesi karşısında “*gurur ve mutluluk*” gibi olumlu duygular hissettiklerini ifade etmişlerdir. Buna ilişkin bazı annelerin ifadeleri aşağıdaki gibidir.

“Onun büyüdüğünü düşünüp gururlanıyorum. Yani onu iyi yerlere gelmiş kendi ayakları üstünde durmuş artık her şeyiyle kendi kararlarını verebilen bir birey olduğunu düşünmek beni mutlu ediyor (A3).”

“Önemli olan onların güvende ve mutlu olması. Zaten ilerde bir şekilde (evlilik, okul, iş) bizden ayrılacaklar. Önemli olan iletişimi kopartmadan sevgimizi yaşatabilmek. Onların sağlıklı, mutlu ve huzurlu olmaları bizim için yeterli (A1).”

Evli olan bazı annelerin ise, ilerde çocuklarından ayrı kalma durumu karşısında çocuklarından ayrılmak istemedikleri ve bununla yüzleşmekten dolayı tedirgin oldukları görülmüştür. Evli olan bir anne buna ilişkin duygularını, “*Üzücü bir durum, anne babalar çocuklarının yanında olmasını ister ama olursa da çok sık giderim yanına, yalnız bırakmam. Hayırlısı olsun (A4).*” şeklinde ifade ederken; diğer bir anne de “*Bu konuyu hiç aklıma getirmedim. Şimdilik bizimle birlikteler. İlerisi için daha çok erken. Ama bunu düşünmek ve onlardan ayrılmak istemiyorum (A6).*” şeklinde ifade etmiştir.

Tek olan anneler gelecekte çocuklarından ayrı kalma durumunda kendi duygularından daha çok çocuklarının duygularını vurguladıkları görülmüştür. Buna ilişkin bazı annelerin ifadeleri aşağıdaki gibidir.

“Ne yaparsak yapalım büyüüp kendi yollarını çiziyorlar. Ben nerede, nasıl mutlu olacaksa onu her daim desteklerim. Onlar mutlu olduğu sürece bende mutlu olurum (BA1).”

“Korku ve endişe hissettiriyor. Ama eğer sonuçta çocuğum mutlu olacaksa korku ve endişemi belli etmemeye çalışırım. Yeter ki o mutlu olsun (BA3).”

Tek olan bazı anneler ise gelecekte çocuklarından ayrı kalma durumu karşısında çok “*mutsuz*” olacaklarını ve mümkün olduğunca onlardan ayrı kalmak istemediklerini belirtmişlerdir. Buna ilişkin bazı annelerin ifadeleri aşağıdaki gibidir.

“Bir tane çocuğum var zaten. Ondan da ayrılmak ve onun uzağa gitmesi beni çok ama çok üzerdi (BA4).”

“Bu düşünce beni kötü çok kötü hissettiriyor. Umarım ilerde böyle bir şey olmaz ve kızım benim hep yakınımda olur (BA5).”

Evli ve tek olan annelerin gelecekte çocuklarından ayrılma durumu karşısında hissettikleri duygularına yönelik cevapları incelendiğinde, annelerin çocuklarından ayrılmak istemedikleri ve özellikle ayrı olan annelerin bundan dolayı daha çok endişe yaşadıkları görülmüştür.

Evli olan babalar, gelecekte çocuklarından ayrı kalma düşüncesinin onlarda “mutluluk” hissettirdiğini ifade etmişlerdir. Buna ilişkin bir baba duygularını “*Kendi ayaklarının üzerinde durup kendisinin bir şeyleri yapabiliyor olması mutlu eder. Bir de yaşlandığımı hissederim (B1).*” şeklinde ifade etmiştir. Bir başka baba ise gelecekte çocuklarından ayrılma düşüncesi karşısında “*Sadece korkutuyor ve endişelendiriyor (B2).*” şeklinde endişesini belirtmiştir. Evli olan babaların gelecekte çocuklarından ayrı kalma durumunu annelere göre daha çok kabullendiği ve bu konuda daha az endişe yaşadığı görülmüştür.

Evli olan anne-babaların ve tek olan annelerin çocuk sahibi olmaya ilişkin duygularını incelediğimizde, ebeveynlerin duygularının hem anne ve baba olmaya göre hem de ebeveynin tek ve evli olma durumlarına göre farklılık gösterdiği görülmüştür.

Bölüm 5

Tartışma

Bu araştırmada ebeveyni tek ve evli olan 3-6 yaş aralığındaki okul öncesi dönem çocukların bağlanma stilleri ile bu çocukların ebeveynlerinin kendi ebeveynlerine bağlanma stilleri arasındaki ilişkinin incelenmesi amaçlanmıştır. Araştırmanın bu bölümünde nicel ve nitel analizlerinden elde edilen bulgular, araştırmaya temel olan araştırma soruları kapsamında alanyazın da konuyla ilgili yapılmış diğer çalışmalarla karşılaştırılarak ele alınmıştır.

Nicel Verilere İlişkin Tartışma

Ebeveyni tek ve evli olan çocukların bağlanma stillerine ilişkin bulguların tartışılması. Çocukların bağlanma stillerinin belirlenmesi amacıyla uygulanan Oyuncak Öykü Tamamlama Testi'nin (OÖTT) sonuçlarına göre ebeveyni evli olan çocukların %48'nin güvenli, %53'nün güvensiz; ebeveyni tek olan çocukların %70'nin güvenli, %30'nun ise güvensiz bağlanma stiline sahip oldukları görülmüştür. Bununla birlikte araştırmaya katılan ebeveyni tek ve evli olan toplam 80 çocuğun %59'nun (n=47) güvenli bağlanma stili, %41'nin (n=33) ise güvensiz bağlanma stili geliştirdikleri görülmüştür. Bu araştırmanın bulgularıyla benzer şekilde Akburak (2017), Görgü (2015), Kaymak (2015), Güner (2011) ile Uluç ve Öktem'de (2009) okul öncesi dönem çocuklarının bağlanma stillerini inceledikleri araştırmalarında, güvenli bağlanma stili geliştiren çocukların sayısının, güvensiz bağlanan çocukların sayısına kıyasla daha fazla olduğunu tespit etmişlerdir. Yine Bureau ve Moss (2010) ve Cohn'da (1990) 6 yaşındaki çocukların bağlanma stillerini incelemişler ve araştırmalarının sonunda çocukların %50'den fazlasının güvenli bağlanma stiline sahip olduklarını belirtmişlerdir. Alanyazında da güvenli bağlanma oranının güvensiz bağlanma oranına göre daha yüksek olduğu görülmektedir (Van Ijzendoorn ve Kroonenberg, 1988).

Alanyazın incelendiğinde, araştırma bulgusunun aksine güvensiz bağlanan çocukların, güvenli bağlanan çocuklara oranla daha yüksek olduğunu gösteren çalışmalar da bulunmaktadır. Ildız (2016) 60-77 ay aralığındaki 78 okul öncesi dönem çocuklarının bağlanma stillerini incelediği araştırmasında, çocukların %69,2'sinin güvensiz, %30,8'inin ise güvenli bağlanma geliştirdiğini tespit etmiştir. Yine Şahin (2019), Geçin (2016), Gloger-Tippelt, Gomille, Koenig ve Vetter (2010),

Çamurlu (2006), Hasan (2008), Cassidy (1988), Türköz (2007) ve Seven'de (2006) benzer sonuçlar elde etmişlerdir. Yapılan bu araştırmalarda çocukların güvenli ya da güvensiz bağlanması arasındaki oranların farklılık göstermesinin nedeninin seçilen örneklemelerin özelliklerinden kaynaklanıyor olabileceği düşünülmektedir.

Ebeveyni tek ve evli olan çocukların bağlanma stilleri ile cinsiyetlerine ilişkin bulguların tartışılması. Araştırmada ebeveyni evli olan çocukların bağlanma stillerinin cinsiyete göre anlamlı bir farklılık göstermediği sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuca göre, cinsiyetin çocukların bağlanma stillerini yordayan bir değişken olmadığı görülmüştür. Kaymak'da (2015) 6 yaşındaki okul öncesi dönem çocuklarıyla yaptığı araştırmasında, çocukların bağlanma stilleri ile cinsiyetleri arasında anlamlı bir fark olmadığı sonucunu elde etmiştir. Alanyazın araştırmaları incelendiğinde bazı araştırmacıların da (Şahin, 2019; Tulpar, 2019; Canatan, 2018; Bayındır, 2016; Kurtuluş-Yıldırım, 2016; Ural, Güven, Sezer, Azkeskin ve Yılmaz, 2015; Sözügeçer, 2011; Cebeci, 2009; İlaslan, 2009; Sümer ve Şendal, 2009; Uluç ve Öktem, 2009; Seven, 2006; Cassidy, 1989) benzer sonuçlar elde ettikleri görülmüştür. Yine (Bureau, Yurkowski, Schmiedel ve Martin, 2014; Lecompte, Mossa ve Pascuzzoa, 2014; Nair ve Murray 2005; Ainsworth, 1978)'da çalışmalarında çocukların bağlanma stilleri ile cinsiyetleri arasında anlamlı farklılık olmadığını bulmuşlardır. Alanyazındaki ilgili araştırmalara bakıldığında araştırma bulgusunun aksine cinsiyet ile bağlanma stilleri arasında anlamlı bir farklılığın olduğunu gösteren çalışmalar da mevcuttur (İldiz, 2016; Ural ve ark., 2015; Chen, 2012; Güner, 2011; Türköz, 2007; Çamurlu, 2006; Szewczyk-Sokolowsky ve Bost 2005; Soruku ve Weissbrod, 2005). Bu araştırmalarda, çocukların cinsiyetlerinin bağlanma stillerine göre anlamlı bir farklılık gösterdiği tespit edilmiştir. Araştırma sonuçlarına göre, kız çocuklarının erkek çocuklarına kıyasla daha fazla güvenli bağlanma stili geliştirdikleri görülmüştür. Görgü (2015) ve Cebeci (2009) ise bu bulguların aksine erkek çocuklarının güvenli bağlanma oranlarının, kız çocuklarının güvenli bağlanma oranlarına kıyasla daha yüksek olduğunu bulmuşlardır.

Bu araştırmada ebeveyni tek olan çocukların cinsiyetleri ile bağlanma stilleri arasında anlamlı bir farklılık olmadığı bulunmuştur. Alanyazın incelendiğinde, ebeveyni tek olan okul öncesi dönem çocukların cinsiyetleri ile bağlanma stilleri arasındaki ilişkiyi inceleyen araştırmaların sınırlı ve sayıca az olduğu görülmektedir. Canatan (2018), Kotan (2016) ve Cebeci (2009) farklı yaşlardaki örneklem

gruplarıyla yaptıkları çalışmalarında araştırmının bulgusuna benzer sonuçlar elde ettikleri görülmüştür.

Bağlanma kuramına göre, anne-çocuk arasındaki güvenli bağlanmadaki en temel özellik annenin çocuğuna gösterdiği ilgi, sevgi ve duyarlılığıdır (Bowbly, 2012). Bunun yanı sıra annenin ulaşılabilir olması, cinsiyet ayırt etmeksizin çocuğunun her türlü bakım ve ihtiyaçlarını gidermesi de bağlanmanın cinsiyet açısından bir farklılık yaratmadığını göstermektedir. Bu çalışmadan elde edilen bulgular ve alanyazındaki diğer çalışmalar karşılaştırıldığında, bağlanma stilleri ile cinsiyet arasındaki ilişkiye yönelik farklı sonuçların elde edildiği görülmektedir. Bu farklılık cinsiyetin, ebeveyn-çocuk ilişkisinde bağımsız bir etkiye sahip olduğu şeklinde açıklanabilmektedir.

Ebeveyni tek ve evli olan çocukların bağlanma stilleri ile yaşlarına ilişkin bulguların tartışılması. Araştırmada ebeveyni evli olan çocukların bağlanma stilleri ile yaşları arasında anlamlı bir farklılık olduğu bulunmuştur. Buna göre, 5-6 yaş grubundaki ebeveyni evli olan çocukların güvenli bağlanma oranı (%73,7), 3-4 yaş grubu çocukların güvenli bağlanma oranından daha yüksek; 5-6 yaş grubundaki çocukların güvensiz bağlanma oranı (%28,6), 3-4 yaş grubundaki çocukların güvensiz bağlanma oranından daha düşüktür. Okul öncesi dönem çocuklarının bağlanma stillerini belirlemek amacıyla kullanılan Oyuncak Öykü Tamamlama Testi çocukların sosyal, duygusal ve dil becerilerini kullanarak uygulanan bir testtir. Bu testin uygulanmasında, araştırmacı tarafından belirli bir noktaya getirilen öyküler daha sonra çocuk tarafından tamamlanması istenilmektedir. Çocuğun bu süreçte öyküleri tamamlamasında ve daha çok soru-cevap şeklinde devam ettirebilmesinde çocuğun hem duygusal açıdan hazır olması, kendini rahat hissetmesi ve iletişime açık olması hem de yeterli düzeyde kendini ifade edebilecek dil gelişimine sahip olmasının gerektiği ve araştırmının bulgusundan bu sonuca ulaşıldığı düşünülmektedir. Alanyazındaki ilgili çalışmalar incelendiğinde araştırma bulgusunun aksine, yaş ile bağlanma stilleri arasında bir ilişki olmadığını gösteren çalışmalarda görülmektedir (Tulpar, 2019; Aksekili, 2017; Ildız, 2016; Işıkoğlu, 2016; Tanış, 2014; Türköz, 2009).

Araştırmada ebeveyni tek olan çocukların yaşları ile bağlanma stilleri arasında ise anlamlı bir farklılığın olmadığı elde edilmiştir. Alanyazın incelendiğinde, bazı araştırmacılar da (Canatan, 2018; Ünlü, 2015 ve Cebeci, 2009) araştırma

bulgusunu destekler şekilde ebeveyni tek olan çocukların bağlanmalarının yaşlarına göre anlamlı bir farklılık göstermediğini bulmuşlardır.

Ebeveyni tek ve evli olan çocukların bağlanma stilleri ile çocuğun bakımını üstlenen kişiye ilişkin bulguların tartışılması. Araştırma da ebeveyni tek ve evli olan çocukların bağlanma stilleri ile çocukların bakımını üstlenen kişi (anne, anneanne/babanne, teyze/hala ve bakıcı) arasında anlamlı bir farklılığın olmadığı tespit edilmiştir. Şahin (2009) 60-72 ay aralığındaki okul öncesi dönem çocuklarıyla yapmış olduğu araştırmasında, çocukların bağlanma stillerinin çocuğa ilk iki yıl bakan kişiye (anne ya da anne dışındakiler) göre anlamlı bir farklılık göstermediği sonucuna ulaşmıştır. Yine alanyazın incelendiğinde; Şahin (2019), Tulpar (2019), Görgü (2015), Geçin (2016), Kaymak (2015), İlaslan (2009) ve Cebeci (2009)'de yaptıkları çalışmalarda benzer sonuçlar elde etmişlerdir.

Bağlanma kuramına göre de güvenli bağlanmanın gerçekleşmesinde önemli olan bebeğe kimin baktığından çok bu bakımın sürekli, yakınlık içeren ve ihtiyaç gideren nitelikte olmasıdır (Bowlby, 2012). Bununla birlikte çocuğun bağlanmasında, çocuğa bakan kişinin özellikleri ve davranışlarının niteliği de bulguların elde edilmesine sebep olabileceğini düşündürmektedir. Ayrıca toplumumuzda hala geleneksel geniş aile yapısının var olması, ailedeki diğer bireylerin de çocuk üzerinde söz sahibi olması ve çocuğun bakım ve ihtiyaçlarını gidermede sorumluluk alması da çocuğun anne dışında diğer aile bireylerine bağlanmasıyla da ilişkili olabileceği düşünülmektedir.

Alanyazında bu araştırma bulgusunun aksine çocukların bağlanma stilleri ile çocukların bakımını üstlenen kişi arasında anlamlı farklılık olduğunu gösteren araştırmalar da mevcuttur. Ülkemizde konuyla ilgili yapılan araştırmalarda Türköz (2007) ve Seven (2006) yaptıkları araştırmalarında, güvensiz bağlanan çocukların büyük çoğunluğunun ilk yıl annesi tarafından bakılmayan çocuklar olduğunu tespit etmişlerdir. Sonuç olarak her iki araştırmanın bulguları, bakımları ilk bir yıl bakıcılar tarafından karşılanan çocukların anneleri tarafından bakımları karşılanan çocuklara göre güvenli bağlanma oranlarının daha düşük olduğu göstermiştir.

Evli olan anne-babaların ve tek olan annelerin bağlanma stilleri ile algılanan ilgi/kontrol ve aşırı korumaya ilişkin bulguların tartışılması. Bu araştırmada evli olan annelerin güvenli bağlanma stilleri ile annelerinin algılanan ilgi

/kontrolü arasında negatif yönde orta düzeyde anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Buna göre algılanan anne ilgi/kontrolü arttıkça, evli olan annenin güvenli bağlanması azalmaktadır.

Bowlby (1969)'in bağlanma kuramını göre, anne-çocuk arasındaki güvenli bağlanmanın gerçekleşmesindeki en önemli özelliğin annenin duyarlılığı ve çocuğun ihtiyaç duyduğu ilgiyi, sevgiyi ve anlayışı göstermesidir. Bağlanma kuramı dikkate alındığında araştırmanın sonucunda algılanan anne ilgi/kontrol alt boyutu ile annenin güvenli bağlanması arasında pozitif bir ilişkinin görülmesi beklenmektedir. Fakat araştırmada beklenenin aksine negatif yönde bir sonuç elde edilmiştir.

Tek olan annelerin güvenli bağlanmaları ile algılanan anne ilgi/kontrolü arasında ise pozitif yönde orta düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Bu sonuç, bağlanma kuramıyla tutarlıdır. Alanyazın incelendiğinde de bazı araştırmacıların güvenli bağlanma stili ile algılanan anne ilgi/kontrolü arasında (Taşkiran-Tepe, 2018 ve Çamurlu- Keser, 2006) benzer sonuca ulaştıkları görülmüştür. Yine Görgü'de (2015) yapmış olduğu araştırmasında, güvenli bağlanan çocukların annelerinin daha duyarlı, rahat, serbest ve daha az kontrollü olduklarını belirtmiştir.

Nair ve Murray (2005) duyarlı, işbirlikçi, kabullenici ve duygusal olarak çocuğun ihtiyaç duyulduğunda ulaşılabilir olan annelerin çocuklarının bağlanma oranlarının daha yüksek olduğu belirtmiştir. Buna benzer şekilde Peris ve Anderson (2000)'da ebeveynin duygusal sıcaklığı ile güvenli bağlanması arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişkinin olduğunu tespit etmiştir. Çocuk yetiştirme sürecinde yüksek kabul ve ilgi stilini benimseyen annelerin çocuklarının ihtiyaç duyduğu ilgiyi, sevgiyi ve şefkati vererek onların başta hem kendilerine hem de çevrelerindeki diğerlerine güvenmelerini sağlamaktadır. Yüksek kabul ve ilgi davranışını benimseyen anneler, çocuğun özgürlüğünü ve özerkliğini kısıtlayarak aşırı düzeyde davranış kontrolü çabasında bulunmazlar. Bu yüzden bu ortamda büyüyen çocuklar hem kendi olumlu benlik algısı hem de olumlu diğerleri algısını geliştirmektedir (Kochanska, Aksan, Knaack ve Rhines, 2004).

Alanyazında ilgili çalışmalarda, erken çocukluk dönemiyle başlayan ve ilerleyen süreçlerde etkisini sürdüren bağlanma ile ebeveyn tutumlarının birbirleriyle bağlantılı olarak geliştiği gösteren çalışmalarında bulunduğu görülmektedir (Caldera ve Hart, 2004; Karavasilis, Doyle ve Markiewicz, 2003; Neal ve Horbury, 2001; Peris

ve Anderson, 2000). Sonuç olarak yapılan araştırmaların bulguları dikkate alındığında annelerin kişilik özelliklerinin, tutum ve davranışlarının çocuklarının bağlanma stillerini etkilediğini göstermektedir.

Araştırmada evli olan annenin güvenli, korkulu, saplantılı ve kayıtsız bağlanmasıyla ile anne ve babasının aşırı koruması arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Tek olan annelerin ise güvenli bağlanması ile kendi anne ve babasının aşırı koruması arasında pozitif yönde düşük düzeyde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Buna göre tek olan ve güvenli bağlanan annelerin, anne ve babalarını aşırı kontrollü olarak algıladıkları görülmüştür.

Alanyazındaki ilgili çalışmalara baktığımızda bazı araştırmacılar ( e eli, 2018; Bolattekin, 2014) araştırma bulgusunun aksine, ebeveynin kendi ebeveyninden algıladıkları aşırı koruyucu tutum düzeyleri ile bağlanma stilleri arasında negatif yönde anlamlı bir ilişki bulmuşlardır. Sümer ve Güngör (1999)'de araştırmalarında babanın sıkı denetim ve kontrolünün çocuğun güvenli bağlanmayla aralarında anlamsız bir ilişkisinin olduğunu tespit etmiştir. Buna göre, annenin sıkı denetim ve kontrolü ile çocuğun güvenli bağlanması arasında ise negatif yönde anlamlı bir ilişki görülmektedir.

Ebeveynin  ocuk yetiştirme stilleri ve uygulamaları toplumlara göre farklılık göstermektedir. Özellikle  lkemiz gibi geleneksel toplumlarda kabul/ilgi ve sıkı denetim/kontrol farklı algılanabilmekte ve yorumlanabilmektedir. Kağıt başı 1970 yılında Türk ve ABD 'li gençleri karşılaştırarak yaptığı araştırmasında, Türk gençlerinin sıkı aile denetimi Amerikalı gençlere göre daha fazla algıladığını fakat bunu şefkat eksikliği olarak yorumlamadıklarını tespit etmiştir. Bu sonuç,  ocuk yetiştirme stillerinin toplumun kültürel norm, değer ve adetlerinden etkilendiğini ve farklı yorumlandığını göstermektedir. Türk kültüründe ebeveynin çocuğun özgürlüğünü aşırı koruması ve kontrolü, ebeveynin şefkati ve ilgisiyle aynı anlam ifade etmektedir (Güngör ve Bornstein, 2010; Kağıt başı, 2010).

Araştırmanın sonucunda tek olan annenin korkulu bağlanması ile algılanan anne-babasının aşırı koruması arasında negatif yönde düşük düzeyde anlamlı bir ilişkinin olduğu tespit edilmiştir. Buna göre anne ve babanın aşırı koruması arttıkça, annenin korkulu bağlanması da azalmaktadır. Alanyazındaki ilgili araştırmalar incelediğinde ise bu bulgunun aksine, ebeveynin aşırı koruma tutumları ile

bağlanma stilleri arasında pozitif bir ilişkinin olduğu görülmektedir (Muris ve ark., 2000; Sümer ve Güngör ,1999; Bartholomew ve Horowitz,1991).

Evli olan annelerin saplantılı ve kayıtsız bağlanma stilleri ile algılanan baba ilgi/kontrolü arasında düşük düzeyde pozitif bir ilişki olduğu görülmüştür. Yani babanın ilgi/kontrol arttıkça, annelerin saplantılı ve kayıtsız bağlanmaları da artmaktadır. Alanyazındaki ilgili araştırmalara bakıldığında araştırmancının bulgularını destekler çalışmalara rastlanmamaktadır. Akbay'da (2015) babaya bağlanmanın ilgi/kontrol ve aşırı koruma alt boyutlarıyla bireyin bağlanma stilleri üzerinde bir etkisinin olmadığını belirtmiştir.

Evli olan babaların bağlanma stilleri ile algılanan ilgi/kontrol ve aşırı korumaya ilişkin bulguların tartışılması. Araştırma sonuçlarına göre evli olan babaların kayıtsız bağlanması ile algılanan anne ilgi/kontrolü arasında pozitif yönde düşük düzeyde anlamlı bir ilişkinin olduğu bulunmuştur. Araştırmancının bu sonucuyla kısmen benzerlik gösteren bir çalışmada, algılanan anne ilgi/ kontrol boyutu ile kaçınmalı ve kaygılı bağlanma stilleri arasında orta düzeyde pozitif yönde bir ilişki bulunmuştur (Akdağ, 2017). Ancak Sümer ve Güngör (1999) ise araştırma bulgusunun aksine, anne ilgi/kontrol ile güvenli bağlanma arasında olumlu yönde, güvensiz bağlanmayla ise olumsuz yönde anlamlı bir ilişki olduğu sonucuna ulaşmıştır.

Araştırma da evli olan babaların saplantılı bağlanma stilleri ile algılanan anne aşırı koruması arasında negatif yönde düşük düzeyde anlamlı bir ilişkiye rastlanmıştır. Alanyazın incelendiğinde bu konuda farklı araştırma bulgularının olduğu görülmektedir. Çeçeli (2018) araştırmasında, ebeveynlerin saplantılı bağlanma stilleri ile aşırı annelik alt boyutu arasında pozitif yönde anlamlı bir ilişki bulunmuştur. Yine Sümer ve Güngör (1999)'de annenin sıkı denetim ve kontrol alt boyutu ile korkulu ve saplantılı bağlanması arasında olumlu yönde ilişkisinin olduğunu tespit etmişlerdir. Evli olan babaların güvenli, korkulu, saplantılı ve kayıtsız bağlanması ile baba ilgi/kontrolü ve baba aşırı koruması arasında anlamlı bir ilişki bulunamamıştır. Araştırma bulgusuna paralel olarak Yersel'de (2019) yılında araştırmasında, araştırmaya katılan ergenlerin güvenli, korkulu, saplantılı ve kayıtsız bağlanması ile babanın demokratik ve otoriter tutumu arasında anlamlı bir ilişkinin olmadığını bulmuştur.

Bağlanma, bebek dünyaya geldiği andan itibaren bebek ile bakım veren kişi arasında oluşan duygusal güvenli bir bağ kurma sürecidir. Anne ve yeni doğan bebek arasında oluşan bu güvenli bağ, annenin bebeğin bütün temel olan fiziksel ve duygusal temel ihtiyaçlarını düzenli ve tutarlı bir şekilde karşılamasıyla gerçekleşmektedir (Ainsworth, 1989; Bowlby, 1979). Bu bağ ilk başlarda anne ile kurulsa da daha sonra başta baba olmak üzere diğer bireylerle de kurulabilmektedir. Bowlby (1979) bebeğe bakım veren annenin, baba ile çocuk arasındaki bağlanmanın kurulabilmesinde önemli bir rolünün olduğunu belirtmiştir. Biller'de (1993) yine benzer şekilde baba- çocuk arasındaki bağlanmanın kurulmasında annenin desteğinin ve babaya tanınacak imkân ve zamanın önemli olduğunu vurgulamıştır. Özellikle anne tarafından desteklenen babaların çocuklarıyla sağlıklı bir şekilde iletişime geçip daha kolay bir şekilde bağlanma kurabilme olasılıkları daha yüksektir. Bu yüzden baba-çocuk arasındaki bağlanmasında bağlanma şekli ve ilişkinin niteliği anneye bağlı olarak değişmektedir (Güleç, 2010; Kavlak ve Şirin, 2007). Baba-çocuk arasındaki bağlanmayı etkileyen diğer bir unsur ise anne-baba arasındaki iletişimin şekli yani iletişimin niteliğidir. Belsky, Youngblade, Rovine ve Vollig (1991) eşler arasındaki evlilik ilişkinin ebeveyn-çocuk ilişkisini etkilediği ve evlilik ilişkisi iyi olmayan ebeveynlerin çocuklarıyla da olumsuz ilişkiler kurduklarını belirtmişlerdir. Eşleriyle mutlu bir evliliği olan babaların çocuklarıyla daha fazla ilgilenirken, eşleriyle ilişkilerinin bozulması durumunda çocuklarına olan ilgilerinde azaldığı görülmektedir (Erdoğan, 2004). Belsky (1996) iş ve aile desteği alan babaların, iş ve aile desteği alamayan babalara göre çocuklarına daha güvenli bağlandıklarını belirtmiştir.

Araştırmada evli olan babaların bağlanması ile kendi babalarının ilgili/kontrolü ve aşırı koruması arasında bir ilişkinin bulunmamasının, özellikle erken çocukluk döneminde baba-çocuk arasındaki ilişkinin niteliğinden kaynaklanan nedenlere bağlı olabileceğini düşündürmektedir.

Çocukların bağlanma stilleri ile ebeveynin medeni durumuna ilişkin bulguların tartışılması. Bu araştırma da çocukların bağlanma stilleri ile ebeveynin medeni durumu arasında istatistiksel olarak anlamlı bir farklılık bulunmuştur. Araştırmanın bulgusuna benzer şekilde Sardoğan ve arkadaşları (2007) ebeveyni boşanmış ve boşanmamış 12 yaşındaki çocuklarla yaptıkları araştırmalarında, çocukların bağlanması ile ebeveynin birliktelik durumu (medeni durumu) arasında

anlamalı bir farklılık olduğunu tespit etmişlerdir. Araştırmanın sonucunda, ebeveyni boşanmış çocukların güvenli bağlanma düzeylerinin, ebeveyni boşanmamış diğer çocuklara göre daha düşük olduğu görülmüştür. Alanyazın araştırması yaptığımızda, ülkemizde özellikle küçük yaş grubu çocukların bağlanmasıyla ebeveynin medeni durumu arasındaki ilişkiyi inceleyen çalışmaların sınırlı ve sayıca az olduğu görülmektedir. Yine Nair ve Murray'da (2005) ebeveyni boşanmış 3-6 yaş aralığındaki çocukların bağlanma stillerini incelemiş ve sonucunda ebeveyni boşanmış olan çocukların güvenli bağlanma oranlarının daha düşük olduğunu bulmuştur.

Alanyazın incelendiğinde, araştırma bulgusunun aksine bazı araştırmacılar (Canatan 2018; Kaymak, 2015; Cebeci, 2009) çocukların bağlanma stilleri ile ebeveynin medeni durumu arasında anlamlı bir farklılığın olmadığını bulmuşlardır. Bunlara ek olarak Kotan'da (2016) boşanmış ve boşanmamış ailelere sahip üniversiteli gençler ile yaptığı araştırmasında, ebeveynin medeni durumunun üniversiteli gençlerin bağlanma stilleri üzerinde anlamlı bir farklılık oluşturmadığını tespit etmiştir. Ülkemizde geleneksel geniş aile yapısının varlığını sürdürmesi ve çocukların ihtiyaç duydukları ilgi, sevgi ve bakım ihtiyaçlarının anne-baba olmadığında ailenin diğer bireyleri tarafından karşılanması, ebeveynin tek ya da evli olma durumu ile çocukların bağlanması arasında bir üzerinde bir etki oluşturmamasının nedeni olarak görülebilmektedir. Çocuğun güvenli ya da güvensiz bağlanma biçiminin yaşamın erken yıllarında gerçekleşmesi ve özellikle çocuğun bebeklik döneminde bağlanma figüründen ayrılmama durumuda (Emery, 2012) ebeveynin medeni durumu ile çocuğun bağlanması arasındaki ilişkinin olmamasına etki eden bir diğer faktör olarak söylenebilmektedir.

Evlilik ve boşanma süresi ile çocukların bağlanma stillerine ilişkin bulguların tartışılması. Araştırmada boşanma ve evlilik süresi ile çocukların bağlanması arasında anlamlı bir farklılık bulunmamıştır. Kısacası, ebeveynlerin evlilik ve boşanma sürelerinin çocukların bağlanma stilleri üzerinde bir etkisinin olmadığı görülmüştür. Bowlby (2012) bebeklik döneminde bebeğin bakım veren kişiden ayrılmasını güvenli bağlanma için bir tehdit olarak belirtirken Emery (2012) bebeklik döneminde meydana gelen boşanmalarda bebeğin daha çok anneye kalmasından ve evden ayrılanın daha çok baba olmasından dolayı boşanmanın

çocukların bağlanması üzerinde çok fazla olumsuz etkisinin olmayacağını savunmuştur.

Tek ve evli olan annelerin bağlanma stilleri ile çocukların bağlanma stillerine ilişkin bulguların tartışılması. Araştırmada tek ve evli olan annelerin güvenli, korkulu, saplantılı ve kayıtsız bağlanma stilleriyle çocukların bağlanması arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki bulunmamıştır. Araştırmanın sonucuyla ilgili alanyazın incelendiğinde, araştırmanın bulgularına benzer çalışmaların olduğu görülmüştür. Görgü (2015), Güner (2011), Volling, Notaro ve Larsen (2009), Roelofs, Meesters ve Muris (2008) çalışmalarında çocukların bağlanması ile annelerinin bağlanma stilleri arasında bir ilişkinin olmadığını tespit etmişlerdir.

Bowlby, bağlanmayı bebeklikten itibaren anne-çocuk arasında oluşan ve ömür boyu devam eden “*duygusal bir bağ*” olarak tanımlamıştır (Bowlby, 2012, 1982, 1980). Araştırma bulgularının aksine alanyazında bu konuyu inceleyen bazı çalışmalar, çocuğun bağlanmasıyla annenin bağlanması arasında bir ilişkinin olduğunu ve bunun kuşaklar arası aktarıldığını göstermiştir.

Beneoit ve Parker (1994) bağlanmanın 3 kuşak nesiller (anneanne, anne ve annelerin bebekleri) arasındaki ilişkisini incelemişler ve araştırmanın sonucunda bebeklerin bağlanma stillerinin oluşmasında yüksek derecede annelerinin bağlanmasının; annelerin bağlanmasının üzerinde ise anneannelerin bağlanmasının etkili olduğu sonucunu elde etmişlerdir. Sonuç olarak bu çalışmada bağlanmanın nesilden nesile 3 kuşak devam ettiği görülmüştür. Yine bezer şekilde Milkulincer ve Florian (1999) üniversiteli gençler ve ebeveynleriyle yaptığı çalışmada, İlaslan (2009)’da 2 ila 5 yaş arasındaki çocuklar ve anneleriyle yaptıkları çalışmalarında, bağlanmanın iki nesil arasında ilişkili olduğunu bulmuştur.

Nitel Verilere İlişkin Tartışma

Araştırma kapsamında, nitel verilerden elde edilen bulgulardan aşağıdaki sonuçlar çıkarılmıştır;

1. Tek ve evli olan annelerin çocuk sahibi olacaklarını ilk öğrendikleri zaman “mutluluk (*sevinç, mutluluktan ağlama*), heyecan ve şükür duyma” gibi olumlu duyguları daha fazla hissettikleri görülmüştür. Ayrıca bazı annelerin, nasıl bir anne olacaklarına dair “korku ve endişe” gibi olumsuz duygularda hissettikleri

görülmüştür. Evli olan babaların ise çocuk sahibi olacaklarını ilk öğrendiklerinde sadece “*mutluluk ve heyecan*” gibi olumlu duygular hissettikleri görülmüştür.

2. Evli olan anne-babaların çocuklarının bakımlarıyla ilgilenirken genellikle “*mutluluk, huzur ve şükür duyma*” gibi olumlu duygular hissederken; tek olan annelerin bu olumlu duyguların yanı sıra “*kızgınlık ve öfke*” gibi olumsuz duygular da hissettikleri görülmüştür. Boşanma sonrasında çocuğun velayetinin çoğunlukla anneye verilmesi, annenin çocuk yetiştirme konusunda yalnız bütün sorumlulukları üstlenmesi ve yoğun iş temposu tek olan annelerin çocuklarının bakımlarıyla ilgilenirken kızgınlık ve öfke gibi olumsuz duyguları hissetmesine neden olabilmektedir. Yapılan alanyazın incelemesinde araştırma bulgusu destekleyen benzer çalışmalar da mevcuttur (Akoğlu ve Küçükkaragöz, 2018; Can ve Aksu, 2016; Feyzioğlu ve Kuşçuoğlu, 2011; Keskin, 2007; Arıkan,1996). Bu çalışma sonuçları da boşanmış annelerin tek başına çocuk bakımıyla ilgili kaygı ve endişe yaşadıklarını, kendilerini yalnız ve güvensiz hissettiklerini ekonomik ve sosyal problemler yaşadıklarını göstermiştir. Yine Smyth ve Weston (2000)’da çocuğun velayetinin yalnız anneye verilmesinin annenin ruhsal ve duygusal sağlığının yanı sıra ekonomik durumunu da olumsuz etkilediğini belirtmiştir.

Coşkun (2019) ise araştırmasında, boşanmış annelerin çocuklarının yaşlarının küçük olması ve bakımlarının sadece anneye yüklenilmesinin dolayı annelerin kendilerini sosyal olarak yeterli görmemelerine sebep olduğunu belirtmiştir. Bu sonuç, boşanma sonrasında yaşanan ekonomik zorlukların, özellikle annelerin sosyal kaynaklara daha zor ulaşmalarına ve kendilerini sosyal olarak yeterli görmemelerine neden olduğunu göstermektedir.

3. Evli olan anne ve babalar çocuklarının doğum anında hatırladıklarında çoğunlukla “*mutluluk, heyecan ve şükür*” gibi olumlu duygular hissettikleri görülmüştür. Tek olan annelerin de evli olan anne-babalar gibi çocuklarının doğum anını hatırladıklarında “*mutluluk, huzur, heyecan ve gurur*” gibi duyguları hissettiklerigörülmüştür. Bu sonuç, ebeveynlerin, tek ya da evli olmaları fark etmeksizin çocuklarının doğum anını hatırladıklarında daha çok olumlu duygular hissettiklerini göstermektedir.

4. Ebeveynlerin bir günü çocuklarıyla nasıl vakit geçirdiklerini dair elde edilen bulgular incelendiğinde, tek olan annelerin evli olan annelerden farklı olarak

çocuklarıyla “*birlikte yemek yapma ve birlikte ev işi yapma*” gibi daha çok sorumluluk almayı ve birlikte yaşamayı gerektiren etkinlikler de yaptıkları görülmüştür. Evli olan babaların ise evli ve tek olan annelere göre çocuklarıyla daha fazla dışarı (gezme, oyun parkı, alışveriş) etkinliklerine dahil oldukları ve fiziksel etkinlikler yaptıkları görülmüştür. Tezel, Akıncı ve Aydın (2017) babaların çocuklarıyla vakit geçirme durumlarını inceledikleri çalışmalarında, babaların çocuklarıyla vakit geçirirken fiziksel bakım, beslenme ve pasif sorumluluklar almak yerine onlarla daha çok oyun oynama, resim ve deney yapma, kitap okuma, sohbet etme, alışveriş yapma, hayvanat bahçesi, park, pikniğe gitme, spor yapma ve tiyatro/sinemaya gitme gibi daha fazla dışarı olan ve fiziksel aktiviteler içeren etkinlikler yaptıkları sonucuna ulaşmışlardır. Belsky’de (1979) annelerin vakitlerinin çoğunu çocuğun bakımıyla ilgilenirken, babaların ise daha çok fiziksel aktivitelerle ve oyun oynayarak geçirdiklerini belirtmiştir. Yine alanyazın incelemesinde, araştırma bulgusunu destekleyen benzer çalışmaların olduğu görülmüştür (Türkoğlu, Çeliköz ve Uslu, 2013; Özcebe, Biçer, Çetin, Yılmaz ve Kakirov, 2011; Fogarty ve Evans, 2009; Pakkan, 2009).

Evli olan bazı annelerin, çocuklarının telefonla ya da tabletle oyun oynayarak çoğu zaman vakit geçirdiklerini ifade ettikleri görülmüştür. Çocukların dijital teknolojiyle tanışmaları, ebeveynlerin çocuklarını erken yaşlarda tanıştırmalarıyla gerçekleşmektedir. Çocukların erken yaşlarda fazlaca dijital teknolojiye maruz kalmaları çocuğun hem ebeveyniyle hem de çevresiyle olan iletişimin azaltmaktadır. Ayrıca ebeveynin çocuğa karşı ilgisiz ve alakasız olması da çocuğun dijital teknolojiyi fazlaca kullanmasında büyük bir rol oynamaktadır (Toran, Ulusoy, Aydın, Deveci ve Akbulut, 2016).

5. Evli olan anne-babalar bir süreliğine çocuklarından ayrılma durumunda sadece “*suçluk, mutsuz (kötü) üzgün, yalnız ve huzursuzluk*” gibi sadece olumsuz duyguları ifade ettikleri görülmüştür. Buna karşın tek olan bazı annelerin ise bir süreliğine çocuklarından ayrılma durumunda kendilerini “*mutlu*” hissettiklerini belirtmiştir. Araştırmanın bu bulgusu, tek olan annelerin genellikle çocuğun sorumluluğunu tek başlarına üstlenmelerinden ve yorucu iş hayatından dolayı kendilerine zaman ayıramamalarından kaynaklandığını göstermektedir.

Tek olan bazı annelerin, gelecekte çocuğundan asla ayrılamayacağını vurgulayan ve çocuğuna karşı aşırı bağımlılık gösteren ifadeleri görülmüştür. Erdim

ve Ergün (2016) boşanma sonrasında kendini mutsuz, umutsuz, yalnız ve korkmuş hisseden annelerin çocuğunu eşlerinin yerine koyarak kendi isteklerinden vazgeçebileceğini ve bütün ilgisini çocuğuna vererek çocuğuyla yoğun ilişkiler kurduğunu belirtmiştir. Ayrıca bu süreçte çocuğuna aşırı bağımlılık gösteren annenin, aldığı tutarsız kararlar ve davranışlar sonucunda çocuğunun hem daha fazla sorumluluk üstlenmesine hem de onun farklı sorunlar yaşamasına neden olabilmektedir. Boşanma sonrası özellikle ruhsal ve duygusal olarak çöküntü halinde olan annelerin çocuklarının da annede olduğu gibi anneye aşırı bağımlılık ve anneden ayrılamama gibi sorunla yaşandıkları görülmektedir (Büyükşahin, 2009).

6. Evli olan annelerin çoğunluğu çocuğundan dolayı yapmak isteyip de yapmadığı şeylerin çok az ya da nadir olduklarını ifade ettikleri görülmüştür. Ayrıca evli olan anne-babalar bu durum karşısında “*fedakârlık ve sorumluluk duygusunu*” daha fazla hissettiklerini belirtmişlerdir. Buna karşın tek olan anneler çocuğundan dolayı yapmak isteyip de yapamadığı şeylerin olduğunu ve bunları yapamamaktan dolayı “*mutsuz ve üzgün*” olduklarını ifade ettikleri görülmüştür. Ayrıca tek olan anneler, çalışmak zorunda olmalarından ve yoğun iş hayatından dolayı kişisel bakım ve ihtiyaçlarını gidermek için zaman kendilerine zaman ayıramadıklarını belirtmiştir. ASAGEM (2018) araştırmalarında, boşanmış annelerin evin geçimini sağlamak için bütün gün düşük ücretle tam gün çalıştıkları ve bu yüzden hem çocuklarının bakımını hem de evle ilgili sorumluluklarını yerine getirmekte sorunlar yaşadıklarını ve kendilerine dinlenmek için vakit ayıramadıkları belirtmiştir. Yine Walczak ve Burns’da (2004) boşanma sonrasında kadınların geçim sıkıntısından dolayı çalışmak zorunda kaldıklarını ve çocukların bakımlarını tek başlarına üstlenmelerinden dolayı kendi yaşamlarını ve isteklerini ikinci plana attıklarını belirtmiştir.

7. Evli olan anne-babaların ve tek olan annelerin çocukları okula başladıkları ilk gün onlardan ayrıldıklarında genel olarak “*mutluluk, gurur, heyecan ve huzur*” gibi olumlu duyguları hissettikleri ifade ettikleri görülmüştür. Bazı ebeveynlerin ise okulun ilk günü çocuklarından ayrıldıklarında “*kaygı (endişe) ve korku*” yaşadıklarını belirtmiştir. Bulut (2019) okul öncesi eğitim sürecine uyumla ilgili ebeveynlerle yaptığı çalışmasında, ebeveynlerin bu süreç de kendilerini sorguladıklarını ve bundan ötürü kendilerini daha gergin ve kaygılı hissettiklerini belirtmiştir.

8. Evli ve tek olan annelerin çocukları ağladıklarında ya da huzursuzlandıklarında çocuklarına karşı daha çok “*çocuğun duygularını kabul etme, çözüm odaklı olma, sakinleştirme (sarılma, kucaklama), sabırlı ve temkinli olma, şefkatli olma, dikkat dağıtma ve yalnız bırakma*” gibi benzer tutum ve davranışları tutumları benimsedikleri görülmüştür. Evli olan babalar ise çocukları ağladığında ya da huzursuzlandığında “*çocuğun duygularını kabul etme, çözüm odaklı olma ve sakinleştirme (sarılma, öpme)*” gibi yöntemlere başvurdukları görülmüştür.

ACEV 'in 2017 yılında “*Türkiye’de Babalık ve İlgili Babalığın Belirleyiciler*” raporunda, babaların çocukları korktuklarında ya da üzgün olduklarında onları rahatlatmaya çalışırken daha çok çocuklarını öpme ve sarılma gibi sıcak davranışlar sergiledikleri belirtilmiştir. Araştırma bulgularına göre, tek ve evli olan annelerin çocuklarına ağladıklarında ya da huzursuzlandıklarında babalara göre daha farklı tutum ve davranışlarla yaklaştıkları görülmüştür.

9. Evli olan annelerin çoğu eşleriyle yaşadıkları tartışmanın ardından çocuklarına olan davranışlarında herhangi bir değişiklik olmadığını ve genellikle “*dikkatlerini çocuğa yönelttiklerini ve çocukla oyun oynama*” yoluna başvurdukları görülmüştür. Buna karşın tek olan anneler ise eşleriyle yaşadıkları tartışmanın ardından “*kızgınlıklarını ya da öfkelerini*” istemeyerek de olsa çocuklarına hissettirdikleri görülmüştür. Bazı tek olan annelerin de yaşanan tartışmayı çocuğuna hissettirmemek için hiç tartışma yaşanmamış gibi “*duyguyu gizleme*” yöntemine başvurdukları görülmüştür. Evli olan babaların ise eşleriyle yaşadıkları tartışma sonrasında çocuğuna yaklaşımında bir değişiklik olmadığı ve babaların daha çok “*ortamdan uzaklaşma ya da yalnız kalmayı*” tercih ettikleri görülmüştür. Araştırmada evli olan anne-babaların tartışma sonrasında çocuklarına olana tavır ve davranışlarının değişmezken ayrı olan annelerin ise tavır ve davranışlarının değiştiği görülmüştür. Eşler arasındaki ilişkinin ve iletişimin niteliğinden dolayı bu farklılığın oluştuğu düşünülmektedir.

Anne-baba arasındaki çatışmanın ve romantik bağın çocuğun bağlanması üzerindeki etkisi incelenmiş ve sonucunda anne- baba arasındaki ilişkinin romantik olarak belirlendiği ailelerde, babaların çocuğa olan tutum ve davranışlarının daha olumlu ve sıcak olduğu görülmüştür (Laurent, Kim ve Capaldi, 2008). Belsky ve ark. (1991)’da ebeveynler arasındaki evlilik ilişkisinin ebeveyn- çocuk ilişkisini etkilediğini

ve evlilik ilişkisi iyi olmayan ebeveynlerin çocuklarıyla da olumsuz ilişkiler kurduklarını belirtmişlerdir.

10. Evli ve tek olan anneler için gelecekte çocuklarından ayrılma kalma düşüncesinin onlarda daha çok “*mutluluk, gurur ve şükür*” gibi olumlu duygular hissettirdiği görülmüştür. Buna karşın tek olan bazı anneler ise, gelecekte çocuğundan ayrı kalma düşüncesi karşısında “*endişelerini ve kaygılandıklarını*” belirtmiştir.

Tek olan annenin duygusal boşluğunu çocuğuyla doldurmak istemesi ve çocuklarıyla olan ilişkisinin daha çok bağımlılık boyutunda olması, annelerin daha fazla ayrılık kaygısı yaşamalarına neden olabileceği düşünülmektedir. Alanyazın incelendiğinde de bazı çalışmaların (Erdim ve Ergün, 2016; Büyükşahin, 2009) araştırma bulgusunu desteklediği görülmüştür. Yine Öztürk’de (2008) ebeveynlerin boşanma sonrasında ayrıldıkları eşlerinden sonra oluşan duygusal boşluğu çocuklarıyla gidermeye çalıştıklarını ve böylece çocuklarına daha bağımlı hala geldiklerini belirtmiştir.

Evli olan babalar ise gelecekte çocuklarından ayrı kalma düşüncesinin hem “*mutluluk hem de endişe*” hissettirdiği görülmüştür. Genel olarak babaların annelere kıyasla çocuklarından gelecekte ayrılma düşüncesi karşısında daha rahat oldukları ve durumu kabullendikleri görülmüştür.

Bölüm 6

Sonuç

Bu araştırmada ebeveyni tek ve evli olan 3-6 yaş aralığındaki okul öncesi dönem çocuklarının bağlanma stilleri ile bu çocukların ebeveynlerinin kendi ebeveynlerine bağlanma stilleri arasındaki ilişki ortaya konulmaya çalışılmıştır. Elde edilen bulguların sonuçları bu bölümde ele alınacaktır.

Ebeveyni evli olan 40 çocuktan 19'unun (%48) güvenli bağlanma stili, 21'nin (%53) ise güvensiz bağlanma stiline sahip olduğu tespit edilmiştir. Ebeveyni evli olan çocukların cinsiyetleri ile bağlanma stilleri arasında anlamlı bir farklılık olmadığı saptanmıştır. Başka bir deyişle, çocukların güvenli ya da güvensiz bağlanması cinsiyet değişkenine göre farklılık göstermemektedir. Ebeveyni evli olan çocukların yaşları ile bağlanma stilleri arasında anlamlı bir farklılık olduğu sonucuna ulaşılmıştır. Bu sonuca göre, ebeveyni evli olan 5-6 yaş grubundaki çocuklar, 3-4 yaş grubundaki çocuklarına göre daha fazla güvenli bağlanma oranına sahiptir. Öte yandan; ebeveyni evli olan çocukların bağlanma stillerinin çocuğa bakan kişiye (anne, anneanne/babanne, teyze/hala ve bakıcı) göre anlamlı bir farklılık göstermediği tespit edilmiştir.

Ebeveyni tek olan 40 çocuktan 28'nin (%70) güvenli bağlanma stili, 12 'sinin (%30) ise güvensiz bağlanma stiline sahip olduğu bulunmuştur. Ebeveyni tek olan çocukların cinsiyetleri ile bağlanma stilleri arasında anlamlı bir farklılık olmadığı bulunmuştur. Bu sonuca göre, çocukların güvenli ya da güvensiz bağlanması cinsiyet değişkenine göre farklılık göstermemektedir. Ebeveyni tek olan çocukların bağlanma stillerinin yaşlarına göre anlamlı bir farklılık göstermediği görülmüştür. Öte yandan ebeveyni tek olan çocukların bağlanma stilleri ile çocuğa bakan kişiye (anne, anneanne/babanne, teyze/hala ve bakıcı) göre farklılık göstermediği tespit edilmiştir.

Evli olan annelerin güvenli bağlanması ile algılanan anne ilgi/kontrolü arasında orta düzeyde, negatif ve anlamlı bir ilişki görülmüştür. Evli olan annelerin saplantılı bağlanması ile algılanan baba ilgi/kontrolü arasında düşük düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişki görülmüştür. Evli olan annelerin kayıtsız bağlanması ile algılanan baba ilgi /kontrolü arasında düşük düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişki görülmüştür. Evli olan annelerin bağlanması güvenli, korkulu, saplantılı ve kayıtsız

ile algılanan anne aşırı koruması arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olmadığı görülmüştür. Öte yandan evli olan annelerin güvenli, korkulu, saplantılı ve kayıtsız bağlanması ile algılanan baba aşırı koruması arasında istatistiksel olarak anlamlı bir ilişki olmadığı görülmüştür.

Evli olan babaların kayıtsız bağlanması ile algılanan anne ilgi/kontrolü arasında düşük düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Evli olan babanın saplantılı bağlanması ile algılanan anne aşırı koruması arasında düşük düzeyde, negatif ve anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Diğer taraftan evli olan babaların güvenli, korkulu, saplantılı ve kayıtsız bağlanma stilleri ile algılanan baba ilgi/kontrolü ve aşırı koruması arasında anlamlı bir ilişki olmadığı bulunmuştur.

Tek olan annelerin güvenli bağlanması ile algılanan anne ilgi/kontrolü arasında orta düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Tek olan annelerin güvenli bağlanması ile algılanan anne aşırı koruması arasında düşük düzeyde, pozitif anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Tek olan annelerin korkulu bağlanması ile algılanan anne aşırı koruması arasında düşük düzeyde, negatif ve anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Tek olan annelerin güvenli bağlanması ile algılanan baba aşırı koruması arasında düşük düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Tek olan annelerin korkulu bağlanması ile algılanan baba aşırı koruması arasında orta düzeyde, pozitif ve anlamlı bir ilişki olduğu görülmüştür. Tek olan annelerin güvenli, korkulu, saplantılı ve kayıtsız bağlanması ile algılanan baba ilgi/kontrolü arasında anlamlı bir ilişki olmadığı görülmüştür.

Çocukların bağlanma stilleri ile ebeveynin evli ya da tek olma durumu arasında anlamlı bir ilişkinin olduğu görülmüştür.

Tek olan annelerin boşanma süreleri ile çocukların bağlanma stilleri arasında anlamlı bir ilişki olmadığı tespit edilmiştir. Tek olan annelerin bağlanma stili ile çocuklarının bağlanma stilleri arasında anlamlı bir ilişki olmadığı görülmüştür.

Evli olan annelerin evlilik süreleri ile çocukların bağlanma stilleri arasında anlamlı bir ilişki olmadığı tespit edilmiştir. Evli olan annelerin bağlanma stili ile çocukların bağlanma stilleri arasında anlamlı bir ilişki görülmemiştir.

Evli olan anne-babaların ve tek olan annelerin “*çocuğa yönelik algısı ve çocuk sahibi olmaya*” ilişkin ebeveynlerin duygularının hem anne ve baba olmaya hem de ebeveynin tek ve evli olma durumuna göre farklılık gösterdiği sonucuna ulaşılmıştır.

- Anne ve baba olma durumuna göre;

Evli olan anne-babalar ve tek olan anneler çocuk sahibi olacaklarını öğrendikleri zaman “*mutluluk, sevinç, heyecan, şükür*” gibi birbirlerine daha benzer olumlu duygular hissetmiştir. Tek ve evli olan annelerin olumlu duyguların yanı sıra “*iyi bir anne olamamaktan*” dolayı kaygı ve endişe yaşadıkları görülmüştür.

Tek ve evli olan annelerin çocuklarının öncelikli olarak bakım ve ihtiyaçlarını gidermeye yönelik çocuklarıyla ilgilenmeleri ile daha çok evde vakit geçirdikleri görülmüştür. Babaların ise annelerin aksine daha çok dışarda ve fiziksel aktiviteler yaparak çocuklarıyla vakit geçirdikleri görülmüştür.

Evli olan anne-babalar ve tek olan anneler çocukları okula başladıkları ilk gün hissettikleri “*mutluluk, gurur, heyecan ve huzur*” gibi olumlu ve “*üzgün ve kaygılı*” gibi olumsuz duyguları benzer olarak hissettikleri görülmüştür.

Tek ve evli olan anneler çocuğu huzursuzlandığında ya da ağladığında çocuğunu sakinleştirmek için “*çocuğun duygularını kabul etme, çözüm odaklı olma, sakinleştirme (sarılma, kucaklama), sabırlı ve temkinli olma*” gibi çok çeşitli tutumlar benimser iken evli olan babaların ise annelere göre “*çocuğun duygularını kabul etme, çözüm odaklı olma ve sarılma*” gibi daha klasik tutumlar benimsedikleri görülmüştür.

Tek ve evli olan annelerin gelecekte çocuklarından ayrı kalma düşüncesi karşısında bir yandan “*mutluluk, gurur ve şükür*” gibi olumlu duygular hissederken, diğer yandan “*mutsuzluk ve endişe, ayrılmak istememe*” gibi olumsuz duygular hissettikleri görülmüştür. Evli olan babaların ise annelere göre gelecekte çocuklarından ayrı kalma düşüncesi karşısında daha olumlu duygular hissettiklerini ve durumu daha kolay kabullendiklerini ifade etmişlerdir.

- Tek ve evli olma durumuna göre;

Evli olan anne-babaların, çocuklarının bakımıyla ilgilenirken “*mutluluk, huzur ve şükür*” gibi daha çok olumlu duygular hissettikleri görülmüştür. Tek olan annelerin ise olumlu duyguların yanı sıra “*kızgınlık (öfke) ve kaygı*” da hissettikleri görülmüştür.

Tek ve evli olan annelerin çocuklarıyla bir günlerini benzer şekilde geçirmelerinin yanı sıra bazı farklılıkları da olduğu görülmüştür. Örneğin; tek olan

annelerin haftaiçi yoğun çalıştıkları ve çocuklarıyla daha çok hafta sonları nitelikli vakit geçirebildikleri görülmüştür. Bunun yanı sıra tek olan annelerin gün içersindeki vakitlerini çocuklarıyla daha çok birlikte yaşamayı ve sorumluluk almayı gerektiren etkinlikler yaparak geçirdikleri görülmüştür.

Evli olan anne-babalar çocuklarından bir süreliğine ayrı kalma durumunda sadece “*mutsuzluk, kaygı, suçluluk ve huzursuzluk*” gibi olumsuz duygular hissettikleri görülmüştür. Ancak tek olan bazı annelerin olumsuz duyguların yanı sıra çocuğundan ayrı kalınan süre içerisinde “*mutluluk*” hissettikleri görülmüştür.

Evli olan anne-babaların çocuğundan dolayı yapmak isteyip de yapamadıklarının nadir olduğunu ve bu durumdan dolayı hallerinden memnun olduklarını ifade ettikleri görülmüştür. Buna karşın tek olan anneler ise, çocuğundan dolayı yapmak isteyip de yapamadıklarının olduğunu ve bu durum karşısında üzgün ve kızgın olduklarını belirtmişlerdir.

Evli olan anne-babalar eşleriyle tartıştıklarında çocuklarına olan davranışlarında bir değişiklik olmadığını ve çocuklarına hissettirmemek için ellerinden gelen çabayı gösterdiklerini ifade etmişlerdir. Buna karşın tek olan anneler ise, eşleriyle tartışmanın ardından çocuklarına bazen “*sinirli ya da öfkeli*” davranabildikleri ve bazen de tartışma sonrasında hissettikleri olumsuz duyguları çocuğundan gizlemeye çalıştıklarını ifade etmişlerdir.

Tüm sonuçlar genel olarak değerlendirildiğinde ebeveynin tek ya da evli olma durumunun çocukların bağlanma stilleriyle ilişkili olmadığı görülmektedir. Yani, ebeveyn-çocuk bağlanmasının erken yıllarda gelişmesi ve boşanma sürecinde çocuğun bağlanma figüründen ayrılmaması, boşanmanın çocukların bağlanması üzerinde olumsuz bir etki bırakmadığını belirtmektedir.

Bölüm 7

Öneriler

Araştırmadan elde edilen sonuçlara göre araştırmacılara ve ebeveynlere yönelik öneriler aşağıda verilmiştir.

Araştırmacılara yönelik öneriler

- Bu çalışmada, boşanma sonrasında velayetin anneye verilmesinden ve babaların il dışında yaşamasından dolayı tek olan babalara ulaşmada sorunlar yaşanmıştır. Bu yüzden gelecekte yapılacak çalışmalarda, boşanmış (tek olan) babaların çocuklarıyla olan bağlanma ilişkisinin ele alınması önerilmektedir.
- Gelecek araştırmalar; bu çalışmanın sınırlıklarını gidermek üzere, farklı yaş grubundan çocuklar ile daha geniş örneklemelerde ve farklı ölçekler kullanılarak bulgularının karşılaştırılması önerilmektedir.
- Alanyazında yetişkinlerin kendi ebeveynleriyle olan bağlanma stillerini inceleyen çalışmaların sayıca az olmasından kaynaklı ebeveynlerin çocuklarıyla olan bağlanmasının yanı sıra kendi anne-babasıyla olan bağlanmasını da kapsayan çalışmaların yapılması önerilmektedir.

Ebeveynlere yönelik öneriler

- Ebeveyn-çocuk bağlanmasının yaşamın erken yıllarında gelişmesi ve etkisini gelecekte de sürdürmesinden ötürü ebeveynlere “*erken yıllarda ebeveyn-çocuk bağlanmasının*” çocuğun hayatında ne kadar önemli olduğunu anlatan eğitimler ve kursların verilmesi önerilmektedir. Hatta bu eğitimler anne-baba adaylarına da çocuk sahibi olmadan önce sağlık ve aile danışmanlık merkezleri tarafından verilmesi önerilmektedir.
- Aileler, erken müdahale sayesinde güvensiz bağlanma geliştiren çocukların tamamen olmasa da kısmen bağlanmasını yeniden şekillendirebilirler. Bu durumda ebeveynlere, çocuklarıyla olan ilişkilerinde daha sıcak, sevgi dolu ilgili olmaları ve tutarlı olumlu davranışlar geliştirmeleri önerilmektedir. Böylece çocuklar anne-babaları için varolan güvensiz bağlanma modeli yerine yeniden olumlu bir model oluşturacaklar ve gelecekteki tutum ve davranışlarında bu modelleri kullanacaklardır.

- Boşanma sonrasında çocukların evden ayrılan ebeveynine olan güven duygusunun zedelenmemesi ve duygusal bağlarının kopmaması için çocuğun evden ayrılan ebeveynine ihtiyaç duyduğunda ulaşılabilmesi önerilmektedir.

Kaynakça

- Anne Çocuk Eğitim Vakfı [AÇEV]. (2017). Türkiye’de ilgili babalık ve belirleyicileri. Özet araştırma raporu, İstanbul. http://ilkisbabalik.acev.org/wpcontent/uploads/2017/06/ilgilibabalikyoneticiozeti.08.06.17.web_.pdf adresinden erişim sağlanmıştır.
- Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğü [ASGEM]. (2014). *Türkiye’de boşanma nedenleri araştırması*, İstanbul.
- Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü. (2009). *Boşanma nedenleri araştırması*. Ankara: Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Aile ve Sosyal politikalar Bakanlığı Aile ve Toplum Hizmetleri Müdürlüğü [ASGEM]. (2018). *Tek ebeveynli aileler araştırması*. Ankara: Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Ainsworth, M. S. D. (1989). Attachment beyond infancy. *Amerikan Psychologist*, 44(4), 709-716.
- Ainsworth, M. S., & Bowlby, J. (1991). An ethological approach to personality development. *American Psychologist*, 46(4), 333–341.
- Ainsworth, M.S. D., Blehar, M.C., Waters, E., & Wall, S. (2015). *Patterns of attachment: A psychological study of the strange solution*. Psychology Press.
- Akgün E. ve Meiller, D. (2014). Okul öncesi dönem çocukların öykülerinin bağlanma kuramına göre niteliksel değerlendirmesi. *Psikoloji Çalışmaları Dergisi*, 34(1), 23-43.
- Akıntürk, T. (2002). *Aile hukuku*. İstanbul: Beta Yayınevi.
- Akıntürk, T. ve Ateş Karaman, D. (2010). *Türk medeni hukuku yeni medeni kanuna yaranmış aile hukuku*, Cilt 2, İstanbul: Beta Yayınevi.
- Akbay, S. E. (2015). *Ana-babaya bağlanma ile romantik yakınlık ve otantik benlik arasındaki ilişkilerde bağlanma stillerinin aracı rolünün incelenmesi* (Yayınlanmamış doktora tezi). Mersin Üniversitesi, Mersin.

- Akdağ, C. (2017). *Genç yetişkin bireylerin anne-babalarıyla kurdukları ilişki örüntüsünün romantik ilişkilerindeki kaygı ve kaçınma düzeylerini yordama gücü* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Aktaş, Ö. (2011). *Boşanma nedenleri ve boşanma sonrasında karşılaşılan güçlükler* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). İzmir Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Akoğlu, Ö.A ve Küçükkaragöz, H. (2018). Boşanma nedenleri ve boşanma sonrasında karşılaşılan güçlüklerle ilişkin bir araştırma: İzmir ili örneği. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 29(1), 153-172.
- Aksekili, E. (2017). *60 ay ve üzeri okul öncesi eğitim alan çocukların bağlanma stillerinin, ahlaki ve sosyal kural algısı ve sosyal davranışları ile ilişkisinin incelenmesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Algan, A. G. ve Şendil, G. (2013). The relations among parents'and preschool children's Attachment security and child rearing attitudes. *Psikoloji Çalışmaları*, 33(1), 55-68.
- Alisinanoğlu, F. (2003). Çocukların denetim odağı ile algıladıkları anne tutumları arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Türk Eğitim Bilimleri Dergisi*, 1(1), 97-108.
- Amato, P. R. (2000). The consequences of divorce for adults and children. *Journal of Marriage and Family*, 62(4), 1269 –1287.
- Amato, P. R., & Sobolewski, J. M. (2001). The effects of divorce and marital discord on adult children's psychological well-being. *American Sociological Review*. 66(6), 900-921.
- Amato, P.R., & Keith, B. (1991). Parental divorce and the well-being of children: A Meta-Analysis. *Psychological Bulletin*, 110(1), 26-46.
- Amato, P.R., & Keith, B. (1991). Parental divorce ans the well-being children: A meta- analysis. *Journal of Marriage and The Family*, 53(1), 43-45.
- Amato, P.R., Kane, J.B., & James, S. (2011). Reconsidering the good divorce. *Family Relations*, 60, 511-524.
- Amato, Paul R., & Sobolewski, Juliana M. (2001). The effects of divorce and marital discord on adult children's psychological well-being. *American Sociological Review*, 66(6), 900-921.

- Amoto, P.R., & Rezac, S. J. (1994). Contact with nonresident parents, interparental conflict, and children's behavior. *Journal of Family Issues*, 15,191-207.
- Anderson, P., & Perris, C. (2000). Attachment styles and dysfunctional assumptions in adults. *Clinical Psychology and Psychotherapy: An International Journal of Theory & Practice*, 7 (1), 47-53.
- Aral, N., ve Başar, F. (1998). Çocukların kaygı düzeylerinin yaş, cinsiyet, sosyo-ekonomik düzey ve ailenin parçalanma durumuna göre incelenmesi. *Eğitim ve Bilim*, 22(110), 7-11.
- Aral, N., ve Gürsoy, F. (2000). Boşanmış ve boşanmamış ebeveynlerin çocuklarının depresyon düzeyleri üzerine bir araştırma. *Toplum ve Sosyal Hizmet Dergisi*, 1(1), 18-28.
- Arıkan, Ç. (1992). *Yoksullukta ve evlilikte geçimsizlik ve boşanma*. Ankara: Şafak Matbaacılık.
- Arıkan, Ç. (1996). *Halkın boşanmaya ilişkin tutumları araştırması*. T.C. Başbakanlık Aile Araştırma Kurumu Başkanlığı, Ankara.
- Arıkan, A. (2018). Ailenin tarihsel, kuramsal ve toplumsal temelleri. A. Arıkan ve B. Dinç (Ed.), *Aile eğitimi* içinde (ss.3-31). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Avcı-Aydın, İ. (2015). Aile temelli sağlık yaklaşımı.S. Kuğuoğlu, B.C. Demirbağ (Ed.), *Aile temelli sağlık yaklaşımı* içinde (ss.291-302). Ankara: Akademisyen Tıp Kitapevi.
- Aydın, R. Ş. (2013). *Yaşam becerileri psikoeğitim programının boşanmış aile çocuklarının uyum düzeylerin etkisi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Bahar H. İ. (2009). *Sosyoloji*. Ankara: Karınca Yayınları.
- Bakırcıoğlu, R. (2011). *Çocuk ve ergende ruh sağlığı* (4. Baskı). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Barone, L., & Lionetti, F. (2012). Attachment and emotional understanding: A study on late-adopted pre-schoolers and their parents. *Child Care Health and Development*, 38(5), 690-6.

- Bartholomew, K., & Horowitz, L. M. (1991). Attachment styles among young adults: A test of a four- category model. *Journal of Personality and Social Psychology*, 61(2), 226-244.
- Bartholomew, K., & Shaver, P.R. (1998). Methods of assessing adult attachment do they converge? Attachment theory and close relationships. J. A. Simpson & W. S. Rholes (Eds.), New York: The Guilford Press, pp. 25-45.
- Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü [BASAGEM]. (2010). Türkiye'de Aile Değerleri Araştırması. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayını, Genel Yayın No: 145.
- Bayındır, D. (2016). 48-72 aylık çocuklar için öz düzenleme becerileri ölçeği'nin geliştirilmesi ve çocukların öz düzenleme beceri düzeyleri ile annelerine bağlanma biçimleri, annelerin ebeveyn davranışları ve psikolojik sağlıkları arasındaki ilişkinin incelenmesi (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Bee, H., & Body, D. (2007). *The developing child*. (O. Gündüz, Çev.) İstanbul: Kaktüs Yayıncılık.
- Belsky, J. (1996). Parent, infant, and social-contextual antecedents of father-son attachment security. *Developmental psychology*, 32(5), 905.
- Belsky, J. (1979). Mother–father–infant interaction: A naturalistic observational study. *Developmental psychology*, 15(6), 601.
- Belsky J., Youngblade L., Rovine M., Volling B. (1991). Patterns of marital change and parent-child in- teraction. *Journal of Marriage and Family*, 53(2), 487-498.
- Benedek, E.P., & Brown, C.F. (1997). *Boşanma ve çocuğunuz.: Çocuğunuzun boşanmanızla baş etmesinde nasıl yardımcı olursunuz?* (S. Katlan, Çev.) Ankara: HYB Yayıncılık.
- Benoit, D., & Parker, C.H.P. (1994). Stability and transmission of attachment across three generations, *Child Development*, 65, 1444-1456.
- Berk, L. E. (2013). *Bebekler ve çocuklar*. (N. Işıkoğlu Erdoğan, Çev.) Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.

- Berkey K. M. & Hanson S.M.H. (1991). *Pocket guide family assesment and intervention*. St Louis, Mosby.
- Biller, H. B. (1993). *Fathers and families: Paternal factors in child development*. Westport, CT: Auburn.
- Bowlby, J. (2003). *Secure base: Clinical applications of attachment teory*. NY: Brunner-Routledge.
- Bowlby, J. (1960). Grief and mourning in infancy and early childhood. *The Psychoanalytic Study of The Child*, 15, 9-52.
- Bowlby, J. (1969). *Attachment, Vol. 1 of Attachment and Loss*. London: Hogarth Press.
- Bowlby, J. (1973). *Attachment and loss Vol II: Seperation*. New York: Basic Books.
- Bowlby, J. (1982). *Attachment and loss: Vol. 1. Attachment* (2nd ed.). New York: Basic Books.
- Bowlby, J. (1988). *A secure base: Parent–child attachment and healthy human development*. New York: Basic Books.
- Bowlby, J. (2012). *Bağlanma*. (T. V. Soylu, Çev.), İstanbul: Pinhan Yayıncılık.
- Bretherton, I. (1992). The origins of attachment theory: John Bowlby and Mary Ainsworth. *Developmental psychology*, 28(5), 759.
- Bureau, J. F., & Moss, E. (2010). Behavioural precursors of attachment representations in middle childhood and links with child social adaptation. *British Journal of Developmental Psychology*, 28(3), 657-677.
- Bureau, J. F., Yurkowski, K., Schmiedel, S., Martin, J., Moss, E., & Pallanca, D. (2014). Making children laugh: Parent–child dyadic synchrony and preschool attachment. *Infant Mental Health Journal*, 35(5), 482-494.
- Brook, JS., Lee JY, Finch, SJ., & Brown, EN. (2012). The association of externalizing behavior and parent-child relationships: an intergenerational study. *Journal of Child and Family Studies*, 21(3), 418–427.
- Bulut, A. (2019). Okul öncesi eğitime başlangıçta yaşanan uyum sürecine ilişkin ebeveynlerin görüşleri. *OPUS*, 13(19), 668-681. DOI: 10.26466/opus.571801.

- Bulut, M. (2002). *Boşanmış kadınlarda ruhsal çöküntü (depresyon) ve kültür ilişkisi –sosyal antropolojik bir araştırma* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Büyüköztürk, Ş., Kılıç Çakmak, E., Akgün, E.A., Karadeniz, Ş., ve Demirel, F. (2012). *Bilimsel araştırma yöntemleri*. Ankara: Pegem Akademi Yayıncılık.
- Büyükşahin, G. (2009). *Boşanmış ve boşanmamış ailelerden gelen 11-13 yaş arasındaki çocukların anne baba tutumlarını algılama biçimlerinin sosyal uyum düzeyleri ile ilişkisi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Maltepe Üniversitesi, İstanbul.
- Caldera, Y. M., & Hart, S. (2004). Exposure to chil care, parenting style and attachment serucrity. *Infalt and Child Development*, 13(1), 21-33.
- Calkins, S. (2004). Early attachment processes and the development of self-regulation of emotions. In RF. Baumeister& K.D. Vohs (Eds.), *Handbook of Self Regulation: Research, Theory and Applictions* (pp. 324-339). New York: Guilford Press.
- Camara, K.A. (1986). *Family adaptation to divorce. Support of families*. Yogman, M.W., Brazelton, T.B. (ed.). Harvard University Press, 175-192.
- Campbell, R. (1991). *Çocuk sevgiyle büyür* (M. Gasıralı, Çev.) İstanbul: Altın Kitaplar.
- Can, Y., ve Aksu, B.N. (2016). Boşanma sürecinde ve sonrasında kadın. *Elektronik Sosyal Bilimler Dergisi*, 15(58), 888-902. ISSN:1304-0278
- Canel, A. N. (2012). *Aile yaşam becerileri* (2.Baskı). İstanbul: Nakış Ofset.
- Canatan, Ç. (2018). *Evli veya boşanmış ebeveyne sahip olan, 11-14 yaş arasındaki çocukların bağlanma stilleri ve sosyal fobi düzeyleri arasındaki ilişki* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Cassidy, J. (1988). Child-mother attachment and the self in six-jear-old. *Child Development*, 59(1), 121-134.
- Cassidy, J., & Shaver, P.R. (2008). The nature of the child's ties, *Handbook of attachment*, 2. Basım, New York: The Guilford Press.

- Cebeci- Turan, S. C. (2009). *Tam aileye ve tek ebeveyne sahip ailelerden gelen 7-12 yaşları arasındaki çocukların bağlanma stilleri ve kaygı durumları arasındaki ilişki* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Maltepe Üniversitesi, İstanbul.
- Cohn, D. A., Cowan, P. A., Cowan, C. P., & Pearson, J. (1992). Mother's and father's working models of childhood attachment relationships, *parenting styles and child behavior, development and psychopathology*, 4, 417-431.
- Collins, N.L., & Read, S.J. (1990). Adult attachment, working models and relationship quality in dating couples. *Journal of Personality and Social Psychology*, 38(4), 644-663.
- Cooper, M. L., Shaver F. R., & Collins, N. L. (1998). Attachment styles, emotion regulation, and adjustment in adolescence. *Journal Of Personality and Social Psychology*, 74(5), 1380-1397.
- Cori J. L. (2019). *Annenin duygusal yokluğu* (B. S, Haktanır, Çev.) İstanbul: Koridor Yayıncılık.
- Coşkun, Y. (2019). *Boşanma sürecindeki kadınların psikolojik dayanıklılık düzeylerinin çeşitli değişkenler açısından incelenmesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, İzmir.
- Cozolino, L. (2014). *İnsan ilişkilerinin nörobilimi* (M. Benveniste, Çev.) İstanbul: Psikoterapi Enstitüsü Eğitim Yayınları.
- Chen, B. B. (2012). The association between self-reported mother–child attachment and social initiative and withdrawal in Chinese school-aged children. *The Journal of genetic psychology*, 173(3), 279-301.
- Crain, W. (1992). *Theories of development: Concepts and applications*, USA: Prentice – Hall, Inc.
- Crandel, L. E., Fitzgerald, H. E., & Whipple, E. E. (1997). Dyadic Synchrony in Parent- Child Interactions: A Link with Maternal Representations of Attachment Relationships, *Infant Mental Health Journal*, 18(3), 247-264.
- Creswell, J. W. (2017). *Araştırma deseni. Nitel, nicel ve karma yöntem yaklaşımları*. (S.B. Demir, Çev.) Ankara: Eğiten Kitap.

- Crocker J, & Park LE. (2004). The costly pursuit of self-esteem. *Psychol Bull*, 130(3), 392-414.
- Crowell, J. A., & Treboux, D. (1995). A Review of adult attachment measures: implications for theory and research. *Social Development*, 4, 294-327.
- Cüceloğlu, D. (1998). Türkiye’de boşanma sorunun sosyolojik ve istatistiki açıdan değerlendirilmesi. *Sosyoloji Konferansları*, 25, 59-69.
- Cüceloğlu, D. (2002). *İletişim donanımları*. İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Çağan, K. (2011). Ailenin işlevleri. K. Canatan ve E. Yıldırım (Ed.), *Aile Sosyolojisi* içinde (s. 83-96). Ankara: Açılım kitap.
- Çağdaş, A. (2008). *Anne-baba-çocuk iletişimi*. Ankara: Kök Yayıncılık.
- Çakıcı, S. (2006). *Alt ve üst sosyoekonomik düzeydeki ailelerin aile işlevlerinin anne-çocuk ilişkilerine etkisinin incelenmesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Çalışır, M. (2009). Yetişkin ağlanma kuramı ve duygulanım düzenleme stratejilerinin depresyonla ilişkisi. Psikiyatride güncel yaklaşımlar. *Current Approaches in Psychiatry* 1(3), 240-255.
- Çamurlu, K. (2006). *Annenin bağlanma düzeyi ve çocuk yetiştirme sürecinin çocuğun bağlanma düzeyine etkisi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Uludağ Üniversitesi, Bursa.
- Darling, N., & Steinberg, L. (1993). Parenting style as context: An integrative model. *Psychological Bulletin*, 113(3), 487-496.
- Demiray U, (2007). *Genel iletişim* (2.Baskı). Ankara: Pegem Yayıncılık.
- Denham, S. A. (1994). Mother-child emotional communication and preschooler’s security of attachment and dependency. *Journal of Genetic Psychology*, 155(1), 3-119.
- Doğan, İ. (2000). *Sosyoloji kavramlar ve sorunlar* (3. Basım), İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Doğan C. ve Doğan S. (2011). *İnsanlar konuşa konuşa*. İstanbul: Selis Kitaplar.
- Dönmezer, İ. (1999). *Ailede iletişim ve etkileşim*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.

- Eagan, C.E. (2004). Attachment and divorce: Family consequences. <http://www.personalityresearch.org/papers/eagan.html> adresinden erişim sağlanmıştır.
- Emery, E.R. (2013). *Evlilik, boşanma ve çocukların uyumu*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Er, E. (2020). Aile kuramları. *Aile Eğitimi* (ss. 24-42). Erzurum: Atatürk Üniversitesi Açıköğretim Fakültesi Yayını.
- Erdim, L ve Ergün, A. (2016). Boşanmanın ebeveyn ve çocuk üzerindeki etkileri. *HSP*,3(1), 78-84.
- Erdoğan, A. (2004). Çocuğun psikososyal gelişiminde babanın rolü, *Yeni Symposium*, 42(4), 147-153.
- Erkal, M. E. (1999). *Sosyoloji*. (10. Baskı). İstanbul: Der Yayınları.
- Erkan, E. (2017). *Türkiye’de boşanma olgusunun belirleyicileri: Panel veri analizi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Karadeniz Teknik Üniversitesi, Trabzon.
- Erkan, S. (2015). Aile ve aile eğitimi ile ilgili temel kavramlar. Z. F. Temel (Ed.), *Aile eğitimi ve erken çocukluk eğitiminde aile katılım çalışmaları içinde* (ss.3-43). Ankara: Anı Yayıncılık.
- Erikson, E. H. (1993). *Childhood and society*. W.W. Norton & Company.
- Feeney, J. D. (1998). Adult attachment and relationship-centered Anxiety responses to physical and emotional distancing. In Jeffry A. Simpson W. Steven Rholes (ed.). *Attachment theory and close relationships*. The Guilford Press New York-London.
- Feyzioğlu, S ve Kuşçuoğlu, C. (2011). Tek ebeveynli aileler. *Aile ve Toplum Dergisi*. 7(26), ISSN: 1303-0256.
- Field, A. (2013). *Discovering statistics using IBM spss statistics*. (4th Edition), Los Angeles/New Delhi/California/Singapur: Sage Publications.
- Fogarty, K. ve Evans G.D. (2009). *The common roles of fathers: The Five Ps*. University of Florida Publication, 1-4.
- Fonagy, P. (2001). *Attachment theory & psychoanalysis*. NY: Other Press.

- Fonagy, P., Steele, H., & Steele, M. (1991). Maternal representations of attachment during pregnancy the organization of infant-mother attachment at one year of age. *Child Development*, 62(5), 891-905.
- Fraley, R.C., & Shaver, P.R. (2000). Adult romantic attachment: Theoretical developments, emerging controversies, and unanswered questions. *Review of General Psychology*, 4, 132-154.
- Gander, M. J., & Gardiner, H. W. (2015). *Çocuk ve ergen gelişimi*. (Onur, B. Çev.) Ankara: İmge Kitapevi Yayınları.
- Geçin, G. (2016). *5-6 yaş çocukların bağlanma surumları ile okula uyum düzeyleri arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Çukurova Üniversitesi, Adana.
- Giddens, A. (2000). *Sosyoloji*. (Özel K, Turhan B, ve Bayar B, Çev.) Ankara: Ayraç Yayınları.
- Gloger-Tippelt, G., Gomille, B., Koenig, L., & Vetter, J. (2002). Attachment representations in 6-year-olds: Related longitudinally to the quality of attachment in infancy and mothers, attachment representations, *Attachment & Human Development*, 4(3), 318–339.
- Goldberg, S. (2000). *Attachment and development*. London: Arnold Publishers.
- Gökçe, B. (1976). Aile ve aile tipleri üzerinde bir inceleme. Ankara: *Hacettepe Üniversitesi Sosyal ve Beşleri Bilimler Dergisi*, 8, No: 1-2.
- Gökçe, B. (2011). Türk toplumunda aile yapısı. A. Kasapoğlu ve N. Karkıner (Ed.), *Aile sosyolojisi içinde* (s.51-83). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Görgün Baran, A. (2004). Türkiye de aile içi iletişim ve ilişkiler üzerine bir model denemesi. *Türkiyat Araştırmaları Dergisi*, (1), 31-42. ISSN: 1305-5992.
- Görgü, E. (2015). *Okula devam eden 5-6 yaş grubu çocuklarının bağlanma biçimleri ve sosyal davranışları ile annelerin bağlanma biçimi ve kişilik özellikleri arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayınlanmamış doktora tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Görgü, E. (2018). *Okula devam eden 5-6 yaş grubu çocukların annelerinin bağlanma biçimleri, kişilik özellikleri ve çocukların bağlanma biçimleri*

arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Abant İzzet Baysal Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 18(1), 186-209.

Gregory Öngider, N. (2016). Boşanma mı yoksa çocuk için evliliği sürdürmek mi? Çocuğun psikolojik uyumu açısından önemli bir soru. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*. 8(3), 275-289, doi: 10.18863.

Güleç, D. (2010). *Baba-bebek bağlanma ölçeğinin Türk toplumunda geçerlik ve güvenilirliğinin incelenmesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Ege Üniversitesi, İzmir.

Güler, A.D. (1990). *Eğitim iletişimi kurumu olarak çocuk televizyonu ve uygulamaları ile bir model önerisi* (Yayınlanmamış doktora tezi), Anadolu Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Eskişehir.

Güler, F. (2014). Boşanma sürecinde çocukların benlik saygısı, depresyon ve kabul-red algısının çeşitli değişkenler açısından incelenmesi (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.

Güler Yıldız, T. (2017). Ailenin tanımı, tarihsel gelişimi ve aile çeşitleri, T. Güler Yıldız, T. (Ed.), *Anne Baba Eğitimi* içinde (1-14) Ankara: Pegem Akademi.

Güngör, D. (2000). *Bağlanma stillerinin ve zihinsel modellerin kuşaklararası aktarımında ana-babalık stillerinin rolü* (Yayınlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.

Güngör, D. and Bornstein, M. H. (2010). Culture- general and specific associations of attachment avoidance and anxiety with perceived parental warmth and control among Turk and Belgian adolescents. *Journal of Adolescence*, 33(5), 593-602.

Güner, A. (2011). *Okul öncesi çocuklar ve ebeveynlerinin bağlanma güvenlikleri ile çocuk yetiştirme tutumları arasındaki ilişkilerin incelenmesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.

Hallaç, S ve Öz, F. (2014). Aile kavramına kuramsal bir bakış. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar-Current Approaches in Psychiatry*, 6(2), 142-153.

Hazan, C., & Shaver, P. (1987). Romantic love conceptualized as an attachment process. *Journal of Personality and Social Psychology*, 52(3), 511-524.

- Hazan, C., & Shaver, P. R. (1994). Attachment as an organizational framework for research on closerelationships, *Psychological Inquiry*, 5(1), 1-22.
- Heine, H., & Düsseldorf, U. (2007). Attachment representations in 6-year-old children from one and two parent families in Germany, *School Psychology International*, 28(3), 313-330.
- Hortacsu N., Cesur S., ve Oral A. (1993). Relationships between depression And attachment styles in parent-and institution-reared Turkish children. *J Genet Psychol*, 154(3), 329-37.
- Hortaçsu, N. (2003). *İnsan ilişkileri*. Ankara: İmge Kitabevi Yayınları.
- Hortaçsu, N., Cesur, S., ve Oral, A. (1993). Relationships between depression and attachment styles in parent and institution-reared Turkish children. *The Journal of Genetic Psychology*, 154, 329-337.
- İldız. G. İ. (2016). *Okul öncesi dönem çocuklarının bağlanma durumlarının incelenmesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Trakya Üniversitesi, Edirne.
- İbiloğlu, A. O. (2012). Aile içi şiddet. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 4(2), 204-222. doi:10.5455/cap.20120413.
- İçli, G. (1997). Aile araştırmalarında yöntem ve yaklaşım. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 3(3) 59-68.
- İlaslan, Ö. (2009). *Çocukların bağlanma davranışlarının özlük nitelikleri ve anne bağlanma stillerine göre incelenmesi* (Yayınlanmamış doktora tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Kabasakal, Z., ve Çelik, N. (2010). Sosyal beceri eğitiminin ilköğretim öğrencilerinin sosyal uyum düzeylerine etkisi. *İlköğretim Online Dergisi* 9(1), 203-212.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1970). Social norms and authoritarianism: A Turkish–American comparison. *Journal of Personality and Social Psychology*, 16(39), 444–451.
- Kağıtçıbaşı, Ç. (1989). Okulöncesi eğitimi ve bir erken destek modeli olarak anne eğitimi. Ya-Pa 6. Okulöncesi Eğitimi ve Yaygınlaştırması Semineri. İstanbul
- Kağıtçıbaşı, Ç. (2010). *Benlik, aile ve insan gelişimi* (3. Baskı). İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.

- Kalaycı, A. R. (2011). *Tek Ebeveynli Aileler*. Ankara: T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü Yayınları.
- Kalkıner, N., ve Kasapoğlu, A. (2011). *Aile sosyolojisi*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Kalmijn, M., & Monden, C. (2006). Are the negative effects of divorce on well-being dependent on marital quality, *Journal of Marriage and Family*, 68(1), 1197-1213.
- Kandır, A., ve Alpan, U. Y. (2008). Okul öncesi dönemde sosyal-duygusal gelişime anne-baba davranışlarının etkisi. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, 14(14), 33-38.
- Kapçı, E. G., ve Küçüker, S. (2006). Ana babaya bağlanma ölçeği: Türk üniversite öğrencilerinde psikometrik özelliklerinin değerlendirilmesi. *Türk Psikiyatri Dergisi*, 17(4), 286-295.
- Kapıkıran, N, A., İvrendi, A, B., ve Adak, A. (2006). Okul öncesi çocuklarında sosyal beceri durum saptaması. *Pamukkale Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi* 19, 19-27.
- Kara, G. E. (2017). Aile Kuramları. T. Yıldız (Ed.), *Anne Baba Eğitimi* (s.17- 36). Ankara: Pegem Akademi.
- Karadağ, Ş. (2015). *Evlilik uyumu ilişkisinde aile içi iletişimin rolü: Konya örneği* (Yayınlanmamış doktora tezi). Selçuk Üniversitesi, Konya.
- Karakuş, S. (2003). *Anne-babası boşanmış ve boşanmamış çocukların depresyon düzeylerinin incelenmesi ve okul başarısına yansımaları* (Yayınlanmamış Yüksek lisans tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Karavasilis, L., Doyle, AB., & Markiewicz, D. (2003). Association between parenting style and attachment to mother in middle childhood and adolescence, *International journal of Behavioral Development*, 27(2), 153-164.
- Karen, R. (1990). *Becoming attached: The atlantic monthly*, New York: Oxford University Press.
<http://www.psychology.sunysb.edu/attachment/online/karen.pdf> adresinden erişim sağlanmıştır.

- Karraker, M. W., & Grochowski, J. R. (2012). *Families with futures. Family studies Into the 21 st century*. (Second Edition). Routledge. New York.
- Kasapoğlu, A. (2011). Sosyolojik yaklaşımlar temelinde aile kuramları. A. Kasapoğlu ve N. Karkıner (Ed.), *Aile sosyolojisi içinde* (ss. 2-26). Eskişehir: Anadolu Üniversiteis Yayını.
- Kavlak, O., ve Sirin, A. (2007). Maternal and paternal attachment and the role of nurse. *Journal of Ege University School of Nursing*, 23, 183-194.
- Kaya, S. (2015). *Kayseri'de çekirdek aile ağı ilişkileri* (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi). Erciyes Üniversitesi, Kayseri.
- Kaymak, P. (2015). *Bağlanma stillerinin okul öncesi dönem sosyal davranışlara etkisinin incelenmesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Nişantaşı Üniversitesi, İstanbul.
- Keskin, I. (2007). *Boşanmanın sosyolojik ve psikolojik nedenleri ve boşanmanın ortaya çıkardığı sonuçlar* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Niğde Üniversitesi, Niğde.
- Keskin, I. (2007). *Boşanmanın sosyolojik ve psikolojik nedenleri ve boşanmanın ortaya çıkardığı sonuçlar* (Niğde İli Örneği) (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Niğde Üniversitesi, Niğde.
- Kılınç, H. (2004). *The impact of parental divorce and interparental conflict in intact families on heterosexual functioning of young Turkish women* (Yayınlanmış yüksek lisans tezi). Boğaziçi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, İstanbul.
- Kıral, E. (2018). Avrupa birliği ülkelerinin boşanma oranı analizi. *International Journal of Economics and Innovation*, 4(1), 19-38.
- Koç, I., Özgören, A., ve Şirin, H. (2010). *Türkiye'de yaşlıların yaşam kalitesi ve aile yapısının yaşam kalitesine etkisi. 2008 ileri analiz çalışması*. Ankara: Hacettepe Üniversitesi Yayınları.
- Kochanska, G., Aksan, N., Knaack, A., & Rhines, H. M. (2004). Maternal parenting and children's conscience: Early security as moderator. *Child development*, 75(4), 1229-1242.

- Kotan, T. Ş. (2016). *Boşanmış ve boşanmamış ailelerde sahip üniversite öğrencilerinde reddedilme duyarlılığının bağlanma stilleriyle ilişkisinin incelenmesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Işık Üniversitesi, İstanbul.
- Kuyucu, Y. (2007). *Boşanmış ailede yetişen ergenlerin bilişsel çarpıtmalarıyla benlik değeri arasındaki ilişki* (Yayınlanmamış doktora tezi). Dokuz Eylül Üniversitesi, İzmir.
- Kuzucu, Y. (2011). Değişen babalık rolü ve çocuk gelişimine etkisi. *Türk Psikolojik Danışma ve Rehberlik Dergisi*, 4(35), 79-91.
- Lahaye W., Pourtois JP., & Desmet H. (2010). *Kuşaktan kuşağa aktarım: Çocuklarımız çocuklarını nasıl eğitiyor?* (Z.C. Özatalar, Çev.) İstanbul: İletişim Yayınları.
- Laswell, H. (1948). *The structure and function of communication in society. The Communication of Ideas*. (L. Bryson, Ed.), p.92-93, New York.
- Laurent, H. K., Kim, H. K., & Capaldi, D. M. (2008). Prospective effects of interparental conflict on child attachment security and the moderating role of parent romantic attachment. *Journal of Family Psychology*, 22(1), 377-388.
- Lecomptea, V., Mossa, E., Cyra, C., & Pascuzzoa, K. (2014). Preschool attachment, self-esteem and the development of preadolescent anxiety and depressive symptoms, *attachment & human development*, 16(3), 242–260.
- Lieberman S. (1979). A Transgenerational theory. *Journal of Family Therapy*, 1(3), 47-360.
- Lowensitein, L.F. (2010). Attachment theory and parental alienation. *Journal of Divorce and Remarriage*, 51(3), 157-168.
- Maccoby, E. E., & Martin, J.A. (1983). Socialization in the context of the family: Parent- child interaction. In P. H. Mussen (Series ed.) and E. M. Hetherington (Vol. ed.), *Handbook of child pschology: Vol. 4. Sozialization, personality and social development*. New York: Willey, (pp. 1-101).
- Main, M. (1995). Recent studies in attachment: Overview, with selected implications for clinical work.

- Main, M., Kaplan, N., & Cassidy, J. (1985). Security in infancy, childhood, and adulthood: A move to the level of representation. *Monographs of the society for research In child development*, 50(209), 1-2.
- Main, M., & Solomon, J. (1990). Procedures for identifying infants as disorganized/disoriented during the Ainsworth Strange Situation. *Attachment in the preschool years: Theory, research, and intervention*, 1, 121-160.
- Marta, S. Y. (1996). When death or divorce occur: Helping children cope with loss, annual convention and exposition of the national catholic educational association. 402-023.
- Mckay, M., Davis, M., & Fanning, P. (2012). *İletişim becerileri* (Gelbal, Ö. Çev.) Ankara: HYB Basım Yayım.
- McLeod, S. A. (2007). *Bowlby's attachment theory*. <https://www.simplypsychology.org/bowlby.html> adresinden erişim sağlanmıştır.
- Meadows, S. (2010). *The child as social person*. USA and Canada: Routledge.
- Meclis Araştırma Komisyonu. (2016). Aile bütünlüğünü olumsuz etkileyen unsurlar ile boşanma olaylarının araştırılması ve aile kurumunun güçlendirilmesi için alınması gereken önlemlerin belirlenmesi amacıyla kurulan meclis araştırma komisyon raporu. <https://www.tbmm.gov.tr/sirasayi/donem26/yil01/ss399.pdf> adresinden erişim sağlanmıştır.
- Merter, F. (1990). *1950-1988 yılları arasında köy ailesinde meydana gelen değişimler: Malatya örneği*. Ankara: Aile Araştırma Kurumu Yayınları.
- Meriç, B. (2007). *Boşanmış ailelerdeki ergenlerin uyum düzeylerini ve sosyal becerilerini geliştirmeye yönelik bir grup rehberliği çalışmasının sınanması* (Yayınlanmamış doktora tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.
- Metintaş, S., Akşit, A., Toprak, D., Çelik, M., Ünlüoğlu, İ., ve Tayfur, M. (2007). *Aile sağlığı. Aile ve sağlık*. Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayınları.
- Miles, M. B., & Huberman, A. M. (1994). *Qualitative data analysis: An expanded sourcebook*. Sage publications: USA.

- Milkuncer, M., & Florian, V. (1999). The association between parental reports of attachment style and family dynamics and offspring's reports of adult attachment style. *Fam Proc*, 38, 243-257.
- Miller, P. H. (1993). *Theories of developmental psychology*. New York: W.H. Freeman And Company.
- Miller, P. H. (2017). *Gelişim psikolojisi kuramları*. (Z. Gültekin, Çev.) Ankara: İmge Kitapevi Yayınları.
- Morsünbül, Ü., ve Çok, F. (2011). Bağlanma ve ilişkili değişkenler. *Psikiyatride Guncel Yaklaşımlar- Current Approaches in Psychiatry*, 3(3),553-570.
- Muris, P., Meester, C., Merckelbach, H., &Hulsenbeck, P. (2000). Worry in children is related to perceived parental rearing and attachment. *Behaviour Reseach and Therapy*, 38(5),487-497.
- Nair, H., & Murray, A. D. (2005). Predictors of attachment security in preschool children from intact and divorced families. *The Journal Of Genetic Psychology*,166(3), 245-263.
- Nazlı, S, (2001). *Aile danışmanlığı*. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Neal, J., & Frick-Horbury, D. (2001). The effects of parenting styles and childhood attachment patterns on intimate relationships. *Journal of Instructional Psychology*, 28(3), 178-178.
- Nirun, N. (1994). *Sistemik sosyoloji yönünden aile ve kültür*. Ankara: Atatürk Kültür Merkezi Yayınları.
- Obegi, JH., Morrison, TL., & Shaver, PR, (2004). Exploring intergenerational transmission of attachment style in young female adults and their mothers. *Journal of Social and Personal Relationships*, 21(5), 625–638.
- OECD (2011). Doing Better for Families, OECD, Paris. <https://www.oecd.org/social/family/47849499.pdf> adresinden erişim sağlanmıştır.
- Ortony, A ve Turner, T. J. (1990). What's basic about basic emotions? *Psychological review*, 97(3), 315-331.

- Orhan, K. Ş. (2010). Bebeklerde ve çocuklarda bağlanma ve ayrılma-ayrılık kaygısı. Solmuş, T. (Ed.), *Bağlanma, evlilik ve aile psikolojisi* içinde (ss.65-79). İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Önder, A. (2003). *Ailede iletişim: "Konuşarak ve dinleyerek anlaşalım"*. İstanbul: Morpa Kültür ve Yayınları.
- Öngider, N. (2013). Boşanmanın çocuk üzerindeki etkileri. *Psikiyatride Güncel Yaklaşımlar*, 5(2), 140-161. doi:10.5455.
- Öngören, S. (2017). Boşanma ve boşanmanın erken çocukluk dönemi çocukları üzerindeki etkileri. *Ines Journal of International Education Science*, 4(13), 73-87.
- Özcebe, H., Küçük Biçer, B., Çetin, E., Yılmaz, M., ve Zakirov, F. (2011). 0-10 yaş aralığında çocuğu olan babaların çocuk sağlığı ve bakımındaki rolleri. *Çocuk Sağlığı ve Hastalıkları Dergisi*, 54(1), 70-78.
- Özen, Ş.D. (1999). Eşler arası çatışma ve boşanmanın çocuklar üzerindeki etkileri 1: Davranış ve tutum problemleri. *Çocuk ve Gençlik Ruh Sağlığı Dergisi*, 6 (1), 19-29.
- Özgüven, İ. E. (2000). *Evlilik ve aile terapisi*. Ankara: PDREM Yayınları.
- Özkalp, E. (2013). *Sosyolojiye giriş*. Bursa: Ekin Basım Yayım Dağıtım.
- Öztürk, M. (2005). Boşanma ve boşanmış aile çocukları. *Popüler Psikiyatri Dergisi*, 26, 20-23.
- Öztürk, M. (2008). *Boşanmış ailelerde çocuk*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Öztürk, M. T. (2019). *Boşanmış ve boşanmamış ebeveynlerin 15-18 yaş grubu çocuklarında okula bağlanma, şiddete yönelik tutum ve başa çıkma becerilerinin incelenmesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Haliç Üniversitesi, İstanbul.
- Pakkan, E. (2009). *4-5 yaş çocuklarının hareket etkinliklerine katılımı ile anne babalarının çocukla geçirdikleri zaman arasındaki bağlantının incelenmesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Marmara Üniversitesi, İstanbul.

- Papalia, D.E., Olds, S. W., & Feldman, R.D. (2004). *A child's world*. NY: The McGraw- Hill Companies.
- Parker, G., Tupling, H., & Brown, L. B. (1979). A parental bonding instrument. *British Journal of Medical Psychology*, 52,1-10.
- Perris, C., & Andersson, P. (2000). Experiences of parental rearing and patterns of attachment in adulthood. *Clinical Psychology & Psychotherapy: An International Journal of Theory & Practice*, 7(4), 279-288.
- Richaud De Minzi M. C. (2006). Loneliness and depression in middle and late childhood: The relationship to attachment and parental styles. *Journal of Genetic Psychology*, 167(2), 189-210.
- Roelofs, J., Meesters, C., & Murris, P. (2008). Correlates of Self-reported attachment (In)security in children: The role of parental romantic attachment status and rearing behaviors. *J Child. Fam. Stud*, 17, 555-566.
- Ruppert, F. (2011). *Travma, bağlanma ve aile konstellasyonları*, (Zengin, F. Çev.), İstanbul: Kaknüs Yayınları.
- Sardoğan M.E., Karahan, F., Dicle, A., ve Menteş, Ö. (2007). Ebeveyne bağlanma düzeyine ve anne babanın boşanma birliktelik durumuna göre çocuklarda evlilik çatışmasını algılama biçimleri. *On Dokuz Mayıs Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, 23, 12-23.
- Sayan-Karahan, A. (2012). *Boşanma sonrası yaşama uyum* (Yayımlanmış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Sayın, Ö. (1994). *Sosyolojiye Giriş*. İzmir: Üniversite Kitapları.
- Seven, S. (2006). *6 yaş çocuklarının sosyal beceri düzeyleri ile bağlanma durumları arasındaki ilişkilerin incelenmesi* (Yayımlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi, Ankara.
- Shaver, P. R., & Hazan, C. (1994). Adult romantic attachment: Theory and evidence. In D. Perlman & W. Jones (Eds.), *Advances in personal relationships: A research annual* (vol. 4, pp. 29-70). London: Jessica Kingsley Publishers.

- Shaver, P., Hazan, C., & Bradshaw, D. (1988). Love as attachment. In R. J. Sternberg & M. L. Barnes (Eds.), *The psychology of love* (p. 68–99). Yale University Press.
- Sherrod, K., Vietze, P., & Friedman, S. (1978). *Infancy*. Monterey California: Brooks and Cole Publishing Compan.
- Sımsıkı, H. (2011). *Baba katılımının ebeveyn tutumu, bağlanma stili ve çift uyumu açısından incelenmesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Smyth, B., & Weston, R. (2000). Financial living standards after divorce. *Australian Institute of Family Studies*, 23(1), 1-33.
- Solmuş, T. (2010). *Bağlanma evlilik ve aile psikolojisi*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Sorokou, C.F. & Weissbrod, C.S. (2005). Men and women's attachment and contact patterns with parents during the first year of college. *Journal of Youth and Adolescence*, 34(3), 221-228.
- Sroufe, L. A. (1988). *The role of infant-caregiver attachment in development*. In J. Belsky & T. Nezworski (Eds.), *Child psychology. Clinical implications of attachment* (p. 18–38). Lawrence Erlbaum Associates, Inc.
- Soysal, AŞ. (1999). *Erken doğan bebeklerle normal doğan bebeklerin psiko-motor ve duygusal gelişimlerinin karşılaştırılmasına ilişkin bir çalışma* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.
- Soysal, AŞ., Bodur, Ş., & Şenol, S. (2005). Bebeklik dönemindeki bağlanma sürecine genel bir bakış. *Klinik Psikiyatri*, 8(2), 88-99.
- Soysal, S., Öktem, F., Ergenekon. E., ve Erdoğan, E. (2000). Doğum türü değişkenin bağlanma örüntüsü üzerindeki etkilerinin incelenmesi. *Klinik Psikiyatri Dergisi*, 3(2), 75-85.
- Sözügeçer, Z. (2011). *Çocuklardaki davranış problemlerinin, bağlanma stilleri, aile işlevleri ve anne kabul algıları açısından incelenmesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). İstanbul Üniversitesi, İstanbul.
- Steele, H., & Steele, M. (1994). Intergenerational patterns of attachment. In K. Bartholomew & D. Perlman (Eds.), *Advances in personal relationships, Vol.*

5. *Attachment processes in adulthood* (pp. 93-120). London: Jessica Kingsley.
- Steel, L., & Kidd, W. (2001). *The family*. Palgrave publications, ABD.
- Steinberg, L., Lamborn, S., Dornbusch, S. & Darling, N. (1992). Impact of parenting practices on adolescent achievement: authoritative parenting, school involvement, and encouragement to succeed, *Child Development*, 63(5), 1266-1281.
- Stifter, C. A., Coulehan, C. M., & Fish, M. (1993). Linking employment to attachment: The mediating effects of maternal separation anxiety and interactive behavior. *Child Development*, 64(5), 1451-1460.
- Szewczyk-Sokolowski, M. & Bost, K. (2005). Attachment, temperament and preschool children's peer acceptance. *Social Development*, 14(3), 379.
- Sümer, N., Gündoğdu Aktürk, E., ve Helvacı, E. (2010). Anne-baba tutum ve davranışlarının psikolojik etkileri: Türkiye'de yapılan çalışmalara toplu bakış, *Türk Psikoloji Yazıları*, 13(25), 42-59.
- Sümer, N., Sayıl, M., ve Berument, S.K. (2016). *Anne duyarlılığı ve çocuklarda bağlanma. Anne davranışları sınıflandırma seti ve bağlanma davranışları sınıflandırma seti Türkçe uyarlama çalışması*. İstanbul: Koç Üniversitesi Yayınları.
- Sümer, N., Ünal, S., Selçuk, E., Kaya, B., Polat, R. ve Çekem, B. (2009). Bağlanma ve psikopatoloji: Bağlanma boyutlarının depresyon, panik bozukluk ve Obsesif- Kompulsif bozuklukla ilişkisi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 24(63), 38-45.
- Sümer, N., ve Güngör, D. (1999). Yetişkin bağlanma biçimleri ölçeklerinin Türk örnekleme üzerinde Psikometrik değerlendirmesi ve kültürlerarası bir karşılaştırma. *Türk Psikoloji Dergisi*, 14(43), 71-106.
- Sümer, N., ve Şendağ, M. A. (2009). Orta çocukluk döneminde ebeveynlere bağlanma, benlik algısı ve kaygı. *Türk Psikoloji Dergisi*, 24(63), 86-101.
- Şahin, E. (2005). *Okul öncesi eğitimi öğretmen adayları ve öğretmenleri için uygulama kılavuzu*. Anka: Anı Yayıncılık.

- Şahin, Tezel., F. Çoşgun Akıncı A., ve Kılıç Aydın N. (2017). Babaların çocuklarıyla vakit geçirme durumlarına ilişkin görüşlerinin incelenmesi. *GEFAD / GUJGEF*, 37(1), 319-343.
- Şahin, H. G. (2019). *60-72 aylık çocukların bağlanma durumları ile yalnızlık ve memnuniyetsizlik duyguları arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Fatih Sultan Mehmet Vakıf Üniversitesi, İstanbul.
- Şen, S. (2007). *Anneanne-anne-bebek bağlanmasının incelenmesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Kadın Sağlığı ve Hastalıkları Hemşireliği Anabilim Dalı Programı, İzmir.
- Şentürk, Ü. (2006). *Parçalanmış aile çocuk ilişkisinin sebep olduğu sosyal problemler -Malatya Uygulaması* (Yayınlanmamış doktora tezi). İnönü Üniversitesi, Malatya.
- Şentürk, Ü. (2008). Aile kurumuna yönelik güncel riskler. *Aile ve Toplum Eğitim-Kültür ve Araştırma Dergisi*, 4(14), 7-31.
- T.C. Başbakanlık Aile ve Sosyal Araştırmalar Genel Müdürlüğü (2011). *Tek Ebeveynli Aileler Araştırması*. Ankara: Makromedya.
- Tabachnick, B.G., & Fidell, L.S. (2013). *Using multivariate statistics* (6 ed.), Boston: Allyn and Bacon.
- Taşkıran Tepe, H. (2018). *Kuşaklar arası aktarımın bağlanma kuramı ve ruh sağlığı arasındaki ilişki kapsamında sosyal hizmet bakış açısı ile incelenmesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.
- Tatlılıoğlu, K. (2012). Okul öncesi dönemde anne-baba tutumunun çocuğun kişilik gelişimine etkisi. *Turan Stratejik Araştırmalar Merkezi Dergisi*, 4(15), 83-91.
- Tatlılıoğlu, K., ve Demirel, N. (2016). Sosyal bir gerçeklik olarak boşanma olgusu: Sosyal psikolojik bir değerlendirme. *Akademik Sosyal Araştırma Dergisi*, 4(22), 59-73.
- Tezcan, M. (1991). Çocuk eğitiminde ailenin rolüne sosyolojik bir bakış. B. Dikeçdigil ve A. Çiğdem (Ed.), *Aile yazıları* içinde (ss. 274-281). Ankara: T.C. Başbakanlık Aile Araştırmaları Kurumu.

- Tezcan, M. (1992). *Sosyolojik açıdan boş zamanların değerlendirilmesi* (Cilt 16ü). Ankara: Ankara Üniversitesi Eğitim Bilimleri Fakültesi Yayını.
- Tezcan, M. (1996). *Eğitim Sosyolojisi*. Ankara: Kibele Yayınevi.
- Tezel Şahin, F. (2004). Anne babaların okul öncesi eğitim programlarına katılımlarına ilişkin görüşlerinin incelenmesi. I. Uluslararası okul öncesi eğitim kongresi kitabı, 231-240.
- Tezel-Şahin, F., Akıncı-Coşgun, A., ve Aydın-Kılıç, Z. N. (2017). Babaların çocuklarıyla vakit geçirme durumlarına ilişkin görüşlerinin incelenmesi. *GUJGEF*, 37(1).
- Thomson, R. (2006). Erken Dönemde bağlanma ve sonraki gelişim üzerindeki etkileri. *Türk Psikoloji Bülteni*, 12(38), 113-120.
- Toran, M., Ulusoy, Z., Aydın, B., Deveci, T., ve Akbulut, A. (2016). Çocukların dijital oyun kullanımına ilişkin annelerin görüşlerinin değerlendirilmesi. *Kastamonu Eğitim Dergisi*, 24(5), 22–63.
- Troy, N.W. (1995). The time of this first holding of the infant and maternal self-esteem related to feelings of maternal attachment. *Women Health*, 32(3), 59-72.
- Trawick-Smith, J. (2013). *Early childhood development: A multicultural perspective*. UK: Pearson Higher Ed.
- Tulpar, L. B. (2019). *4-6 yaş aralığındaki çocukların bağlanma stillerinin ve duygu düzenleme becerilerini incelenmesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Işık Üniversitesi, İstanbul.
- Turan, F. (2011). Aile ve değişme. A. Kasapoğlu ve N. Karkıner (Ed.), *Aile Sosyolojisi* içinde (ss. 237-253). Eskişehir: Anadolu Üniversitesi Yayını.
- Tutar, H., ve Yılmaz, M. K. (2003). *Genel iletişim*. Ankara: Nobel Yayıncılık.
- Türkarslan, N. (2007). Boşanmanın çocuklar üzerindeki olumsuz etkileri ve bunlarla baş etme yolları. *Aile ve Toplum Dergisi*, 9(3), ISSN: 1303-0256.
- Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK]. (2018). İstatistiklerle Aile. <http://www.tuik.gov.tr/PreHaberBultenleri.do?jsessionid=vrG1ZhCsdJ9PC1kmrBv8YvQ7G4C9YNz>

ChZJTpKfvPDL2JvQZC672!825055425?id=24646 adresinden erişim sağlanmıştır.

Türkiye İstatistik Kurumu [TÜİK]. 2018 Evlenme ve Boşanma İstatistikleri. <http://www.tuik.gov.tr/HbPrint.do?id=24642> adresinden erişim sağlanmıştır.

Türk Dil Kurumu [TDK]. Türk Dil Kurumu Sözlükleri http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GT.S.5cbdad6c0aa727.34851497 adresinden erişim sağlanmıştır.

Türkoğlu, B., Çeliköz, N., ve Uslu, M. (2013). 3-6 yaş aralığında çocuğu olan babaların nitelikli zaman algılarına dair görüşleri. *Journal of Research in Education and Teaching*, 2(2), 54-71.

Türköz, Y. (2007). *Okulöncesi çocuklarda bağlanma örüntüsünün kişilerarası problem çözme ve açık bellek süreçlerine etkisi* (Yayınlanmamış doktora tezi). Ankara Üniversitesi, Ankara.

Tüzün, O., ve Sayar, K. (2006). Bağlanma kuramı ve psikopatoloji. *Düşünen Adam: Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Dergisi*, 19(1), 24-39.

Uluç, S. (2005). *Okul öncesi çocuklarda benliğe ilişkin inançlar, kişilerarası şemalar ve bağlanma ilişkisinin temsilleri arasındaki ilişki: Ebeveynlerin kişilerarası şemalarının ve bağlanma modellerinin etkisi* (Yayınlanmamış doktora tezi). Hacettepe Üniversitesi, Ankara.

Uluç, S., ve Öktem, F. (2009). Okul öncesi çocuklarda güvenli yer senaryolarının değerlendirilmesi. *Türk Psikoloji Dergisi*, 24(63), 69-83.

Ural, O., Güven, G., Sezer, T., Azkeskin, K., ve Yılmaz, E. (2015). Okul öncesi dönemdeki çocukların bağlanma biçimleri ile sosyal yetkinlik ve duygudurum düzenleme becerileri arasındaki ilişkinin incelenmesi. *Hacettepe University Faculty of Health Sciences Journal* 1:589-98.

Uzun, Ç. (2013). *Anne-babası boşanmış ve boşanmamış çocuklarda depresyon ve sosyal becerilerinin değerlendirilmesi*. (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Arel Üniversitesi, İstanbul.

Ünal, N. (2014). *Tek ebeveyn annelere yönelik sosyal politikalar: Farklı ülke örnekleri* (Uzmanlık tezi). Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Kadının Statüsü Genel Müdürlüğü, Ankara.

- Ünlü, F. (2015). *Ebeveyni boşanmış bireylerde benlik saygısı, yalnızlık ve bağlanma stilleri arasındaki ilişkinin incelenmesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Haliç Üniversitesi, İstanbul.
- Van Ijzendoorn, M. H. (1995) Associations between adult attachment representations and parent-child attachment, parental responsiveness, and clinical status: A meta-analysis on the predictive validity of the adult attachment interview. *Psychological bulletin*. 117(3), 384-403.
- Van Ijzendoorn, M. H., Sagi, A., & Lambermon M. (1992). The multiple caretaker paradox: Data from Holland and Israel. *New Directions For Child Development*, 57, 5-25.
- Volling, B. L., Notaro, P. C., & Larsen, J. J. (2009). Adult attachment styles: Relations with emotional well-being, marriage, and parenting. *Family relations: The Family as a Context for Health and Well-Being*, 47(4), 355-367.
- Von Ijzendoorn, M., & Kroonenberg, P. (1988). Cross-cultural consistency of coding the strange situation. *Infant Behav Dev*, 13(4), 469-485.
- Walczak, Y., & Burns, S. (2004). *Boşanma ve çocuk üzerine etkileri* (İ. Ersevimi, Çev.) İstanbul: Özgür Yayınları.
- Wallerstein, J. S. (1984). Children of Divorce: Preliminary report of a ten year follow-up of young children. *American Journal of Orthopsychiatry*, 54(3), 444-458.
- Wallerstein, J. S. (1991). The long-term effects of divorce on children: A Review. *Journal of the American Academy of Child & Adolescent Psychiatry*, 30(3), 49-360.
- Wallerstein, J. S., & Kelly, J. B. (1980). Effects of divorce on the visiting father-child relationship. *The American Journal of Psychiatry* 137(12), 1534-1539.
- Waters, E. & Beauchaine, T. P. (2003). *Are there really patterns of attachment?* Theoretical and empirical perspectives. *Development psychology*. http://www.psychology.sunysb.edu/attachment/online/fraley_comment.pdf adresinden erişim sağlanmıştır.
- Waters, E., Wippman, J., & Sroufe, L. A. (1979). Attachment, positive affect, and competence in the peer group: Two studies in construct validation. *Child Development*, 50(3), 821-829.

- Weiss, R. S. (1982). *Attachment in adult life*. In C. M. Parkes & J. Stevenson-Hinde (Eds.), *The place of attachment in human behavior* (pp. 111-184). New York: Wiley.
- Williams, L. R. & Fromberg, D.P. (1992). *Encyclopedia of early childhood education*. New York & London: Garland Publishing, Inc.
- Yağmurlu, B. ve Kodalak, A. C. (2010). *Bağlanma, mizaç ve ebeveyn-çocuk ilişkileri*. T. Solmuş (Ed.), *Bağlanma, evlilik ve aile psikolojisi içinde* (ss.111-125). İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Yavuzer, H. (1992). *Resimleriyle çocuk*. Remzi kitabevi.
- Yersel, Z. (2019). *Çocuk ve ergenlerde anne-baba tutumu ve bağlanma durumunun algıladıkları benlik saygısı ve çocukluk çağı narsisizm ile ilişkisi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Beykent Üniversitesi, İstanbul.
- Yıldırım, A., ve Şimşek, H. (2011). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yıldırım, N. (2004). Türkiye’de boşanma ve sebepleri. *Bilig Dergisi*, 28, 58-91.
- Yıldız, M. C. (2016). *Boşanmış ailelerde yetişen çocukların ebeveynlerine bağlanma düzeylerine göre akılcı olmayan inançlarının incelenmesi* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Mersin Üniversitesi, Mersin.
- Yılmaz, N. D. (2011). *Çatışma yaşayan ve boşanmış ailelerin ilköğretim çağındaki 7-12 yaş çocuklarının benlik algıları ve kaygı düzeyleri açısından çatışma yaşamayan ailelerin çocukları ile karşılaştırılması* (Yayınlanmamış yüksek lisans tezi). Maltepe Üniversitesi, İstanbul.
- Yörükan, T. (2015). *Bağlanma ve sonraki yaşlarda görülen etkileri*. İstanbul: Türkiye İş Bankası Kültür Yayınları.
- Yörükoğlu, A. (2000). *Değişen toplumda aile ve çocuk*. İstanbul: Özgür Yayınları.
- Yörükoğlu, A. (2004). *Çocuk ruh sağlığı*. İstanbul: Özgür Yayınları.
- Zeanah, CH., Benoit, D., Barton M., Hirshberg, L., & Lipsitt, L. (1993). Representations of attachment in mothers and their one year old infants. *Journal of the Amerikan Academy of Child Adolescent Psychiatry*, 32(2), 278-286.

EK-A: Bilgilendirilmiş Gönüllü Onam Formu

Sayın katılımcı,

Hacettepe Üniversitesi Temel Eğitim Bilimleri Fakültesinde doktora tez öğrencisiyim. Ebeveyni tek ve birlikte olan 3-6 yaş okul öncesi çocuklar ve bu çocukların ailelerinin bağlanma stilleri arasındaki ilişkiyi incelemek amacıyla bir araştırma gerçekleştiriyorum. Bu araştırma için Hacettepe Üniversitesi Etik Komisyonundan gerekli izinler alınmıştır. Araştırma kapsamında çocuğunuzla ve sizinle ayrı ayrı görüşme yapacağız. Bu görüşmede, sizlere bağlanma örüntülerinizi öğrenmeye yönelik sorular sorulacak, çocuklarınızla ise bağlanma örüntülerini öğrenmek için çeşitli **oyunlar** oynanacaktır. Görüşmede özel sorular (politik görüş, cinsel yönelim, din vb.) sorulmayacaktır. Cevaplamak istemeyeceğiniz, özel olduğunu düşündüğünüz sorular olursa cevap vermeyebilirsiniz. Araştırmaya katılım gönüllülük esasına dayanmaktadır. Araştırmadan istediğiniz zaman çekilebilirsiniz. Bu durum size hiçbir sorumluluk getirmeyecektir. Görüşmede sorulan sorulara vereceğiniz cevaplar, çalışmada yer alan **araştırmacı dışında kimseyle paylaşılmayacaktır**. Araştırma sonuçları **eğitim ve bilimsel amaçlar** için kullanılacaktır. Araştırmanın tüm süreçlerinde kişisel bilgileriniz ihtimamla korunacaktır. Çocuklarla yapılacak görüşme de konuşulanların not alınması zor olduğu için izin verdiğiniz takdirde görüntü kayıt cihazı ya da ses kayıt cihazı kullanılacaktır. Görüşmeler çözümlendikten sonra görüşme metninizi okumanız ve onaylamanız için size verilecektir. Metin üzerinde ekleme, çıkartma ve düzeltme yapabilirsiniz. Bu Gönüllü Katılım Formu'nu imzalamadan önce veya daha sonra aklınıza gelebilecek olan soruları istediğiniz zaman bize sorabilirsiniz. Telefon numaram ve adresim bu kâğıtta yazıyor. Bu görüşme ya da araştırma bittikten sonra da bana ulaşabilir ve araştırma ile ilgili soru sorabilirsiniz. Araştırmaya katılmayı tercih ediyorsanız, lütfen aşağıya imzanızı atınız.

Araştırmacı: Şerife ERASLAN **Araştırmanın Yürütücüsü:** Doç. Dr. Neslihan KARAMAN

Katılımcının Adı, Soyadı:

Tarih/İmza:

EK-B: Görüşme Soruları

Görüşmecisi:

Tarih:

Merhaba, benim adım Şerife Eraslan. Hacettepe Üniversitesi Okul Öncesi Eğitimi bölümünde doktora tez öğrencisiyim. Doktora tez çalışmamda “3-6 yaş aralığındaki okul öncesi dönem çocuklarının ve bu çocukların ebeveynlerinin bağlanma stillerini” incelemeyi planlamaktayım. Aşağıdaki görüşme sorularıyla sizlerin çocuğunuzla olan bağlarınız (ilişkileriniz) hakkındaki düşüncelerinizi öğrenmek istiyorum. Bu sorulara vereceğiniz cevapları, araştırmacının dışında kimsenin görmesi mümkün değildir. Ayrıca araştırma sonuçlarını yazılırken, isimleriniz raporlara yansımayacaktır.

Kısaca kendinizi tanıtır mısınız? (yaş, meslek, çocuk sayısı vb.)

1. Çocuğunuzun olacağını öğrendiğinizde ilk tepkiniz ne oldu, neler hissettiniz?
2. Çocuğunuzun bakımıyla ilgilenirken (kızgınlık, öfke, mutluluk, huzur vb. gibi)en çok hangi duyguları hissediyorsunuz, sizce neden?
3. Çocuğunuzun doğduğu günü (doğum anını) hatırladığınızda neler hissediyorsunuz?
4. Çocuğunuzla bir gününüzü nasıl geçiriyorsunuz?
5. Diyelim ki, herhangi bir sebepten dolayı (iş vb.) çocuğunuzdan ayrı kalmak zorunda kaldınız, bu durumda kendinizi nasıl hissedersiniz? Neden?
6. Çocuğunuzdan dolayı yapmak isteyip te yapamadığınız şeyler oldu mu? Olduysa bu durumda nasıl hissediyorsunuz?
7. Çocuğunuz ilk okula başladığı gün, ondan ayrıldığınızda (evde, işte, vb.) ne hissedersiniz?
8. Çocuğunuz ağladığında ya da huzursuzlandığında nasıl yaklaşırsınız?
9. Eşinizle tartıştığınızda çocuğunuza olan yaklaşımınız nasıl olur?
- 10.Çocuğunuzun gelecekte sizden uzakta yaşayacağı düşüncesi, size neler hissettiriyor?

TEŞEKKÜRLER

EK-C: Demografik Bilgi Formu

Formu Dolduran Kişinin Adı ve Soyadı:

➤ Anne ☐

➤ Baba ☐

1. Yaş:

2. Eğitim Durumu:

İlkokul ☐

Ortaokul ☐

Lise ☐

Üniversite ☐

3. Çalışma Durumu: Çalışıyor ☐ Çalışmıyor ☐

4. Medeni Hali: Evli ☐ Bekar ☐

5. Evlilik (Süresi):

6. Çocuk Sayısı:

7. Çocuğunuza ilk 2 yıl kim baktı?

Anne/Babanne ☐

Teyze/Hala ☐

Komşu ☐

Bakıcı ☐

8. Çocuğun (ların) yaşı (ay):

9. Çocuğun (ların) cinsiyeti:

10. Planlanan bir çocuk mu? Evet ☐ Hayır ☐

Eşinizden ayrıyorsanız eğer aşağıdaki soruları cevaplayınız:

11. Boşanma (Boşanılan süre):

12. Velayet kim de?

13. Evde anne/ya baba dışında başka biri var mı? Evet ☐ Hayır ☐

14. Çocuğunuzla hangi sıklıkta görüşüyorsunuz? (anne/baba)

15. Özel günlerde bir araya geliyor musunuz? (anne/baba)

EK-Ç: Oyuncak Öykü Tamamlama Testi Kullanım İzni

30.04.2020 23:08

Re: Ölçek İzni

psysait@hacettepe.edu.tr <psysait@hacettepe.edu.tr>

Mi, 04.04.2018 15:58

An: Serife Eraslan <eraslan_1986_68@hotmail.com>

1 Anlagen (1 MB)

GYST Kullanıcı Paketi.rar;

2018-04-04 14:14, Serife Eraslan yazmış:

>> Sayın Hocam,

>>

>> Hacettepe Üniversitesi Okul Öncesi Öğretmenliği bölümü

>> doktora öğrencisiyim. Doktora tez çalışmamı " 3-6 Yaş

>> Çocuklarının Ebeveynlerine Bağlanma Stilleri: Boşanmış ve

>> Boşanmamış Ailelerin Karşılaştırılması" konusu üzerine

>> danışmanım Sayın DOÇ. DR. NESLIHAN GÜNEY KARAMAN ile

>> çalışmayı planlamaktayız. Eğer onayınız olursa çocukların

>> bağlanma stillerini belirlemek amacıyla sizin, OYUNCAK ÖYKÜ

>> TAMAMLAMA TESTI'NI kullanmak istiyoruz.

>>

>> İyi Çalışmalar

Tarafımdan Türkçeye uyarlanan OYUNCAK ÖYKÜ TAMAMLAMA TESTI'ni tez

çalışmanız kapsamında kullanmanızdan memnuniyet duyarım

İlgili materyal ektedir.

Doç. Dr. Sait Uluç

EK-D: Ana-Babaya Bağlanma Ölçeği Kullanım İzni

30.04.2020 23:06

Re: Ölçek Kullanım İzni

Emine Gül Kapçı <eminegulkapci@gmail.com>

Mo, 11.12.2017 22:07

An: Serife Eraslan <eraslan_1986_68@hotmail.com>

kullanabilirsiniz.

kolay gelsin

egk

4 Aralık 2017 19:07 tarihinde Serife Eraslan <eraslan_1986_68@hotmail.com> yazdı:

Sayın Hocam,

Hacettepe Üniversitesi Okul Öncesi Öğretmenliği bölümü doktora öğrencisiyim. Doktora tez çalışmamı

"3-6 Yaş Çocuklarının Ebeveynlerine Bağlanma Stilleri: Boşanmış ve Boşanmamış Ailelerin Karşılaştırılması"

konusu üzerine danışmanım **Doç. Dr. Neslihan Güney Karaman** ile çalışmayı planlamaktayız.

Eğer onayınız olursa çocukların ailelerinin de kendi ebeveynlerine olan bağlanma stillerini belirlemek amacıyla

sizin, **Ana-Babaya Bağlanma Ölçeği**'ni kullanmak istiyoruz.

İyi Çalışmalar

EK- E: İlişki Ölçeği Anketi Kullanım İzni

30.04.2020 23:07

Re: Ölçek Kullanım İzni

Nebi Sümer <nsumer@metu.edu.tr>

Di, 05.12.2017 00:52

An: Serife Eraslan <eraslan_1986_68@hotmail.com>

Cc: neslihan - <neslihanguney@yahoo.com>

Merhabalar,

Memnuniyetle kullanabilirsiniz. Ancak İÖA daha çok romantik ilişkilerdeki bağlanmayı ölçen bir ölçek ve çok eski.. İfadesi değiştirilerek YİYE II kullanılabilir.. İstediğin ölçeğe www.nebisumer.com adresinden ulaşarak kullanabilirsiniz.. Neslihan hocaya selamlar.. çalışmanızda başarılar..

NS

Prof. Dr. Nebi Sümer,
Orta Doğu Teknik Üniversitesi / Middle East Technical University
Psikoloji Bölümü / Department of Psychology
06800 Ankara / Turkey

<http://www.nebisumer.com/>

Serife Eraslan <eraslan_1986_68@hotmail.com> şunları yazdı (4 Ara 2017 ÖS 7:16):

Sayın Hocam,

Hacettepe Üniversitesi Okul Öncesi Öğretmenliği bölümü doktora öğrencisiyim. Doktora tez çalışmamı

" 3-6 Yaş Çocuklarının Ebeveynlerine Bağlanma Stilleri: Boşanmış ve Boşanmamış Ailelerin Karşılaştırılması"

konusu üzerine danışmanım **Doç. Dr. Neslihan Güney Karaman** ile çalışmayı planlamaktayız.

Eğer onayınız olursa çocukların ailelerinin de kendi ebeveynlerine olan bağlanma stillerini belirlemek amacıyla

sizin, **İlişki Ölçeği Anketi**'ni kullanmak istiyoruz.

İyi Çalışmalar

EK-F: Oyuncak Öykü Tamamlama Testi Uygulama Görüntüleri

EK-G: Etik Komisyon İzni

T.C.
HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
Rektörlük

Tarih: 27.04.2018 10:05
Sayı: 35853172-000-E.00000016034

E.00000016034

Sayı : 35853172-000
Konu : Etik Komisyon Hk.

EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Enstitünüz Temel Eğitim Anabilim Dalı doktora programı öğrencilerinden **Şerife ERASLAN**'ın **Doç. Dr. Neslihan GÜNEY KARAMAN** danışmanlığında yürüttüğü **“3-6 Yaş Çocuklarının Ebeveynlerine Bağlanma Stilleri: Boşanmamış ve Boşanmış Ailelerin Karşılaştırılması”** başlıklı tez çalışması, Üniversitemiz Senatosu Etik Komisyonunun **17 Nisan 2018** tarihinde yapmış olduğu toplantıda incelenmiş olup, etik açıdan uygun bulunmuştur.

Bilgilerinizi ve gereğini rica ederim.

e-imzalıdır
Prof. Dr. Rahime Meral NOHUTCU
Rektör Yardımcısı

Evrakın elektronik imzalı suretine <https://belgedogrulama.hacettepe.edu.tr> adresinden 601f95b9-4c6c-499b-96a7-f248bd835758 kodu ile erişebilirsiniz.
Bu belge 5070 sayılı Elektronik İmza Kanunu'na uygun olarak Güvenli Elektronik İmza ile imzalanmıştır.

Hacettepe Üniversitesi Rektörlük 06100 Sıhhiye-Ankara
Telefon:0 (312) 305 3001-3002 Faks:0 (312) 311 9992 E-posta:yazimd@hacettepe.edu.tr İnternet Adresi: www.hacettepe.edu.tr

EK-H: Tez Uygulaması için İl Milli Eğitim Müdürlüğü İzni

T.C.
ANKARA VALİLİĞİ
Milli Eğitim Müdürlüğü

Sayı : 14588481-605.99-E.11136414
Konu : Araştırma İzni

07.06.2018

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİNE
(Eğitim Bilimleri Enstitüsü Müdürlüğü)

İlgi: a) MEB Yenilik ve Eğitim Teknolojileri Genel Müdürlüğü'nün 2017/25 nolu Genelgesi.
b) 15/05/2018 Tarihli ve E.48182 sayılı yazınız.

Enstitünüz, Temel Eğitim Anabilim Dalı Okul Öncesi Bilim Dalı doktora programı öğrencisi Şerife ERASLAN'ın "**3-6 Yaş Çocuklarının Ebeveynlerine Bağlanma Stilleri: Boşanmamış ve Boşanmış Ailelerin Karşılaştırılması**" konulu tez çalışması kapsamında uygulama talebi Müdürlüğümüzce uygun görülmüş ve uygulamanın yapılacağı İlçe Milli Eğitim Müdürlüğüne bilgi verilmiştir.

Görüşme formunun (15 sayfa) araştırmacı tarafından uygulama yapılacak sayıda çoğaltılması ve çalışmanın bitiminde bir örneğinin (cd ortamında) Müdürlüğümüz Strateji Geliştirme (1) Şubesine gönderilmesini rica ederim.

Vefa BARDAKCI
Vali a.
Milli Eğitim Müdürü

Güvenli Elektronik İmza
Aslı ile Aynıdır.
07/06/2018

Mahmut ÖZDEMİR

Adres: Alparslan Türkeş cad. Emniyet Mah.4/A
Yenimahalle/ANKARA
Elektronik Ağ: ankara.meb.gov.tr
e-posta: istatistik06@meb.gov.tr

Bilgi için: A.ARDA

Tel: 0 (312) 221 02 17
Faks: 0 (312) 221 02 16

Bu evrak güvenli elektronik imza ile imzalanmıştır. <https://evraksorgu.meb.gov.tr> adresinden f1be-2275-36da-bf77-a23d kodu ile teyit edilebilir.

EK-I: Etik Beyanı

Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü, tez yazım kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada,

- tez içindeki bütün bilgi ve belgeleri akademik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- görsel, işitsel ve yazılı bütün bilgi ve sonuçları bilimsel ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- başkalarının eserlerinden yararlanılması durumunda ilgili eserlere bilimsel normlara uygun olarak atıfta bulunduğumu,
- atıfta bulunduğum eserlerin bütününe kaynak olarak gösterdiğimi,
- kullanılan verilerde herhangi bir tahrifat yapmadığımı,
- bu tezin herhangi bir bölümünü bu üniversitede veya başka bir üniversitede başka bir tez çalışması olarak sunmadığımı

beyan ederim.

10/08/2020

Şerife ERASLAN

EK-İ: Doktora Tez Çalışması Orijinallik Raporu

04/05/2020

HACETTEPE ÜNİVERSİTESİ
Eğitim Bilimleri Enstitüsü
İlköğretim Ana Bilim Dalı Başkanlığına,

Tez Başlığı: 3-6 Yaş Çocuklarının Ebeveynlerine Bağlanma Stilleri: Boşanmış ve Boşanmamış Ailelerin Karşılaştırılması

Yukarıda başlığı verilen tez çalışmamın tamamı (kapak sayfası, özetler, ana bölümler, kaynakça) aşağıdaki filtreler kullanılarak **Tumitin** adlı intihal programı aracılığı ile kontrol edilmiştir. Kontrol sonucunda aşağıdaki veriler elde edilmiştir:

Rapor Tarihi	Sayfa Sayısı	Karakter Sayısı	Savunma Tarihi	Benzerlik Oranı	Gönderim Numarası
04/05/2020	163	287,526	29/06/2020	%14	1315798458

Uygulanan filtreler:

1. Kaynaklar hariç
2. Alıntılar dâhil
3. 5 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Hacettepe Üniversitesi Eğitim Bilimleri Enstitüsü Tez Çalışması Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve çalışmamın herhangi bir intihal içemediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan eder, gereğini saygılarımla arz ederim.

Ad Soyadı: Şerife ERASLAN
Öğrenci No.: N14241525
Ana Bilim Dalı: İlköğretim Ana Bilim Dalı
Programı: Okul Öncesi Eğitimi Programı
Statüsü: ☐ Y.Lisans ☒ Doktora ☐ Bütünleşik Dr.

DANIŞMAN ONAYI

UYGUNDUR.

Doç. Dr. Aysel ÇOBAN

EK-J: Thesis/Dissertation Originality Report

04/05/2020

HACETTEPE UNIVERSITY
Graduate School of Educational Sciences
To the Department of Primary Sciences

Thesis Title: Attachment styles of parents of children aged: 3-6 comparison of divorced and non-divorced families.

The whole thesis that includes the *title page, introduction, main chapters, conclusions and bibliography section* is checked by using **Turnitin** plagiarism detection software take into the consideration requested filtering options. According to the originality report obtained data are as below.

Time Submitted	Page Count	Character Count	Date of Thesis Defense	Similarity Index	Submission ID
04/05 /2020	163	287,526	29/06 /2020	% 14	1315798458

Filtering options applied:

1. Bibliography excluded
2. Quotes included
3. Match size up to 5 words excluded

I declare that I have carefully read Hacettepe University Graduate School of Educational Sciences Guidelines for Obtaining and Using Thesis Originality Reports; that according to the maximum similarity index values specified in the Guidelines, my thesis does not include any form of plagiarism; that in any future detection of possible infringement of the regulations I accept all legal responsibility; and that all the information I have provided is correct to the best of my knowledge.

I respectfully submit this for approval.

Name Lastname: Şerife ERASLAN

Student No.: N14241525

Department: Primary Education

Program: Preschool Teaching

Status: ☐ Masters ☒ Ph.D. ☐ Integrated Ph.D.

ADVISOR APPROVAL

APPROVED
Doç Dr. Aysel ÇOBAN

EK-K: Yayınlama ve Fikrî Mülkiyet Hakları Beyanı

Enstitü tarafından onaylanan lisansüstü tezimin/raporumun tamamını veya herhangi bir kısmını, basılı (kâğıt) ve elektronik formatta arşivleme ve aşağıda verilen koşullarla kullanıma açma iznini Hacettepe Üniversitesine verdiğimi bildiririm. Bu izinle Üniversiteye verilen kullanım hakları dışındaki tüm fikri mülkiyet haklarım bende kalacak, tezimin tamamının ya da bir bölümünün gelecekteki çalışmalarda (makale, kitap, lisans ve patent vb.) kullanım hakları bana ait olacaktır.

Tezin kendi orijinal çalışmam olduğunu, başkalarının haklarını ihlal etmediğimi ve tezimin tek yetkili sahibi olduğumu beyan ve taahhüt ederim. Tezimde yer alan telif hakkı bulunan ve sahiplerinden yazılı izin alınarak kullanılması zorunlu metinlerin yazılı izin alınarak kullandığımı ve istenildiğinde suretlerini Üniversiteye teslim etmeyi taahhüt ederim.

Yükseköğretim Kurulu tarafından yayınlanan "**Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına ilişkin Yönerge**" kapsamında tezim aşağıda belirtilen koşullar haricince YÖK Ulusal Tez Merkezi / H.Ü. Kütüphaneleri Açık Erişim Sisteminde erişime açılır.

- o Enstitü/Fakülte yönetim kurulu kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihinden itibaren 2 yıl ertelenmiştir. ⁽¹⁾
- o Enstitü/Fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile tezimin erişime açılması mezuniyet tarihimden itibaren ... ay ertelenmiştir. ⁽²⁾
- o Tezimle ilgili gizlilik kararı verilmiştir. ⁽³⁾

10/08/2020

Şerife ERASLAN

"Lisansüstü Tezlerin Elektronik Ortamda Toplanması, Düzenlenmesi ve Erişime Açılmasına İlişkin Yönerge"

- (1) Madde 6. 1. Lisansüstü teze ilgili patent başvurusu yapılması veya patent alma sürecinin devam etmesi durumunda, tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu iki yıl süre ile tezin erişime açılmasının ertelenmesine karar verebilir.
- (2) Madde 6.2. Yeni teknik, materyal ve metodların kullanıldığı, henüz makaleye dönüşmemiş veya patent gibi yöntemlerle korunmamış ve internette paylaşılmaması durumunda 3. şahıslara veya kurumlara haksız kazanç; imkânı oluşturabilecek bilgi ve bulguları içeren tezler hakkında tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulunun gerekçeli kararı ile altı ayı aşmamak üzere tezin erişime açılması engellenebilir.
- (3) Madde 7. 1. Ulusal çıkarları veya güvenliği ilgilendiren, emniyet, istihbarat, savunma ve güvenlik, sağlık vb. konulara ilişkin lisansüstü tezlerle ilgili gizlilik kararı, tezin yapıldığı kurum tarafından verilir*. Kurum ve kuruluşlarla yapılan işbirliği protokolü çerçevesinde hazırlanan lisansüstü tezlere ilişkin gizlilik kararı ise, ilgili kurum ve kuruluşun önerisi ile enstitü veya fakültenin uygun görüşü üzerine üniversite yönetim kurulu tarafından verilir. Gizlilik kararı verilen tezler Yükseköğretim Kuruluna bildirilir.
Madde 7.2. Gizlilik kararı verilen tezler gizlilik süresince enstitü veya fakülte tarafından gizlilik kuralları çerçevesinde muhafaza edilir, gizlilik kararının kaldırılması halinde Tez Otomasyon Sistemine yüklenir

* Tez danışmanının önerisi ve enstitü anabilim dalının uygun görüşü üzerine enstitü veya fakülte yönetim kurulu tarafından karar verilir.

